

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLETİŞİM SİSTEMİNDEKİ DENGESİZLİKLER
VE UNESCO'NUN ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİNDE ÇÖZÜM
ARAYIŞLARI: HERKES İÇİN İLETİŞİM POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hatice ÇAKIR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet DOĞAN**

Ankara – 2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLETİŞİM SİSTEMİNDEKİ DENGESİZLİKLER
VE UNESCO'NUN ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİNDE ÇÖZÜM
ARAYIŞLARI: HERKES İÇİN İLETİŞİM POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hatice ÇAKIR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet DOĞAN**

Ankara - 2012

ONAY

Hatice ÇAKIR tarafından hazırlanan “Uluslararası İletişim Sistemindeki Dengesizlikler ve UNESCO’nun Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çözüm Arayışları: Herkes İçin İletişim Politikası” başlıklı bu çalışma 26 Ocak 2012 tarihinde yapılan savunma sınav sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Yrd. Doç. Dr. Mehmet DOĞAN
Tez Danışmanı

.....
Prof. Dr. Nurettin GÜZ
Jüri Üyesi

.....
Yrd. Doç. Dr. Sirel GÖLÖNÜ

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Küreselleşen dünyada çabucak tüketilen enformasyona herkesin ulaşabilmesi, enformasyon üretiminde ve dağıtımında gelişmiş ülkelerin egemenliğini kırmak, yeni enformasyon düzeni kurmak için başlatılan bu girişimler, 1970'li yılların sonunda MacBride Komisyonu tarafından hazırlanan rapor ile somutlaştırılmıştır. 2000'li yıllarda ise yeni iletişim politikaları izleyen UNESCO, bu dönemde de başta "*Herkes için iletişim ve İletişimin Geliştirilmesi*" programlarıyla iletişim alanında yeni projelere imza atmıştır. Tezde gelişmiş ülkelerin, azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeleri bilgi toplumu statüsüne kavuşturmak için geliştirdiği programlar incelenmiştir. Bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaştırılması ile oluşturulmak istenen "bilgi toplumu" hedefi dünyanın şimdiki ekonomik, siyasi ve kültürel yapısı ile uyuşmamaktadır. Bu sorunun esas nedeni gelişmiş ülkelerle azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki dengesizliklerdir. Bu ülkelerdeki ekonomik ve kültürel unsurların göz ardı edilmesi ülkelerin kalkınmasına engel olmaktadır.

Bu çalışmada bana yol gösteren ve her türlü desteği sağlayan, akademik doğrultuda örnek aldığım Prof. Dr. Sayın Korkmaz Alemdar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresince akademik yardımlarını eksik etmeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan'a teşekkür ederim.

Ayrıca çalışma sürecinde kaynakları temin etmem konusunda büyük emekleri olan Sayın Sibel Özsvaşa'a ve fikirleriyle bana yol gösteren Sayın Ömer Dönmezçelik'e, çalışma sürecinde moral olarak bana büyük destek sağlayan arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Son olarak da hayatımın her döneminde benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve beni bir an olsun yalnız bırakmayan annem **Sıddıka Tekel'e** ve kardeşim **Okan Çakır'a** teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMA CETVELİ	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNDEN BUGÜNE ULUSLARARASI İLETİŞİM	5
1.1. İLETİŞİM VE ULUSLARARASI İLETİŞİMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
1.2. ULUSLARARASI İLETİŞİMDE EKONOMİNİN YERİ VE ÖNEMİ	11
1.3. ULUSLARARASI İLETİŞİMDE TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN ETKİSİ	17
1.4 KÜRESELLEŞME VE İLETİŞİM	29

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ DÜNYA ENFORMASYON VE İLETİŞİM DÜZENİNİ KURMA ÇALIŞMALARI	38
2.1. GELİŞMİŞ/ AZGELİŞMİŞ ÜLKELER ARASINDAKİ ENFORMASYON DENGESİZLİĞİ	38
2.2. ULUSLARARASI İLETİŞİMDE HAKLAR VE DEĞERLER MÜCADELESİ: ÖZGÜR VE DENGELİ İLETİŞİM İSTEKLERİ	45
2.3. İKİ KUTUPLU SİSTEMDE YENİ ENFORMASYON DÜZENİ İÇİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI	54
2.3.1 MacBride Raporu	56
2.3.1.1. İletişim ve Toplum	58
2.3.1.2 Günümüzde iletişim	60
2.3.1.3 Sorunsal: Ortak kaygılar	64
2.3.1.4 Kurumsal ve Mesleki Çerçeve	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNDE UNESCO’NUN ÇÖZÜM	
ARAYIŞLARI	70
3.1 TEK KUTUPLU DÜNYA SİSTEMİNDE YENİ DÜNYA	
ENFORMASYON DÜZENİ İÇİN UNESCO’NUN ARAYIŞLARI	70
3.2. UNESCO’NUN ULUSLARARASI İLETİŞİMİN GELİŞTİRİLMESİ	
PROGRAMI (INTERNATIONAL PROGRAMME FOR THE	
DEVELOPMENT FOR COMMUNICATION)	79
3.3. UNESCO’NUN HERKES İÇİN İLETİŞİM PROGRAMI	
(INFORMATION FOR ALL PROGRAMME-IFAP)	81
3.3.1 Türkiye’de Bilgi Toplumu Çalışmaları ve Sayısal Eşitsizlik	85
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	104
EKLER	109
EK:1 Yeni iletişim düzeni kurmak için yapılan toplantılar	109
EK:2 MİLENYUM BİLDİRGESİ	113
EK: 3 CENEVRE BİLDİRGESİ	115
EK 4: CENEVRE EYLEM PLANI	118
EK 5: TUNUS GÜNDEMİ	120
EK:6 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (DTP) PROJELERİ	123
EK:7 TÜRK CEZA KANUNU’NDA BİLİŞİM SUÇLARINA YÖNELİK	
VERİLEN CEZALARIN HÜKÜMLERİ	129
ÖZET	133
ABSTRACT	134

KISALTMA CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Associated Press
AFP	: Fransa Haber Ajansı
BM	: Birleşmiş Milletler
CANA	: Karayipler Haber Ajansı
ENİT	: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri
GATT	: Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GSM	: Mobil İletişim İçin Küresel Sistem
IPAF	: Herkes için İletişim Programı
IFLA	: Uluslararası Kütüphaneler Birliği
ICA	: Uluslararası Arşiv Konseyi
ITU	: Uluslararası Telgraf Birliği
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OPEC	: Petrol İhracatçısı Ülkeler Birliği
UNACTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
PANA	: Afrika Haber Ajansı
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.	İletişim Süreci.....	6
Tablo 2.	Hanelerde BİT Sahipliği	88
Tablo 3-4.	Gelir Durumuna Göre Bilgisayar Ve Cep Telefonu Kullanımı Dağılımı.....	89
Tablo 5.	Bilgisayar Sahipliğinin Bölgelere Göre Dağılımı	90
Tablo 6.	Bireylerin Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı (%) 2011	91
Tablo 7.	Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı (%) 2010	91
Tablo 8.	Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı (%) 2009	92
Tablo 9.	Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (%) 2011.....	93
Tablo 10.	Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (%) 2010.....	94
Tablo 11.	Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (%) 2009.....	94

GİRİŞ

İnsanın varlığı ve günlük deneyimleri ile ortaya çıkan iletişim, binlerce yıldır devam eden sürecin ardından bugünkü halini almıştır. İnsanın yerleşik hayata geçmesi ile toplumsal bir yapı oluşmuştur. Toplumsal yapı içinde bireylerin iletişim sağlamaları için çıkardıkları sesler daha sonra sistemli hale gelerek dili oluşturmuştur. Dilin etkin kullanımı ile sözel kültür etkinliği yıllarca sürmüştür. İş bölümü ve mülkiyet anlayışı oluşunca insanların ekonomik, siyasi ve hukuki alanlarda gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçları karşılamak üzere Mezopotamya bölgesinde yaşayan Sümerler yazıyı icat etmiştir. Yazının icat edilmesiyle sözlü kültürden yazılı kültüre geçilmiştir. Yazı, kültürlerin gelişiminde büyük önem taşımaktadır. Hem ekonomik hem de siyasi anlamda yeni yapıların oluşumuna katkıları olan iletişim, bugün teknoloji ile paralel olarak gelişmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile telgraf, radyo, telefon, sinema, televizyon, uydu, bilgisayar ve internet gibi kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Bu araçlar sanayi devrimi sonrasında teknolojiyi elinde tutan gelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet eden unsurlar haline gelmiştir. Diğer ülkelerin kaynaklarını kullanan gelişmiş ülkeler, gelişmiş iletişim teknolojileriyle bu ülkeleri kendine bağımlı hale getirmiştir.

Küreselleşme, 21. yüzyılda kitle iletişim araçlarının büyük bir hızla gelişmesi ve ülkeler arasındaki sınırların kalkmasıyla ortaya çıkmış bir durum olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca küreselleşme, yaklaşık 200 yıldır devam eden bir sürecin geldiği son noktadır. Küreselleşme ile ekonomi, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda dönüşümlere neden olmuştur. Devletler arasındaki sınırların neredeyse ortadan kalkması, devletlerin uluslararası sistemde eskisi gibi söz sahibi olmaması, para, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ekonomide çok uluslu şirketlerin etkin olması, zengin ve fakir ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki dengesizliğin artması küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkilerinden sadece birkaçıdır. Buna bağlı olarak devletler ve insanlar arasındaki kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkiler değişiklik göstermiştir.

Medya ve bilişim sektörünün 1970'li yıllardan başlayarak iç içe geçmesi yeni iletişim teknolojilerini ortaya çıkarmıştır. Bilgisayar, internet, uydu ve cep telefonlarının etkin bir şekilde kullanımı ile enformasyon dolaşımı baş döndürücü bir hıza ulaşmıştır. Ancak enformasyona dünyadaki tüm ülkeler tarafından eşit ulaşamaması, enformasyon üretiminde ve depolanmasında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sorunları ile bağlantılı olarak dengesiz enformasyon akışı sorunu ortaya çıkmış ve ülkeler bu sorunlarını çözmek için girişimlerde bulunmuştur. İletişim ile ekonominin birbiri ile ilişkili olması öncelikle ekonomik olarak bir iyileştirme yapılması gereğini ifade eden eski sömürge ülkelerinin oluşturduğu Bağlantısızlar Hareketi, bu amaç doğrultusunda mücadele etmiştir. 1950'li yıllarda başlayan bu mücadele 1980 yılında MacBride Komisyonu tarafından iletişim ve ekonomik sorunları ele alan bir raporun hazırlanmasına kadar sürmüştür. Gelişmiş ülkeler MacBride Raporu'nu iletişime müdahale olarak nitelendirmiş ve raporu kabul etmemiştir. 1980 sonrasında yavaş yavaş önemini yitiren girişimlerin yerini, gelişmiş ülkelerin kapitalist anlayışa göre düzenlemeye çalıştıkları bir enformasyon düzeni çalışmaları almıştır.

Bu çalışmada, insanların hayatında önemli bir yeri olan iletişimin tarihçesi, ekonomi, teknoloji ve küreselleşme ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Bağlantısızlar Hareketi ile başlayan yeni dünya iletişim düzeni girişimleri tezin temelini oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni sistemde eski sömürge ülkelerinin dengesiz enformasyon akışının düzeltilmesi için yaptığı çalışmalar ele alınmıştır. İki kutuplu sistemde dengeli enformasyon akışı çalışmaları ve tek kutuplu dünyada bilgi toplumu istekleri doğrultusunda yapılan çalışmalar incelenmiştir. UNESCO'nun katkıları ile gerçekleşen bu çalışmalarda nelerin incelendiği, daha iyi bir iletişim düzeni için yapılan öneriler ve bu çalışmaların sonuçları irdelenmiştir.

Küreselleşen dünyada büyük önem taşıyan enformasyonun dengeli olarak üretilmesi ve dağıtılması aşamasında gelişmiş ülkelerin egemenliğinin

kırılması gerekmektedir. Bu tezin amacı, 1960'lı yıllardan itibaren başlayan yeni dünya ekonomik ve iletişim düzeni kurma çabalarının hangi boyutlara ulaştığını göstermektir. Ayrıca bu girişimlerin başladığı ilk günden bugüne kadar geçen sürede ne derecede etkili olduğu, sistemde neleri değiştirdiği ya da değiştirmedini gözler önüne serme de tezin amaçları arasındadır.

Sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji, mal üretiminde otomasyona geçilirken; hizmet ve bilgi sektörü sanayi sonrasında daha fazla önem kazanmıştır. 18. yüzyılda gazetelerin gelişimi ardından telgrafın ortaya çıkışı, telefonun icadı, radyonun kullanımı ve televizyonun tüm dünyada egemen olması ve 21. yüzyıla damgasını vuran internet ile iletişim teknolojisinde çita yükselmiştir. Ekonomik gücü elinde tutan gelişmiş ülkeler, iletişim teknolojilerini kendi lehine kullanarak tüm dünyaya egemen olmak istemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından iki kutuplu sistem ve bununla birlikte Bağlantısızlar Hareketi ortaya çıkmıştır. Dünya nüfusunun sadece %10'nu oluşturan gelişmiş ülkeler dünya kaynaklarının %80'ini nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeler kalan kaynakları kullanmaktadır. Azgelişmiş /gelişmekte olan ülkeler, haklarını savunmak için Bağlantısızlar Hareketi'ni kurmuştur. Bağlantısızlar Hareketi ise yeni bir ekonomik ve enformasyon sistemi oluşturma çalışmalarını başlatmıştır. Bu çalışmalar, gelişmiş devletler tarafından hoş karşılanmasa bile Birleşmiş Milletler ve UNESCO tarafından bir süre desteklenmiştir. Bu tez, çalışmaları başka bir yönden ele alarak günümüz iletişim çalışmalarını nasıl etkilediğini ortaya koyması yönünden önem taşımaktadır. Yeni iletişim düzenini oluşturmak adına 1960-1970'li yıllarda yapılan iletişim toplantıları ve MacBride Raporu gibi girişimler isim ve içerik değiştirilerek "Herkes için İletişim Programı" adı altında devam etmektedir. İki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçişte iletişimin hangi yöne gittiğini irdelemek açısından da bu çalışma önemlidir. Dünyadaki enformasyon akışının bugünkü durumuna yoğunlaşması ve yakın dönem iletişim çalışmalarını mercek altına alması nedeniyle de önem taşımaktadır. Ayrıca iki farklı siyasal sistemdeki iletişim

çalışmalarının ekonomik açıdan karşılaştırmalı olarak ele alınması da çalışmayı önemli kılmaktadır.

Araştırmada öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Ardından 1970-2010 arasında UNESCO ve uluslararası iletişim alanında çalışan akademisyenler tarafından yapılan iletişim çalışmaları, yayımlanan raporlar ve düzenlenen konferanslar incelenmiştir. Tarama sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda iki kutuplu sistemde yeni enformasyon düzeni girişimi ve UNESCO'nun çözüm arayışları, tek kutuplu sistemde gelişmiş ülkelerin gündeme getirdiği ve UNESCO'nun desteklediği "Herkes için İletişim Programı" betimlenmiştir.

Tezde konuyu ele alırken bazı sınırlılıklar ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan iki kutuplu ve tek kutuplu sistemde, yeni enformasyon düzeni arayışları ele alınacaktır. Tez, yeni düzen arayışlarının en yoğun olduğu 1970-2010 yılları arasında iki kutuplu dönemde yapılan MacBride Raporu ve tek kutuplu dönemde hazırlanan "Herkes için İletişim Programı" ile sınırlandırılmaktadır. Eleştirel bir bakış açısı ile ele alınan konular üzerinde varsayımlar üretilmiştir

- UNESCO'da etkin olan kapitalist ülkeler, dengeli enformasyon akışına karşı çıkmış; bunun yerine enformasyonun özgür dolaşımı görüşünü savunarak enformasyonun toplanmasını ve dağıtımını kendi tekeline almak istemiştir.
- Enformasyon, gelişmiş ülkelere az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere doğru akmaktadır. Merkez ülkelerdeki enformasyonun içeriği değiştirilerek kendi kültürel ve ideolojik kodları da bu enformasyona yüklenerek çevre ülkelere dağıtılmaktadır.
- UNESCO'nun halen uyguladığı "Herkes için İletişim Programı'nda" enformasyona ulaşmak için ekonomik yeterliliğe sahip olmak gerekmektedir. Bu nedenle bu programa, "Herkes için İletişim" değil "parası olan için iletişim" sözünün uygun olduğu düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNDEN BUGÜNE ULUSLARARASI İLETİŞİM

1.1. İLETİŞİM VE ULUSLARARASI İLETİŞİMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

İletişim, insanlık kadar eski bir kavramdır. İletişim, insanla başlar ve insan var olduğu sürece varlığını devam ettirir. İnsanın hayatta kalma mücadelesi ile ortaya çıkan dil, iletişimin temelini oluşturmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinde insanların çıkardığı sesler, iletişimin ilk örneklerinden sayılmaktadır. Nüfus artışı ile insanlar arasında iletişim kurma gereksinimi ortaya çıkmıştır. İlkel insanın çıkardığı sesler zamanla sistemli hâle gelerek dili oluşturmuştur. İnsanlar yaşam pratiklerini, ihtiyaçlarını giderme, duygu ve düşüncelerini ifade etme amacıyla dili kullanmışlardır. Toplulukların bir arada yaşamasının nedenlerinden biri olan iletişimin pek çok tanımı yapılmıştır. İletişim, herhangi bir konu hakkında kişi ya da kitleye bilgi vermek, öğretmek, fikir dayatmak, irkiltmek, kendi tezini savunmaya ikna etmek vb. için yazı söz ya da sembollerle yapılan karşılıklı bir alış-veriş işlemidir (Bülbül, 2000: 2).

İletişimin, pek çok unsuru bünyesinde barındırdığı için birbirinden farklı 100'den fazla tanımı bulunduğu ifade edilmektedir. İletişim alanında çalışmalar yapmış bazı bilim adamları iletişimi şu şekilde tanımlamıştır:

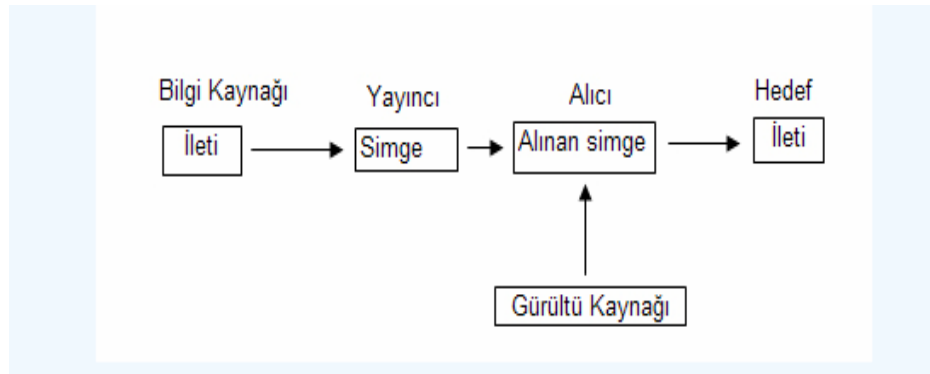
İletişim, bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin vb. simgeler kullanılarak iletilmesidir (Berelson ve Streiner, 1964),

İletişim, mesajlar aracılığıyla gerçekleşen toplumsal etkileşimdir (Gebner, 1972),

İletişim, sürekli değişen ve gelişen yapıdadır. Bu nedenle sabit bir tanım yapmak olanaksızdır (Mutlu, 1994: 98).

Liberal iletişim kuramlarının temeli olarak nitelendirilen Shannon ve Weaver iletişim modeline göre iletişim şu şekilde tanımlanmaktadır. Enformasyon kaynağı, istenen mesajı olası mesajlar arasından seçer. Seçilen mesaj yazılı ya da sözlü kelimelerden resimlerden veya müzikten oluşabilir. İletici, mesaj iletişim kanalı aracılığıyla alıcıya gönderilecek sinyale dönüştürür. Alıcı, iletici tarafından gerçekleştirilen eylemin tersini yaparak sinyali yeniden mesaja dönüştürür ve bu mesajı hedefe ulaştırır. Bu iletişim sürecinde ne yazık ki enformasyon kaynağı tarafından iletilmesi istenmemiş olan bazı şeyler sinyale eklenir (Çalışkan,2009: 29). İletilen sinyaldeki değişikliklere gürültü adı verilir. İletişimi mekanik bir sistemle tarif etmeye çalıştığımızda böyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ancak iletişim, içinde insan unsurunu dâhil ettiğimiz zaman komplike bir süreç olması nedeniyle bu model iletişimi tam olarak tanımlamamaktadır (Tablo: 1).

Tablo 1. İletişim Süreci

İnsan doğası gereği başka insanlarla ve doğa ile iletişim kurmak zorundadır. İnsanın hayatta kalabilmesi çevresinde kurduğu iletişime bağlıdır. Günlük faaliyetlerini yerine getirebilmek ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için bireyler ve doğa ile ilişki kurması gerekmektedir. Göçebe halinde yaşayan ilkel insan, yerleşik hayata geçince mağara duvarlarına çizdiği resimler ile duygu ve düşüncelerini anlatmaya başlatmıştır.

İlkçağlarda nüfusun hızla artması ve toplumların oluşması, kitle iletişimi kavramını ortaya çıkarmıştır. Alemdar ve Erdoğan'a (2002: 18) göre

kitle iletişimi, ister ticari olsun ister kamu kurumu biçiminde örgütlensin haberdedikodusuyla, eğlencesiyle, müziği ve belgeseliyle merkezileşmiş öykü sistemidir. Kitle iletişimi, teknolojiye bağımlı hale gelmiştir. M.Ö. 3500 yılında Sümerler tarafından bulunan yazı, iletişim tarihinin dönüm noktası olmuştur. Yazının icat edilmesinden Orta Çağ'a kadar yavaş ilerleyen bir teknoloji söz konusudur. Bu durum Sanayi Devrimi'nden sonra değişmiştir. Teknoloji olmadan kitle iletişiminden bahsetmek zordur. Kitle iletişimi, devletlerin halkı yönetmesine yardımcı olmaktadır. Devletlerin kurulması, egemenliğini pekiştirmesi etkin bir iletişim sayesinde gerçekleşmektedir. Devletler, tarih boyunca egemenliklerini geniş alanlarda sürdürebilmek için kendi sosyal ve ekonomik yapılarına uygun iletişim sistemleri geliştirmiştir.

İlkçağlarda geniş coğrafyada egemenliklerini sürdüren Pers, Roma İmparatorlukları, kurdukları iletişim sistemleri ile varlıklarını ve meşruluklarını devam ettirmişlerdir. Köklü imparatorluklardan biri olan Ahamenidler ilk düzenli iletişim sistemini kurmuşlardır. Pers (İran) İmparatorluğu M.Ö. 500'lerde Sus - Sard, Sus - Horasan ve Sus - Basra Körfezi arasında ulaşım ve iletişim ağı kurmuştur. Posta sistemi atla bir günde gidilecek duraklama yerleriyle birleştirilen bir şebeke sistemine dayandırılmıştır. Bu posta sistemi ile Ahamenidler merkeziyetçi yönetim sistemini güçlendirmiştir (Erdoğan, 2005).¹

Ahamenid sistemine benzer bir posta sistemini geliştiren Roma İmparatorluğu, kıtalara yayılan egemenlik alanlarında posta teşkilatını kurmuştur. Roma İmparatorluğu iletişim sistemini geliştirmek için alt yapıya önem vermiş ve egemenlik kurduğu alanlarda yol yapmıştır.

Bu posta sisteminde posta görevlilerinin 30-40 kilometrede bir atlarını değiştirecek ya da dinlenmesine izin verecek ara istasyonlar kurularak posta görevlilerinin günlük olarak daha fazla mesafe kat etmeleri sağlanmıştır.

---

¹ Erdoğan İrfan, (2005) "İletişim Toplum ve güç ilişkileri" <http://www.irfanerdogan.com> (Erişim 04/05/2011).

Bu sistemde devletin gizli mektuplarını taşıyan özel postacılar bulunmaktadır. Bu postacılar aynı zamanda dokunulmazlık taşıyan devlet adamlarıydı. Postacılar zamanla posta görevlerinin yanı sıra devlet adına bilgi toplama (ajanlık) görevini de üstlenmektedirler (Levy,2007: 23).

Tarihe baktığımız zaman egemenliğini sürdürmüş pek çok devlet bulunmaktadır. İlkçağlarda Yunan şehir devletleri ile başlayan devlet anlayışı orta çağda kendini imparatorluklara bırakmıştır. Ortaçağ boyunca varlıklarını sürdüren ve bulunduğu dönemde etkin olan imparatorluklar 1879 yılında Fransız İhtilali'nden sonra milliyetçilik akımının etkisi ile yıkılıp tarihteki yerini almıştır. 19. yüzyılda imparatorlukların yerine kurulan yeni ülkeler arasında hem siyasi hem ekonomik ilişkiler kurulmuştur. Ekonomik faaliyetler ile başlayan ilişkiler, zamanla uluslararası ilişkiler ve uluslararası iletişim kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Uluslararası iletişim, devletlerin gereksinim duyduğu en önemli unsurdur. Uluslararası iletişim alanında çalışmalar yapan Hamid Mowlana, İbn-i Haldun'a atıfta bulunarak dünyanın sürekli genişlediğini ve bunu anlamak için kültürlerarası ve uluslararası ilişkilerin incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mowlana, gelişen ve modernleşen ülkelerin uluslararası sistemde yer almasını ve sistemdeki yerini belirleyenin uluslararası iletişim olduğunu dile getirmektedir (Mowlana,1997: 1). Gelişmiş ülkeler, ekonomi, teknoloji, kültür gibi öğeleri kullanarak uluslararası iletişimi yönlendirmektedir. Mowlana, uluslararası iletişimin, kültürler arası ve uluslararası iletişimin tanımlanmasından sonra bir disiplin olarak ortaya çıktığını ifade ederek bu sürecin İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk geldiğini dile getirmektedir (Mowlana,1997: 5).

Bir disiplin olarak uluslararası iletişimin gelişmesinin temelleri birkaç unsura dayandırılmıştır. Bunların ilki uluslararası çatışma, savaş ve propagandadır. İkinci unsur ise uluslararası örgütler ve diplomasinin gelişmesi, üçüncü olarak da iletişim araçlarını kullanarak ideolojilerin yaygınlaştırılması ve son olarak iletişim teknolojilerinin gelişmesidir. Uluslararası iletişimin bir araştırma ve politika alanı olarak belirlenmesinin

savaş öncesi ve savaş sonrası olarak iki dönemde farklı etkileri bulunmaktadır. Mowlana'ya(1996: 3-4) göre savaş öncesi şu etkenler bulunmaktadır.

- *19. yüzyıldan başlayarak iletişim araçlarının gelişmesi (telgraf, fotoğraf, telefon, denizaltı telgraf kabloları vs vs),*
- *Avrupa'nın güç hegemonyası, iletişim teknolojileri ve ilk haber ajanslarının faaliyetleri,*
- *Gelişmiş ülkelerin Latin Amerika, Arap ve Afrika toplumlarına modern kitle iletişim araçları ile Avrupalılaştırma ve sanayileştirme baskıları ile batılılaşmaya ve laikleştirmeye çalışması,*
- *Uluslararası iletişim örgütlerinin kurulması ve genişlemesi,*
- *Liberalizm, Komünizm, Faşizm ve İslami Hareketlerin Doğu Avrupa, Latin Amerika, Arap ülkeleri ve Sovyetler Birliği'ndeki etkileri,*
- *Savaşın kamuoyu üzerindeki psikolojik etkileri ve radyo teknolojisi ile propagandanın yükselişi,*
- *Amerika'da radyonun ticarileşmesi; sinema ve film endüstrisinin gelişimi ve Avrupa'da kültür endüstrilerinin gelişmesi.*

Savaş sonrasında iletişim politikalarının belirlenmesinde etkin olan unsurlar şöyle sıralanmaktadır:

- *Yeni teknolojilerin yükselişi, buna bağlı olarak finansal alt yapıya gereksinimi duyan ülkelerin bağımlılığı,*
- *Ulus devletlerin artışı, kültürel, ekonomik ve sosyoekonomik olarak bölgelerde yükselişi; uluslararası örgütlerde yer alması,*

- *Uluslararası alanda ekonomi, siyasi, askeri, kültürel ve iletişim alanlarında ABD'nin egemen bir güç olarak sözünü geçirmesi,*
- *Soğuk savaş sonrası sistemde televizyon ve radyo kanallarında propaganda yaparak uluslararası sistemde meşruluğu sağlanması ve diğer ulusları ikna etme çabaları,*
- *Uluslararası dengesiz enformasyon akışında ithal ve ihraç edilen eğlence sektörü ürünlerinin telif hakları ve hakların güvenliği sorunu,*
- *Sosyo-ekonomik ve ideolojik- kültürel etkilerin yükselişi ve çeşitli grupların bir araya gelerek MacBride Komisyonu gibi ortak çalışmalar içerisinde bulunması,*
- *Birleşmiş Milletler ve UNESCO gibi çok uluslu örgütlerin uluslararası iletişim açılımları,*
- *Bağlantısızlar Hareketi'nin kültürel ve iletişim alanlarında bağımsızlık çalışmaları ve yeni dünya iletişim düzenini kurma girişimleri,*
- *Batılı iletişim tarzı üçüncü dünya ülkelerine yayma çalışmaları,*
- *Ulus ötesi ve çok uluslu işletmelerin yükselişi ve Uluslararası Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü ve Uluslararası Denizcilik Uydu Teşkilatı'nın kurulması,*
- *Dünya çapında telekomünikasyon endüstrisinin temel ilkeleri ve iletişim kaynaklarının dağılımı, ticarileşmesi ve düzenlenmesi,*
- *Uluslararası konferansların, bilim enstitülerinin açılması, dünya çapında kongre ve seminerlerin gerçekleştirilmesi ve öğrenci değişimlerinin hız kazanması (Mowlana,1996:3-4).*

Yukarıda belirtilen unsurlar uluslararası iletişimi başlı başına disiplin haline getirerek sürekli gelişen ve küreselleşen dünyada iletişimin önemini ve ülkeler arasındaki etkinliğini açıklamıştır.

Uluslararası iletişim, ulusların kültürel, ekonomik, siyasal ve teknik olarak birbirleri ile kurduğu ilişkilerdir. Uluslararası iletişim, bu ülkeler ya da bölgeler arasındaki ilişkinin medya, teknoloji ve medya sistemleri üzerindeki etkilerine de odaklanmıştır (McPhail, 2002: 2).

Sanayi devrimi sonrasında pazar arayışı içerisinde olan devletlerin sermayeyi yurtdışına taşımaları sonucunda uluslararası sistem çok uluslu bir yapıya dönüşmüştür. Uluslararası ilişkilerde yönetimde etkili olma düşüncesi zamanla ulusal boyutları aşarak uluslararası boyutlara ulaşmıştır. Bu durum sömürgecilik ile yakından ilgilidir. Bu gelişmeler uluslararası boyutlarda çalışacak haberleşme araçlarına gereksinimini ortaya çıkarmış; dünyanın bir ucundan öbür ucuna haber taşıyan insanlar ya da kurumlar söz sahibi olmaya başlamıştır (Yavaşgel,1995: 132). Bu dönemde ortaya çıkan büyük haber ajansları gelişmemiş ülkelere, gereksinim duydukları haberleri iletmektedir. Bu durum az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere bağımlılığını ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelerin yönlendirdiği haber akışı dengesiz enformasyon akışıdır.

1.2. ULUSLARARASI İLETİŞİMDE EKONOMİNİN YERİ VE ÖNEMİ

İnsanlığın yerleşik hayata geçişi ile insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için kendi aralarında alışverişe başlamışlardır. Artan ekonomik ilişkiler zamanla mülk sahipliğine dönüşmüştür. Bu dönemde ekonomik gücü elinde bulunduranlar köle-efendi ilişkilerini kurmuş, yüzyıllarca elinde bulunan ekonomik gücü kendi ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Aradan yüzlerce yıl geçmesine rağmen bugün de durum değişmemiştir.

Shannon ve Weaver'ın iletişimi formüleştirmesiyle enformasyon ekonomik bir meta haline dönüşmüştür. Böylece enformasyona megabayt,

gigabayt gibi değerler verilmiştir. Bugün televizyonlarda gördüğümüz x firmalarının internet reklamlarında 8 Mbps hızda 4 GB kotalı internet paketinin 29.90 TL olması örneği ile bilginin nasıl bir meta haline geldiğini daha kolay anlamamızı sağlamaktadır.

Bilginin bir meta haline gelmesi ile bilginin dolaşımı ve tüketimi hızlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında enformasyon ve enformasyon teknolojileri ekonomide büyük paya sahip olmuştur. Machlup, 1960'lı yıllarda yaptığı çalışmalarda 30 farklı sanayi kolunu beş ana sektöre indirgemıştır. Bu sektörler eğitim, araştırma ve geliştirme, iletişim ortamları, enformasyon makineleri ve enformasyon hizmetleridir. Machlup, 1958 yılına ait banka verilerinde bilişim sektörünün gayri safi milli hasılanın yüzde 29'unu işgücünün ise yüzde 31'ini oluşturduğunu dile getirmiştir. Bu dönemde ABD'nin bir bilgi toplumuna dönüştüğünü ifade etmektedir (2003'ten Akt. Çalışkan,2009: 32). Daha önceki ekonomi analizlerinde üretim faktörleri denildiği zaman emek, sermaye, girişim ve toprak tanımlanırken, bu ekonomide bilgi yeni bir üretim faktörüdür. Alınıp satılabilen bilgi üretime girmiş; emek ve sermayenin pabucunu dama atmıştır. Bu konuyla ilişkili olarak yeni söylem kendisini kurarken emek-değer kuramını, bilgi-değer kuramıyla ikame etmeyi tercih etmektedir (Yücesan Özdemir, 2009).²

Yeni iletişim teknolojileri konusunda çalışmalar yapan Haluk Geray'a (1994: 73) göre birincil enformasyon sektörü enformasyon ve iletişim; bilgi üreten işleyen veya dağıtan mal ve hizmet endüstrilerini kapsamaktadır.

Hizmetler boyutunda basılı ve elektronik basın, reklamcılık, eğitim, telekomünikasyon hizmetleri, sigortacılık ve finansla ilgili işler, kütüphaneler, danışmanlık kuruluşları, araştırma ve geliştirme kuruluşları yer alır. Mallar boyutunda ise bilgisayar, iletişim ve elektronik araç üreticileri büro ve iş makineleri ölçme ve kontrol araçları ve basım işleri ile matbaalar yer alır.

---

² Yücesan Özdemir Gamze, (2009) "Bilişim ve Telekomünikasyon Endüstrilerindeki Teknolojik değişimi ve yeni ekonomiyi nasıl anlamalıyız"
http://www.tekil.gsu.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=335&Itemid=368(Erişim: 9/5/2011).

Gelişmiş ülkeler, iletişim alanında ileri teknolojileri kullanmaktadır. Bu ülkeler ekonomik ilişkiler kurduğu uzak coğrafyalarda kendi iletişim sistemini kurarak iletişim sorunlarına çözüm getirmiştir. Sömürgeci ülkeler iletişim teknolojilerinin gelişmeye başladığı 19. yüzyıldan itibaren sömürgelerdeki iletişim altyapısını kendi amaçlarına hizmete edecek şekilde düzenlemiş, sömürülen ülke bağımsızlığını kazansa bile bu durum değişmemiştir (Girgin, 2002: 48).

Bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler, belli bir siyasal ya da ekonomik sistem kuramadığı için kendi iç dinamiklerini gerektiği şekilde çalıştıramamıştır. Bu ülkeler kendi kaynaklarının dışında çok uluslu örgütlerden sürekli borç alarak ülkelerinde ekonomiye canlılık getirmeye çalışmıştır. Bu ülkeler, iletişimi lüks olarak görmekte; bunlar ihtiyacı olan bilgileri yine dışarıdan alarak hem ekonomik hem de iletişim alanında dışarıya tam bağımlı hale gelmiştir.

Uluslararası sisteme bakıldığı zaman 1960-1970'li yıllarda komünizm ve kapitalizm arasında büyük çekişme yaşandığı görülür. Bu dönemde iletişim araştırmaları, liberal ve eleştirel kuram üzerinden gerçekleştirilmektedir.

İletişim kuramcılarına göre iletişim sisteminin genişlemesi, iletişimin farklılaşması ve mükemmelleşmesi ile ortaya çıkacaktır. Genişleme belli bir üst düzen kültür grubu yerine geniş halk kitlelerine ulaştırmakla olmalıdır. 1960'lı yıllarda iletişimde kalkınma ve modernlik kapitalizm ile bağdaştırılırken geçmişe ve komünizme bağlılık geri kalma ile eş tutulmuştur. Innis'e göre iletişim araçları toplumsal örgütlenme biçimini etkilemektedir. Bu nedenle Innis, kapitalist sistemde sürekli değişen teknolojik araçların, toplumu daha da geliştireceğini iddia etmektedir. Egemenlik kitle iletişim araçlarının denetimi ile oluşur. Bu araçların yeni örgütlenmeler ortaya çıkarması toplumsal değişime neden olmaktadır. Bu da egemen güç gözetiminde olmaktadır (2000'den Akt. Alemdar ve Erdoğan, 2002: 166-167).

Kitle iletişim araçlarını kullanmak ve işletmek büyük bir sermayeye dayanmaktadır. Sürekli değişen ve gelişen teknoloji beraberinde büyük bir sermayeyi de getirmektedir. Gelişmiş ülkeler “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler (Laissez faire laissez passe)” mantığı ile kapitalizmi dünyanın her yanına yaymaya çalışırken hem devlet hem de çok uluslu şirketler kitle iletişim araçlarına sahip olmak için sıraya girmiştir. Bu anlayışta iletişime müdahale edilmesi söz konusu olmamaktadır. Sadece yasal düzenlemelerle minimum düzeyde müdahale edilmesine imkân verilmektedir. Neo-liberal bakış açısında iletişimde mutlak özgürlük anlayışı, sadece birtakım devletlere ve çok uluslu şirketlere yaramaktadır. Bugün iletişim devleri dünyanın en büyük sermayelerine sahip kuruluşları haline gelmiştir. Birçok ülkede faaliyet gösteren iletişim devleri tekelleşme ile sermayelerini genişleterek başka alanlarda da etkinlik göstermektedir. İletişim araçlarının değişimi konusunda araştırmalar yapan Robert Pilon, 80’li yıllardan itibaren multimedya devlerinin etkinliğini neden arttırdığını sorusunu sormaktadır. Pilon,(1992: 222) bu konuda şunları söylemektedir:

“Multimedya grubu haline gelmek, farklı sektördeki işleri bir arada yapma imkânı sunar. Buna sihirli işbirliği diyebiliriz. Avrupa’da iletişim endüstrilerinin serbestleşmesi ile yeni medyalar oluşturma gereksinimi doğmuştur. Eski ve yeni medyaların kullanımı bir multimedya oluşumuna yönelik bir çalışmanın ürünüdür. 1980’li yıllarda komünizmin çöküşe geçişi yeni sektörler ve yeni kazanç yolları ortaya çıkarmış bunun sonucunda bundan en fazla faydalanan iletişim sektörü olmuştur.”

İletişim ve iletişim biçimleri birbirine dönüşmekte bir yöndeşme olgusu ortaya çıkmaktadır. Yöndeşme aynı zamanda multimedya olgusunu da beraberinde getirmiştir. Yöndeşme ile kitle iletişim araçlarını kullanan egemen sınıf, kendi çıkarlarını elde etmek amacıyla kitle iletişim araçları üzerindeki etkiyi arttırmıştır.

İletişimde egemen yaklaşımın idealist yaklaşım olduğunu düşünen Haluk Geray’a (2002: 15) göre idealist yaklaşım, sosyo-ekonomik gelişmeyi,

sanayi politikasını, eşitlik ve evrensel hizmet ilkelerini göz ardı ederek iletişimde deregülasyon, şirketleşme, ticarileşme ve yeni pazarların açılmasını istemektedir. Bu yaklaşıma göre gelişmiş ülkelerden satın alınmış teknolojiler, yüksek kapasitedeki küresel iletişim ağları enformasyon çağına geçişte önemlidir. İletişim alanında herhangi bir müdahalenin söz konusu olmadığı her bilgiye kolayca ulaşabilen enformasyon toplumların bazı özellikler bulunmaktadır. Enformasyon toplumunda bilgi kolayca ulaşılabilen sonsuz bir kaynak olarak görülmektedir. Ayrıca akıllı otomasyon araçlarının zihinsel emeğin yerini alması, zihinsel emeğin problem çözme, fırsat geliştirme, bilgi yaratma gibi alanlarda artması, toplumsal sistemin dönüştürülmesi enformasyon toplumunda görülen özelliklerden birkaç tanesidir (Geray,1994: 75).

Enformasyon toplumlarında iletişim araçlarındaki kalkınma göstergelerini belirlerken kişiyi analiz birimi olarak alan ölçekler belirlenmiştir. Bu ölçekler şunlardır: Kişi başına düşen telefon hattı, mobil hat aboneliği, bilgisayar ve internet kullanıcılığı, GSMH'de iletişim teknolojileri için harcanan paydır. İnsanın temel unsur olarak yer aldığı kalkınma kriterlerini sadece kitle iletişim araçları ve kullanım değerleri olarak nitelendirmek hatalı veriler ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik sorunlar nedeniyle hayatları boyunca telefon kullanmamış olan insanları sadece bu parametreler ile değerlendirmek hata olacaktır. Yoksulların eğitim, sağlık ve her türlü kamusal hizmetlerle ilgili bilgiye, hızlı ve daha az maliyetle erişimi önemlidir. Yoksulluk, maddi kaynakların yokluğu dışında sesin ve gücün yoksunluğudur. Dolayısıyla iletişim teknolojileri, eğitim ve sağlık gibi alanlarda bilgiye daha hızlı ve daha az maliyetli erişim sağlayabileceği gibi yoksulluklara ses verebilme anlamında oldukça önemlidir (Yücesan Özdemir,2009: 2).

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu içine alan yoksulluk, ekonomik ve iletişim altyapısının geliştirilmesi ya da başka alternatifler ile çözülebilecek bir sorun değildir. Gelişmiş ülkeler tarafından azgelişmiş/ gelişmekte olan ülkelere dayatılan kuramlarda insanların temel hakları göz ardı edilmiş onun

yerine dijital dünya ile elde edilebilecek doyumların daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Gelişmiş ülkeler, tüketime dayalı toplumlar yaratarak kendi pazar alanlarını etkin hale getirmek istemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sürekli büyüyen sermayeye bağlı olarak üreticinin elinde bulunan yatırımlardan en yüksek verimi alabilmek için işçilerin emeği üzerine kurulu bir üretim biçimi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte sürekli artan üretim, hükümetler ve şirketler tarafından yönlendirilmektedir. Uluslararası ticaret alanında ülkeler tarafından imzalanan Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde malların ve hizmetlerin ülkeler arasında serbestçe dolaşımından en fazla gelişmiş ülkeler yararlanmaktadır. Yatırım ve malların serbest hareketi, gelişmiş-azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştireceğini öne sürse de bu durum ülkeler arasındaki uçurumu daha da arttırmaktadır. 1980 ve 90'lı yıllarda yuvarlak masa toplantılarında GATT'in içine hizmet sektörünü alma girişimleri yer almaktadır. 1994 yılında imzalanan Hizmetler Ticareti Anlaşması (GATS) gelişmiş ülkelerin bir zaferi olarak nitelendirilmektedir. GATS ile az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkeler, kapitalist sistemin içine biraz daha çekilmektedir. Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler ellerindeki az miktardaki parayı esiri olduğu "pazar" için harcamaktadır. GATS'ın telekomünikasyon anlaşmasına imza atan ülkeler, kendi vatandaşlarına evrensel hizmeti sağlama yükümlülüğü altına girmektedir.

Devlet, evrensel hizmetleri³ kendi sınırlar içerisinde ulaşabildiği son noktaya kadar ulaştırma zorundadır. Evrensel hizmetlerin ne olduğu ve bu hizmetlerin nasıl sağlanacağı ise lisanslar belirlemektedir. Bu anlaşmalar ile çevre ülkelere merkez ülkelerin bir kopyasına dönüştükleri takdirde kalkınacağı iddia edilmektedir. Az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkelerin,

³ Evrensel Hizmet: Telekomünikasyon sektöründe ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan bu kavramda telekomünikasyon hizmetlerinin alternatif sübvansiyon yöntemleri kullanılarak toplumun hizmeti elde edemeyecek kesimlerine (kırsal kesim ve düşük gelir grupları) de ulaştırmasıdır. Evrensel hizmet, 1995 yılında GATT ile yasalaşarak kaliteli hizmeti makul fiyatla ülke geneline yayma şartına bağlanmıştır.

Ayrıntı bilgi için: <http://www.butce.org/Html/dergi/27/oaslan.pdf> (Erişim 14/03/2011)

aldıkları lisanslar doğrultusunda hareket ettikleri takdirde kalkınacaklarını ifade eden gelişmiş ülkeler, tüm ülkelere tek tip kalkınma politikası uygulamaktadır. Her iki yaklaşım da (kalkınma teorileri ve benzeme ilişkisi), gelişmekte olan ülkelerin dönemin uluslararası egemen güçlerin önerdiklerini yaparsa başarılı olacakları varsayımında bulunuyor. Birinci yaklaşımın yanlışlığı, tarihsel olarak görülmüştür. Yeni yaklaşım, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde gelir düzeyi yüksek olan kesimlere ve iş çevrelerine mal ve hizmet sağlamaktadır. Bu çevrelere sağlanan mal ve hizmet yeni bir pazar oluşturmuştur. Enformasyon, sattıktan sonra da elde tutulan bir maldır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu yenilenmeyen tüketilebilir kaynaklarını satarak merkez ülkelerdeki enformasyona sahip olmak zorunda kalacaklardır (Geray,2002: 93-94).

1.3. ULUSLARARASI İLETİŞİMDE TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN ETKİSİ

İlk insanların birbirlerine günlük deneyimlerini anlatmak için çıkardığı sesler iletişimin ilk örneklerini oluşturmaktadır. Sadece sesler ile yetinmeyen insanoğlu kendi düşüncelerini, isteklerini, korkularını, deneyimlerini, mağara duvarlarına kazıyarak dile getirmek istemiştir. Duvarlara çizilen bu resimlerin yazının ilk örnekleri olduğunu iddia etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Halen dünyanın pek çok yerinde ilk insanlara ait çeşitli çizimlere rastlanmaktadır.

İnsanlar yerleşik hayatla birlikte tarımsal üretime geçmişlerdir. İnsanlar üretimden elde ettiklerinden ihtiyacı kadarını ayırıp kalanını diğer ihtiyaçları karşılığında satarak ilk ticaret etkinliğini gerçekleştirmiştir. Sürekli yeni oluşumlarla kendini geliştiren toplumların mali, hukuki, sosyal alanlarda ihtiyaçları her geçen gün artmıştır. İnsanoğlunun, her türlü ihtiyacını karşılamak, toplumsal yaşamını belli kurallara sokmak gibi gereksinimleri ortaya çıkmıştır. İnsanlar, sözlerini kalıcı bir hale getirmek kendi deneyimlerini kendi belleklerinden daha güvenilir bir bellekte saklayarak

geleceğe aktarmak için M.Ö. 3500 yıllarında yazıyı icat etmiştir (Törenli, 2005: 21).

Sümerlilerin bulunduğu coğrafyada papirüs gibi dayanıklı hammadde bulunmadığından kil toprağın çamur haline getirilerek şekil verilmesi ile tabletler oluşturulmuş, böylece yazım teknolojileri buldukları bölgenin coğrafi şartlarına uygun hale getirilmiştir. Sümerlilerin kendi coğrafi şartlarına göre tabletler üzerine yazdığı çivi yazısı, farklı coğrafi şartlarda farklı şekiller almıştır. Mezopotamya'nın farklı bölgelerinde ve Mısır'da çivi yazısı kendini resimli hiyeroglif yazılara bırakırken kil tabletlerin yerini papirüs almıştır. Bulduğu coğrafyaya ayak uyduran yazı, farklı kültürlerin de katkıları ile bugünkü hale gelmiştir. Sümerlilerin çivi yazısı ile ortaya çıkan yazı, Mısırlılar ile resme dökülürken Anadolu topraklarında yaşayan Fenikelilerde bugünkü Latin alfabesine benzer harf sistemine dönüştürmüştür. Latin alfabesinde zamanla yazı pitogram (yazının bir imgeyle kullanılması), ideogram (yazının düşünce ifade etmesi) ve fonogram (sesleri temsil etmesi) gibi aşamalar kaydetmiştir. Bu süreçte 500'e yakın simge Fenike ve Yunanlıların katkıları ile 29'a inmiştir.

Yazının icadından sonra okuma yazma bilenler ayrıcalıklı hale gelmiştir. Mısır'da "Tanrının yazısı" olarak nitelendirilen hiyeroglifler, yazı tanrısı Thot'un okuma yazma yeteneği verdiği yazıcıları ayrıcalıklı hâle getirdiği düşünülmüştür. Bu yazıcılar sınıfını oluşturan ayrıcalıklı din adamları devlet yönetiminde zamanla etkin bir hale gelmiştir. Mısır'da devlet adamları hiyeroglifler için papirüs kullanma tekeli elinde tutmuştur. Bu elit sınıf, yaşama dair bazı yasaları kendi çıkarlarına uygun hale getirerek kalıcı olmasını sağlamıştır.

Belli bir sınıfın egemenliğindeki yazı, zamanla daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Askerler, filozoflar, memurların oluşturduğu kamu üyeleri de yazıyı öğrenerek bir "kâtip" kitleyi oluşturmuş, böylece din adamlarının etkinliği az da olsa kırılmıştır. Geniş sınırlara ulaşan Roma İmparatorluğu, egemenlik alanlarına gönderdiği bu kâtiplerle hem devletin kurallarını hem de yazıyı

taşımıştır. İlkçağlarda kamu üyelerinden oluşan kâtipler yazıyı egemen güç için kullanmaktan çekinmemiştir. Fethedilen yerlere yapılan heykeller, anıtlar ve onların üzerindeki yazılar Roma İmparatorluğu'nun meşruiyetini sağlamıştır. Kâtipler buralarda devletin temsilcisi, yasa koyucusu ve koruyucusu haline gelmiştir. Roma İmparatorluğunun merkezi Roma'da senatoda stenografların görev yapması ve senatonun aldığı kararların yazılı bir şekilde şehir meydanlarına asılması (Acta Duirna) ile merkezîyetçi bir yapının kurulmasına olmasına yardımcı olmuştur. Roma İmparatorluğu döneminde pek çok kütüphane kurulmuş; burada okuyazarların bilgiye ulaşmasına imkân tanınmıştır. Dönemin en büyük kütüphanesi İskenderiye'de kurulmuştur. İskenderiye Kütüphanesi'nde yüz binlerle ifade edilen sayıda kitap olduğu belirtilmiştir. Bu kütüphane, dönemin en önemli bilim merkezi olmuştur. Ancak kütüphane yakılarak tarihe karışmıştır.

Yazının icadı ile birlikte bilgiler yazılı hale getirilmiş böylece bilim dallarının temeli atılmıştır. Bununla birlikte yazı, okulların ve akademilerin kurulmasına da ön ayak olmuştur. Sümer ve Mezopotamya'nın büyük kentleri, Ur, Uruk, Fara, Abu Salabik, Adab, Nippur M.Ö. 3000-2500 yılları arasında bilgilerin toplandığı bir bilim merkezi haline gelmiştir. Burada sadece bilimsel bilgiler bulunmamakta aynı zamanda edebi eserler de kentler arasında dolaşmaktadır. Bu bilgi merkezlerinde matematik başta olmak üzere zooloji, mineroloji gibi bilim dallarına ait çok sayıda kopya eser yer almaktadır. Ayrıca merkezlerde eğitmen hiyerarşisi de bulunmaktadır. Hiyerarşinin en alt basamağında "dub-sar" adı verilen yazıcılar, sonra "dubzu" denilen uzmanlar, en üstte ise "um-mi-a" denilen profesörler bulunmaktadır (Baldini, 2000: 25).

Yazının etkin bir şekilde kullanılması felsefenin, bilimin, mantığın ve ahlakın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca yazı, "ben" bilincinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yazı, deneyimlerini yazarak kendini sorgulayan bireyi ve aklın önemini ortaya koymuştur. Yazı ile birlikte sözlü kültürde önemli bir yere sahip olan ozanlar, eserlerini yazılı hale getirerek bir sanatçı

sıfatını almıştır. Homeros'un "İlyada" ve "Odese" eserleri sözlü eserler arasında iken yazılı hale getirilmiş böylece günümüze kadar ulaşmıştır. Yazının icadından sonra sözlü kültürde yer alan eserlerde süper güçlere sahip olan kahramanların yerini sıradan insanlar almıştır.

Bu yazılı eserleri günümüze kadar gelmesini sağlayan hammaddeler coğrafyalara göre değişiklik göstermektedir. Mısır'da üretilen papirüsü Avrupa kullanamamıştır. Avrupalılar, papirüs ve kil haricinde hayvan derilerinden yapılan parşömeni üretmeye başlamıştır. Antik Yunan'da Bergama yöresinde üretilmeye başlanan parşömen, hayvan derilerinin özel bir teknik kullanılarak yazıya hazır hale getirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Parşömen, papirüs gibi kıt bir kaynak olmayışı her coğrafi alanda bulunabilecek bir hammadde olması nedeniyle avantajlı bir iletişim aracı haline gelmiştir. Avrupalıların kullandıkları parşömen domuz derisinden elde edilmekteydi. Başta İslam ülkeleri olmak üzere pek çok toplum bunu tercih etmemiştir (Thussu,2006: 12).

M.S. 2. yüzyılda Çin'de ilk olarak hammaddesi ipek olan kâğıt icat edilmiştir. Daha sonraları selülozdan üretilmeye başlanan kâğıt tüm hammadde sorunlarına çözüm getirmiştir. Kâğıdın bulunmasının ardından Çin'de kâğıt üzerine blok baskı ile basılan ve dünyanın ilk kitabı niteliğini taşıyan "Diomand Sutra"dır. Çin ile savaş ve ticaret ilişkisi bulunan Türkler sayesinde kâğıt üretimi Çin'den Bağdat'a taşınmıştır. M.S. 8. yüzyıldan itibaren dünyanın kâğıt üretim merkezi Bağdat olmuştur. Ortaçağda İslam kültürünün gelişmesinde kâğıt büyük katkıda bulunmuştur. İslam âlimlerinin yazdığı kitaplar çoğaltılarak Avrupa'da ders kitabı olmuştur. 11.yüzyılda Haçlı Savaşları'nın başlamasıyla kâğıt Avrupa'ya taşınmıştır. Kâğıdın Avrupa'ya taşınmasının hem kültürel hem de siyasal anlamda pek çok olumlu etkileri olmuştur. Kâğıdın Avrupa'ya taşınmasıyla kitaplar elle çoğaltılmaya başlamıştır. Matbaa kadar çok sayıda kitap basılmasa da bilgi bilginin daha geniş kitlelere yayılması için ilk adım atılmıştır. Ortaçağda bir kitabın çoğaltılması için aylar gerekirken Gutenberg'in matbaayı icat etmesi ile bu süre saatlere kadar inmiştir. Gutenberg'in baskı makinesi ile kitaplar seri

üretime geçmiş fiyatları ucuzlamış ve her kesimin kolayca ulaşabildiği bir meta haline gelmiştir. Ayrıca matbaacılık bu dönemde gelir getiren bir sanayi kolu olmuştur.

Avrupa'da çok sayıda matbaanın kurulmasıyla birlikte sosyal yaşam da değişmiştir. Matbaaların haricinde yayınevleri birbiri ardına açılırken; kitap satışında işportacılık kavramı da ortaya çıkmıştır. Şehirlerde artan küçük kitapçıların yanında köşe başlarında sahaflar bulunmuştur. Artan kitap sayısı nedeniyle ülkeler arasında kitap alışverişi yaygınlaşmıştır. Aydınların yazdığı kitapların ve gazetelerin sayısı hızla artmıştır. Böylece demokrasi ve milliyetçilik fikrinin yayılmasına olanak sağlanmıştır.

İlkçağlardan beri bilgiyi elinde bulunduran elit kesimin etkinliği bu şekilde kırılmıştır. Çoğaltılan İncil'i okudukça din adamlarının söylediklerinin gerçek olmadığını anlayan insanlar, kiliseyi ve devlet adamlarının kendilerini değiştirmeleri için baskı yapmışlardır. 15. yüzyılda başlatılan Reform hareketleri ile insanlar üzerindeki din baskısı azalmıştır. Reform Hareketleri ile Hristiyanlıkta yeni mezhepler ortaya çıkmış, din birliği bozulmuştur. Reform ile Avrupalılar daha laik ve daha akılcı bir eğitim sistemine kavuşmuştur.

Reform Hareketleri sonrasında ortaya çıkan coğrafi keşiflerle keşfedilen yerlerin zenginlikleri Avrupa'ya aktarılmıştır. Avrupa'nın nüfusu bu zengin yerlere göç ederken kalanlar zenginliklerini daha da arttırmıştır. Zenginleşen tüccar sınıfı, bilim adamlarını ve sanatçıları korumuştur. Maddi ve manevi destekle birlikte bilim, sanat ve edebiyat alanındaki gelişmeler Rönesans Hareketlerini başlatmıştır. İnsana ve akla dayalı bilim ışığındaki gelişmeler bugünkü Avrupa'nın temelini oluşturmuştur. Zenginleşen Avrupa, farklı bir toplum yapısına bürünmüştür. Kırsal nüfus azalırken kentsel nüfus artmıştır. Bununla birlikte zenginleşen halk daha fazla tüketmeye başlamıştır. 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile Avrupa, ikinci büyük atılımını yapmıştır. Sanayi Devrimi ile el tezgâhlarındaki üretimden seri üretime geçilmiştir. İşçilere verilen ücretler azalmıştır. Fabrikalarda kadınlar ve çocuklar normal

sürelerin üzerinde ve kötü koşullarda çalıştırılmıştır. Kapitalizmin en vahşi döneminde zenginler daha zenginleşmiş fakirler daha da fakirleşmiştir. Bu dönemde buhar teknolojisi ile üretim, daha geniş kitlelere ulaşabilecek boyuta ulaşmıştır. Avrupa'ya yayılan teknolojik gelişmeler, gelişmiş ülkelere kendilerine hammadde sağlamak ve ürettikleri mallara pazar bulabilmek için gerekli imkânı sağlamıştır. Güneş batmayan imparatorluk olarak nitelendirilen İngiltere; Avusturalya, Hindistan ve Kuzey Amerika'yı ele geçirirken Fransa, Afrika'yı, Portekiz ise Güney Amerika'yı ele geçirmiştir. Bu ülkeler, ekonomik anlamda verim alabilmek için kendi iletişim sistemlerini de buraya taşımışlardır. Ekonomik ağın genişlemesi ve teknolojinin gelişmesi, pek çok yeniliği de beraberinde getirmiştir. 19. yüzyıl, tüm gezegeni saran ve ilk defa çağdaşlarına hızlı bir enformasyon deneyimi kazandıran şebekelerin ortaya çıkışına tanık olmuştur. Giderek yaygınlaşan bu şebekeler, evrensel, doğrudan ve dolaysız bir iletişimi ve katılımı hedefleyen demokrasi rüyasının ilk taşıyıcıları olmuştur (Barbier ve Lavenir,2001: 14).

Ortaçağda kıtaların keşfi ve Avrupa'daki nüfusun buraya yerleşmesi üzerine bu kıtaların zengin kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması uluslararası ticaret ağını geliştirmiştir. Kıtalar arasında ticari bilgilerin akışı ve bilgi edinme ihtiyacı yeniliklere neden olmuştur. Okyanus ötesindeki ticari bilgilerin yer aldığı gazeteler basılmıştır. İlk gazete, 1485 yılında yayımlanmıştır. Genellikle ekonomik ve ticari haberlerin yer aldığı, elle çoğaltılan bu gazeteler tüccarlar tarafından oldukça ilgi görmüştür. Gazetelerin tüccar sınıfından çıkıp halka inmesinde matbaa oldukça önemlidir. Matbaanın icat edilmesi buna bağlı olarak fiyatının düşmesi ile gazete kullanımı artmıştır. Gazetelerin Avrupa'da seri üretimi ise 1600'lü yıllara denk gelmektedir. Avrupa'daki ilk dergiler, 1605'te Anvers'de Nieuwe Antwerche Tijdingne ve 1609'da basılan Ordinarii Avisa'dır. Bilinen ilk günlük gazete 1660 yılında Leipzig'de basılan Leipziger Zeitung'dur. Zaman geçtikçe gazetelerin içeriğinde ticaret ve saray haberleri ile birlikte spor haberleri, reklam, makale gibi unsurlar da yer almıştır. 18. yüzyılın başında gazeteler günümüzdeki şeklini almıştır. Gazetelerde okuyucu mektupları, bilimsel makaleler ve ödemeli ilanlar da

bulunmaktadır. Reklamlara yer veren ilk gazete Renaudot gazetesidir. 19. yüzyılda gazete artık her kesimin kolayca ulaşabildiği bir araç haline gelmiştir. Bunun nedeni ise toplumların gelişmesi okuma-yazma bilenlerin artması ve tipografi tekniğinin gelişmesi nedeniyle fiyatların düşmesidir (Baldini,2000: 82).

Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucu üretimdeki verimlilik artmıştır. 19. yüzyılda günümüz iletişim sistemlerinin temellerinin bu dönemde atıldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Basım (dizgi-baskı- sayfa düzeni), görüntü fotoğraf ve ses alanlarında makineleşmiş iletişimden elektronik iletişime geçiş sürecinde telsiz telefon ve radyonun ardından televizyonun iletişim aracı olarak ortaya çıkması önemlidir (Törenli, 2005: 68).

Elektronik iletişime geçişin ilk örneğini telgraf oluşturmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında elektrikli telgraf, İngiliz İmparatorluğuna tabi olan ülkeler arasında iletişimi sağlamak için kurulmuştur. Telgraf 1837 yılında Samuel Morse tarafından bilgilerin güvenli bir şekilde kodlanarak taşınması için icat edilmiştir. Bu yeni teknoloji, tüccar kesimin ticaretten elde edilen kârın maksimize edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Thussu,2006: 14). 1838 yılında İngiltere ve Amerika arasında kurulan telgraf hattı sayesinde iki kıta arasında bilgi alışverişi hızlanmıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru telgraf hattı tüm kolonilere ulaşacak şekilde döşenmiştir. Telgraf, ilk kez 1842'de askeri amaçlı Cezayir Savaşı'nda kullanılmıştır. Bununla birlikte Amerikan İç Savaşı'nda da telgraftan faydalanılmıştır. Bu dönemden sonra İngiltere ve Fransa, tüm dünyayı kapsayacak bir telgraf ağı kurma çalışmalarına başlamıştır. Doğu'da Hindistan'a ve Avustralya'ya kadar uzanan ve okyanusun altından döşenen telgraf kabloları sayesinde bu bölgeler ile daha hızlı ve etkili bir iletişim ağı kurulmuştur. İngiltere bu sayede sömürgelerdeki egemenlik süresini uzatmıştır. 19. yüzyılın sonunda yaklaşık 104 bin millik bir uzaklığa telgraf hattı döşenmiştir (Thussu,2006: 14-17).

Avrupa'da hükümetler genellikle telgraf şebekesini tercih etmektedir. İngilizlerin sömürgelerine ulaşmak için döşedikleri telgraf hatlarının kamuya açık hale getirilmesi; telgrafı kazançlı hale getirmiştir. Ancak hizmette yaşanan bazı sorunlar da şikâyetleri beraberinde getirmiştir (Barbier ve Lavenir,2000:140).

Telgraf ile başlayan elektronik iletişimi Massimo Baldini, şu şekilde nitelendirmiştir. "Telgraf ile birlikte insanlar farkına varmadan farklı bir kültüre elektrik ve elektronik medya kültürüne geçmiştir. Zaman ve mekân sınırının ortadan kalktığı bir dünyaya yaşamaktayız. Yeni teknolojiler insanın tüm duyu organlarını harekete geçirmektedir" (Baldini,2000: 88).

Telgraf teknolojisinin gelişmesi ile bilgi toplama ve yayma görevini üstlenen kuruluşlar ortaya çıktı. Bunun ilk örneği olan Associated Press, 1846 yılında faaliyete geçmiştir. Telgrafın gelişimini ve bilgi akışını kontrol etmek amacıyla 1865 yılında 22 üyeden oluşan Uluslararası Telgraf Birliği (ITU) kurulmuştur. Birliğin bugünkü halini alması için ilk adım 1934 yılında atılmıştır. ITU, 1947 yılında Birleşmiş Milletleri 'ne bağlı uzmanlık kuruluşu olmuştur. 1982 yılından itibaren telgraf, telefon ve radyonun düzenlenmesinin yanında yeni iletişim teknolojilerini düzenlemeye başlamıştır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (ITU) görevleri şu şekildedir:

- *İletişim teknolojileri konusunda üyelerine yardımcı olmakta ve destek vermekte,*
- *Sistemlerin verimli bir çalışmasını sağlamakta,*
- *Ülkelerle toplantılar düzenleyerek iletişim teknolojilerindeki gelişmişlik düzeylerine göre frekans ayrımını ve kullanım alanlarını belirlemekte,*
- *Frekans bantların bireysel istasyonların kullanımı için kanallara bölmektedir (Bülbül,2000: 77-78).*

ITU, kurulduğundan itibaren düzenli aralıklar ile toplantı yapmıştır. Üye ülkelerin katıldığı bu toplantılarda frekans dağılımından, hizmet tarifelerinin

düzenlenmesine kadar pek çok konu görüşülmüştür. ITU, sürekli gelişen teknolojileri de bünyesine alarak genişlemiştir. 1980 yılında uydu uygulamalarından eşit bir şekilde yararlanmak için düzenleme yapılmasını isteyen üçüncü dünya ülkeleri istediklerinin gerçekleşmesiyle amaçlarına ulaşmıştır.

Bu süreç sonrasında hem görüntülü teknolojide hem de sesli teknolojide gelişmeler ardı ardına yaşanmıştır. Bu teknolojik yenilikler, haberin akışını kontrol eden haber ajansları tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. Telgrafın yanı sıra sesi elektrik sinyallerine dönüştürerek uzak mesafelere haber iletilmesini sağlayan telefon, 1876 yılında askeri ve ticari alandaki gereksinimlerin etkisi ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çok az sayıda telefon kullanılmıştır. Şehir şebekelerinin kurulmasında ve uzun hatlara yönelik teknolojilerin kullanılmasında güven sorunları nedeniyle telefon çok rağbet görmemiştir.

Telefonun ardından 1887 yılında Henrich Hertz laboratuvarında ses dalgalarıyla deney yapmıştır. 1901 yılında Marconi ilk telsiz sinyallerini Atlas Okyanusu üzerinden göndermiştir (Thussu,2006: 26). 1902 yılında insan sesinin geniş kitlelere duyurabilmesine imkân veren radyo, Amerikan tüccarları tarafından yakından takip edilmiştir. Radyo, İngiltere tekelindeki telgraf hatlarına önemli bir rakip olarak görülmüştür. 1906 yılında Reginald Fessen ilk sesle yayın deneyini gerçekleştirmiştir. Yine bu yıl Berlin'de Uluslararası Radyo-Telgraf Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansa katılan 28 ülke, radyo ekipmanlarının gelişimi ve radyo prosedürlerini görüşmüştür. Bu dönemde çeşitli ticari kuruluşlar, radyo için ciddi yatırımlar yapmıştır. Savaş döneminde özellikle İngiltere, Almanya ve Amerikan'ın propaganda aracı olarak radyoyu etkili bir şekilde kullanması askeri başarıyı beraberinde getirmiştir.

Savaş sonrasında halka inen radyo farklı bir kültürü de ortaya çıkarmıştır. Radyonun insanları bilgilendirme, eğlendirme ve yönlendirme gibi fonksiyonları işadamlarının dikkatini çekmiştir. İş adamları radyoya kârı

arttıracak reklamlar vermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, radyonun geleceğini görüşmek için 1979 yılında bir konferans düzenlemiş ve 110 ülke Dünya Radyo Yöneticileri Konferansı'na (WARC) katılmıştır. Burada WARC'ın daha önceki toplantılarda alınan kararların uygulanıp uygulanmadığı gibi güncel sorunlar tartışılmıştır. Bu konferans, 1985 yılında yeniden düzenlenmiş; konferansta uyduların ve frekansların kullanımı gibi konular da gündeme getirilmiştir.

Radyonun icadının ardından işitsel iletişimin yerini görüntülü iletişim almıştır. Görüntülü iletişime dayanan sinemanın temelleri ilk olarak Edison ve Dickson'un ilk hareketli resim kamerasını ve seyredicinin icadı ile başlamıştır. Daha sonra Lumiere Kardeşler, 1895 yılında sinematografiyi geliştirmiştir. Bundan bir yıl sonra Edison perdeye yansıtma sistemini geliştirmiş ve New York'ta bir sinema salonu açmıştır. Lumiere Kardeşler kameralar ile çekilen belgeselleri gösterime çıkarmıştır. Bu belgeseller genellikle haber içeriklidir. Günümüzde sinemada kullanılan pek çok anlatım olanaklarını ve sinema tekniklerini kullanan Melies isimli yönetmenin "A Trip To Moon" sinemanın ilk klasiklerinden sayılmıştır. Fantastik ve bilim kurgu üzerine çalışan Melies, adını ilklerin arasına yazdırmıştır. Sinemanın kamera hareketleri, kamera açlarına ve olay örgüsüne göre teknik uygulayan Edwin Porter, "The Great Train Robbery" isimli filmle gerçekçi sinema geleneğinin temsilcisi olmuştur. 1900'lerin başında sinema filmleri sessizdir. Bu dönemde sessiz komedi türleri büyük ilgi görmüştür. Sinemanın kitlelerin ilgisini çeken bir araç haline gelmesi yapımcıların dikkatinden kaçmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında sesli film denemeleri yapılmasına rağmen fazla masraflı bir yatırım olduğu gerekçesiyle yapımcılar rağbet etmemiştir. 1927 yılında "The Jazz Singer" filmi sesli olarak seyircilerle buluşmuştur. 1930'lu yıllarda da izleyicilerin ilgisi sesli filmlere yönelince yapımcılar sesli filme yatırım yapmaya başlamıştır. 1940'lı yıllarda ise siyah beyaz filmler yerini renklilere bırakmıştır. 1950'li yılların sonunda da sinema filmleri televizyondan da izlenebilir hale gelmiştir. Sinema, bugün dünyanın

en çok gelir getiren sektörlerinden biri olmuştur. Sinemanın hem göze hem kulağa hitap etmesi ve okuma yazma gibi zorunluluğun olmaması da insanlara cazip gelmektedir.

Görüntülü iletişime dayanan başka bir iletişim aracı ise televizyondur. Sinemanın ardından ortaya çıkan televizyon yeni bir kitle iletişim aracı olarak döneme damgasını vurmuştur. Patenti 1927 yılında Farnsworth tarafından alınan televizyonun ilk yayınları 1930'lu yıllarda gerçekleşmiştir.

Televizyonun, gazete ve radyoya göre pek çok avantajı bulunmaktadır. Televizyon, anında taze haber vermesi, haberleri görsellikle zenginleştirilmesi, okuma yazma gerekliliğinin olmaması nedeniyle sinemaya göre avantajlı duruma gelmiştir. İnsanlar, hem yayınların sürekliliğini ve çeşitliliğini istemekte; hem de toplumsal hayatını televizyona göre şekillendirmektedir. Reklamcıların gözbebeği haline gelen televizyon, hem ekonomik olarak getirisi yüksek; hem de kitleleri yönlendirecek kadar güçlü bir araç olmuştur. Televizyonda reklam gelirleri artarken kültürel çeşitlilik ve özgünlük azalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni sistemde doğu ve batı blokları birbiri ile yarış halindeydiler. İki bloğun yeryüzündeki silahlanmaları sınır tanımazken bu mücadele uzaya taşınmıştır. Bu doğrultuda ilk uydu 1957 yılında Sovyet Rusya tarafından gökyüzüne fırlatılmıştır. Bunu Amerika'nın Intelsat ve Early Bird isimli uyduları takip etmiştir. 1960'lı yıllarda iletişim uyduları sayesinde veri, görüntü, telefon ve video sinyallerini yeryüzündeki alıcı- vericiler aracılığı kısa zamanda gönderilmesi ve alınması sağlanmıştır. Uydunun uzaya fırlatılması ve hem görsel hem de işitsel iletişimde kullanılması ile televizyon gücüne güç katmıştır.

Televizyon, günümüzde de geçerliliğini korurken sürekli gelişen teknoloji, insanların bitmeyen isteklerine yeni ürünlerle karşılık vermektedir. 1950'li yıllarda bilgisayar teknolojilerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İlk

ticari bilgisayarın ortaya çıkmasının ardından bilgisayar donanımlarını geliştiren bilim adamları geleceği şekillendirecek ilk adımı atmıştır.1960'lı yıllarda soğuk savaş döneminde askeri ve savunma ile alakalı birimlere bağlı olan tüm bilgisayarlar bir ağda toplanmıştır. ARPANET olarak nitelendirilen bu ağ, günümüzde genişletilerek dünyadaki tüm ağların birleşmesi ile oluşan bir platform halini almıştır. Adı İNTERNET olarak değişmiştir. İnternet, günümüzde bilgiye ulaşmada hızlı, güvenli ve etkili araç olmuştur. 1970'li yıllarda bilgisayar ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler iletişim alanına uyarlanmaya çalışılmıştır. Böylece bilgi ve iletişim teknolojileri kavramı ortaya çıkmıştır. Yeni iletişim teknolojileri, eski ve yeni iletişim araçlarının kullanışlı hale gelerek bir kesimin değil herkesin kolayca ulaşabileceği ve kullanabileceği araçlar olmuştur. 1980'li yıllarda uzun mesafelerde daha hızlı ve geniş bantlı fiber optik kablolar, görüntü ve sesin kalitesini koruyarak hızlı bir şekilde iletmıştır. Aynı anda binlerce iletişimi sağlayan fiber optik kablolar da ülkeler arası iletişimi hızlandırmıştır.

Yeni iletişim teknolojileri toplumsal yapıyı, üretimin şeklini ve miktarını değiştirmiştir. Yeni teknolojiler ile fabrikalarda bilgisayar destekli, hatayı en aza indiren, insan emeğini azaltan bir üretim şekli ortaya çıkmıştır. Dünyada çok uluslu şirketlerin işine yarayan bu teknolojiler, sermayenin sınırlar ötesinde dolaşımına imkân tanımıştır. Küreselleşmede etkin bir rol oynayan iletişim araçları, hem ekonomik hem de siyasi yapıları değiştirmiştir. Bugün dünya çapında yapılan ekonomik işbirlikleri yeni iletişim teknolojilerinin etkisi ile gerçekleşmiştir. Aynı zamanda yeni iletişim teknolojileri, toplum yapısını da yakından etkilemiştir. Yeni iletişim teknolojileri ile her şeyden haberdar olan insanlar, kendilerine sunulan yaşam biçimlerine ulaşmak için tüketime yönelmiştir. Böylece tüketime dayalı toplumlar ortaya çıkmakta, var olan kısıtlı kaynaklar hızla tüketilmektedir.

1.4 KÜRESELLEŞME VE İLETİŞİM

Dünyada küreselleşme, sürekli gelişimin ve evrimin diğer adı olmuştur. Küreselleşme kimilerine göre yüzyıllar önce başlayan değişim rüzgârlarının günümüze gelmiş hali, kimilerine göre ise yeni teknolojiler ile ortaya çıkmış bir olgu olarak nitelendirilmektedir. Küreselleşmeyi bütün olarak ele aldığımız zaman iki niteleme de doğru sayılabilmektedir.

Küreselleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak toplumların ekonomik, politik ve kültürel düzeyde çok yönlü olarak iç içe girdiği ve dünyanın bir ucunda gerçekleşen olayların, alınan kararların yapılan çalışmaların ve etkinliklerin yöresel ve ulusal sınırlar ötesinde toplumlara etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Uluç,2003: 173).

Sosyoloji kuramcısı Anthony Giddens, küreselleşmeyi yerel olayların kendinden kilometrelerce ötede olan olaylar tarafından şekillendirildiği ya da tam tersi uzak yerleşimlerini birbirine bağlayan dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır (2000'den Akt. Erol,2010: 82).

Küreselleşme ile iletişim sayesinde dünyanın pek çok yerindeki insanlar birbirleri ile etkileşim içerisindedir. Ulusların, sınırların ve coğrafi şartların yok olduğu bu yeni sistemde dünya küçülmüş adeta bir küresel köy halini almıştır. Küreselleşme, sadece insanları bütünleştirmemiş aynı zamanda devletleri ve ekonomileri de bütünleştirmiştir. Küreselleşme ile ortaya çıkan çok uluslu şirketler, devletlerin ekonomilerini hatta politikalarını etkilemektedir. Küresel ekonomi sistemi, devletler sisteminden çok daha hızlı, verimli çalışarak devletlerin yerini almaya başlamıştır. Çok uluslu şirketlerin yaptığı ulus ötesi yatırımlar ile gelişmiş ülkeler, gelişmemiş ülkeler üzerinde ekonomik baskıyı arttırmıştır. Çok uluslu şirketler, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere yaptığı yatırım ile bu ülkelerdeki insan emeğini sömürmekle yetinmemiş kendi emekleri ile üretilen ürünleri yine bu ülkelere yüksek fiyatla satarak kâr elde etmiştir. Az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkelerde çevre düzeni, güvenlik, iş güvenliği gibi unsurlar ya çok düşük düzeydedir ya da

fiilen yoktur. Bazı ulus aşırı şirketler buralara sanayi ülkelerinde yasaklanmış malları (kalitesiz tıbbi malzemeler zararlı böcek ilaçları) ya da yüksek zehir içeren sigaraları satmaktadır. Bunun küresel bir köyden çok küresel bir yağmaya benzediği söylenebilmektedir. Aynı zamanda gelişmiş ülkeler arasındaki ticari blokların oluşması ve bölgeselleşme iddiaları bu bloklar dışında kalan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin durumunu daha da güçleştirmektedir (Uluç,2003: 190).

Küreselleşme ile birlikte yeni dünya iletişim düzeni fikri dönüştürülerek bu fikre teknik çözümler sunulmuştur. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Kuzey Amerika Ticaret Anlaşması (NAFTA), Avrupa Birliği gibi anlaşmalar buna örnektir.

Küreselleşmenin önemi sadece ürün ve hizmete dayalı ticaretle değil sermaye akışı, finansal kaynakların dolaşımıyla da bağlantılıdır. Esasen küreselleşmenin dünya genelinde hâkim oyuncularını,10 yıldan fazla bir süreden beri ulusal sınırların ötesindeki pazar ve üretimi bütünleştiren birkaç yüz şirkettir. Bu şirketlerin değeri, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin milli hasıllarını geçmektedir. Bu ulus ötesi şirketler ile gelişmiş devletler arasında pazarda etkin olma yarışı vardır (McChesney,2003: 7-8).

Küreselleşme ile sıkça görülen şirket evlilikleri kapitalizmin yaşadığı değişimde egemen olan mantıki bir birleşme değil rakibi yutmadır. Gerçekten öngörülmez teknolojik sıçramaların ya da tüketici sayısında şaşkırtıcı dalgalanmaların yaşandığı bir pazarda amaç; oturmuş, işini bilen şirketlerin bu alandaki deneyiminden yararlanmaktır (Ramonet,1999:146).

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerini kalkınması için ileri teknoloji zorunlu tutulmaktadır. Üçüncü dünya ülkeleri üretkenliğini arttırmak ve ekonomik gelişmeyi sağlayabilmek için sadece yerli ve geleneksele bağlı kalmamaktadır. Gelişmede hızın yaşamsal bir önemi vardır ve modern teknoloji fakir toplumdaki gelişmiş bir topluma sıçrayabilme olanağı yaratabilmektedir. Özetle iletişim teknolojisi, zenginle fakir, kentle köy ve

eğitimli ile cahil arasındaki uçurumun giderilmesi sürecinde köprü vazifesi görölmektedir (Reddi,1991:351).

Reddi gibi liberal kuramcılarının öne sürdüğü kalkınma önerisi, küreselleşmenin ve kapitalist ölkelerin dayatmalarından öteye gidememektedir. Dünya Bankası'nın Küresel Ekonomik Görüşler 2000 Raporu'nda yoksulluğun Doğu Asya ve Pasifiklerde düştüğü, Doğu Avrupa, Merkez Asya, Latin Amerika, Güney Sahra Afrika'sında arttığı görölmüşür.

2010 yılında dünyada kişi başına düşen mili gelirden 76200\$ ile Lüksemburg ilk sırada iken yıllık kişi başına Myanmar'da 83 \$ düşmektedir. Az geliştirmekte/az gelişmiş ölkelerdeki 1 milyardan fazla insan 2 dolar ile günlük yaşamını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu durum her geçen yıl daha da kötüye gitmektedir.

Komünizmin etkisini kaybetmesi ve neo-liberal düşüncenin etkin olması, 70'li yıllardaki petrol krizinin ardından çok uluslu şirketlerin atağa geçmesi küreselleşmeyi hızlandırmıştır. Küreselleşme ile devletler etkinliğini tam olarak kaybetmemekle birlikte; çok uluslu şirketlerle hem rekabet etmektedirler hem de onların çıkarlarına hizmet etmektedir.

Küreselleşme kavramı çoğu zaman Amerikalaşma ile eş değer tutulmuştur. Sovyetlerin yıkılması ile süper güç haline gelen Amerika, kendi ideolojisiyle şekillendirdiği bir batılılaşma anlayışını az gelişmiş ve geliştirmekte olan ölkelere dayatmıştır.

Küreselleşme sadece siyasi ve ekonomik alanlarla birlikte sosyolojik alanlarda da kendini hissettirmeye başlamıştır. Son iki yüz yılda dünyada kültürler birbirine benzerken ölkeler arasında ortak bir dil oluşturma ihtiyacı hissedilmiştir. 18-19. yüzyıllarda "lingua franca" yani dünya çapında geçerli dil Fransızca olmuştur. Özellikle uluslararası dil olarak kullanılan Fransızca, 20. yüzyılın ortasında geçerliliğini yitirmiştir. 21. yüzyılda ise İngilizce geçerli dil olmuştur. Siyaset, spor, bilim ve kültür dili haline gelen İngilizcenin uzun bir süre etkinliğini sürdüreceğini dile getiren sosyolog Arman Mattelard yeni

binyılda iki ya da üç dilin, dünya egemenliğine oynayabileceğini dile getirmektedir. Bu rekabet ise İngilizce ve Fransızca arasında yaşanacağı dile getirilmektedir (Mattelard,1996: 48).

Uydu sistemlerinin devreye girmesi ile ülkeler arasındaki veri akışının dakikalara inmesiyle 19. yüzyıldan günümüze kadar etkinliğini sürdüren haber ajansları bu teknolojileri kullanarak uluslararası iletişim sisteminde söz sahibi olmuşlardır. 19 ve 20. yüzyıllarda haber akışına egemen olan beş büyük haber ajansı küreselleşme nedeniyle birbirleri ile sürekli rekabet haline girmişlerdir. Küreselleşmenin en yoğun olduğu dönemde Reuters ve AP bir adım öne çıkarak rakiplerini geride bırakmışlardır. 19. yüzyılda etkin olan HAVAS ise kapanarak yerini Agence France Press'e bırakmıştır. UPI ise etki alanını iyice daraltıp az sayıda abonesine hizmet vermeye devam etmiştir. 1990 yılında Sovyet Rusya'nın haber ajansı TASS ise isim değiştirerek ITAR-TASS olmuştur (Bülbül,2000: 109-123).

Küreselleşmede en fazla göze çarpan, iletişim ürünlerinin ülkeler arasındaki alışverişidir. Dünya radyolarında gelişmiş ülkede müzik yapan sanatçıların eserleri çalınmaktadır. Azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeler ise bu müzikleri tüketen taraf olmuştur. Bu durum sinemada da geçerlidir. Bugün Hollywood'da milyarlarca dolarlık bir sinema sektörü bulunmaktadır. Hollywood ezici bir şekilde ürünlerini tüm dünyaya pazarlamaktadır. Bu ürünlerle Hollywood, sadece insanları eğlendirmekle kalmayıp dünyaya kendi ideolojisini ve kültürünü ihraç etmektedir. Gelişmiş ülkeler kitle iletişim araçlarını sayesinde piyasadan büyük bir pay elde etmiştir.

Her zaman gelişmiş ülkelere doğru akan enformasyon nadir de olsa tersine akmaktadır. İstisnai bir durum olsa da bugün soap-opera dizileri ile ünlü Brezilya ve Meksika'yı unutmamak gerekmektedir. Brezilya ve Meksika pembe dizi sektörü ile tüm dünyayı ele geçirmiştir. Aynı şeyi Bollywood için de söyleyebiliriz. En az Hollywood filmleri kadar dikkat çeken Hint filmleri tüm dünyada büyük ilgi görmektedir.

Az gelişmiş/gelişmekte olan üç ülke, küreselleşmenin nadiren ortaya çıkan olumlu etkilerinden faydalanmaktadır.

Küreselleşmenin yardımcıları arasında sadece radyo, sinema ya da televizyon yoktur. Bugün medya sahiplerine en fazla kâr getiren unsurlardan biri de reklamlardır. Reklamcılık, 19. yüzyılda gazetede bir maden suyu reklamı ile başlamıştır. Bunun ardından sürekli gelişen ve kâr getiren bir unsur olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik durgunluk üzerine harekete geçen reklam sektörü, bu dönemde başarılı işlere imza atmıştır. Evrensel ve çok dilli olan reklam şirketleri, 20. yüzyılın ilk yıllarında örgütlenmeyi amaçlamıştır.

Televizyon reklamları ürünün içeriğine değil de ürünü tüketenlerin niteliğine odaklanarak hedef kitleye ulaşmaktadır. Ayrıca televizyon reklamının elektrikle yayılan en özgül ve kapsayıcı iletişim biçimi olduğunu ifade eden iletişim kuramcısı Neil Postman, reklam ile geniş kitleleri tek çatı altında toplanabileceğini böylece firmaların daha fazla kar edebileceğini vurgulamıştır (Postman,1994: 139-141).

Yeni iletişim teknolojilerindeki yöndeşme sayesinde insanlar aldıkları bir cep telefonu ile hem görüşme yapıyor hem müzik dinleyebiliyor hem de internete bağlanabiliyor. Bilgisayar ve iletişim teknolojisinin iç içe geçmesi ile bilgi, her an her yerde ulaşılabilen bir meta haline gelmiştir. Yöndeşme sayesinde iletişim ekonomisine canlılık getireceğini savunan ekonomistler, bu alana müdahale edilememesi gerektiğini dile getirmiştir.

İletişim ağlarının küreselleşmeyi destekleyen teknik özellikleri şöyle sıralanmaktadır.

- *Telekomünikasyon ağları, görüntü, ses, bilgisayar verileri ve her türlü elektriksel sinyali ortak sayısal verilerde birleştirilmiştir.*
- *İletişim maliyeti düşmüştür. Sayısal ağlardaki verimlilik artmış, belirli kapasitede akan enformasyon miktarı hızla çoğalmıştır.*

- *İletişim süreci üzerinde hem alıcının hem de vericinin enformasyon toplama işleme sunma ya da alma sürecinde esneklik artmıştır (Girgin,2008: 93-94).*

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık durumu artmıştır. Ancak ülkeler arasındaki bu bağımlılık geliştirmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere her açıdan bağımlılığı olarak nitelendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerin sanayi devrimi dönemindeki sömürgecilik anlayışı modern çağa ayak uydurmuş, şekil değiştirmiştir. Sıd-Ahmet'e göre bilgisayar ve kitle iletişim teknolojileri tarafından geliştiren enformasyonu toplama, tasnif etme ve süreçten geçirmede yeni yöntemler gelişmiş dünya arasında yeni bir ilişki türü yaratmıştır. Gelişmiş dünya teknolojileri yaratır; az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler ise bunları alır. İki dünya arasındaki ilişki günümüzde siberetik koloniciliğe yol açmıştır (1994'den Akt. Alemdar, Erdoğan,2002: 517).

Küresel medyaya hâkim olan gelişmiş ülkeler gerçeği göstermek yerine kendi gerçekliklerini dünyaya sunmaktadır. Bu gerçeklikte açlıktan ölen çocuklar, hastalıktan ölen kadınlar, savaşta esir edilen ve işkence gören erkekler bulunmamaktadır. Küresel medya, sadece ses getiren büyük felaketleri izleyicinin önüne getirmektedir. Başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları gerçekliği yeniden inşa etmektedir (Asa Berger,1991: 35-55).

1990'lı yılların başında komünizmin son dönemlerinde süper güç olarak ortaya çıkan Amerika, Irak'ı işgal etmiştir. Bu dönemde dünyanın en önemli kanalları savaşı olay yerinden izlemiştir. Bu savaşta en çok dikkat çeken ise CNN'in bu savaşı canlı yayında dünyaya aktarmasıdır. Irak Savaşı'ı CNN'in kendini ispat ettiği bir olay olmuştur. Ancak televizyon ekranlarından izlenen bombardıman görüntüleri izleyicilere eğlenceli bir kurgu filmi gibi gösterilmiştir (Uluç,2003: 242-243).

Bu olaydan sadece birkaç yıl sonrasında çıkan Bosna ve Kosova Savaşı'nda ise gelişmiş ülkelerin haber kanalları Avrupa'nın ortasında yaşanan dramı çarpıtarak sanki hiçbir şey olmamış gibi ekranlarda

göstermiştir. Hem Irak hem de Bosna ve Kosova savaşlarında medya, gerçekleri çarpıtarak dünyayı yanlış bilgilendirmiştir.

Bazı kuramcılara göre küreselleşme, ekonomik bir zaferden çok kendi sonunu hazırlayan bir olgu olarak nitelendirmiştir. Küreselleşme, sürekli kendi faaliyetlerini kolaylaştıracak coğrafi mekânlar aramaktadır. Bazen de bu mekânları yok etmek zorunda kalır. Yine zamanın başka bir kesitinde sonsuz sermaye birikimi açlığını doyuracak, ihtiyaçlarını karşılayacak farklı bir mekân yaratır. İşte bu sermaye birikimi yaratıcı-yıkım etkinliğinin tarihidir (Duman, 2011: 16).

Küreselleşmeyi kapitalizmin bir üst seviyesi olarak gören kimi bilim adamları küreselleşmenin de kapitalizmin kısır döngülerini ve krizlerini yaşayacağını ifade etmektedir. Son 10 yıldır küreselleşmenin etkileri sadece ekonomide değil sosyal yaşamda da görülmektedir. Küreselleşme ile birlikte artan tüketim nedeniyle insanlar, bu ihtiyaçlarını karşılayacak yeni yerlere ihtiyaç duymuştur. Ancak dünyadaki tarım alanlarının tahrip edilmesi, su kaynaklarının azalması, enerji kaynaklarının tüketilmesi, iklim değişiklikleri gibi küresel sorunlar nedeniyle insanlar ihtiyaçlarını karşılamayacak duruma gelmiştir.

İstatistiksel veriler, 2025'te dünya nüfusunun 8,5 milyar kişiye ulaşacağını susuzluk çeken ülke sayısının 26'dan 52'ye, susuzluk çeken insan sayısının da 350 milyondan üç milyar kişiye yükselecek olması su odaklı paylaşımın petrol gibi vahşileşeceğini göstermektedir (Minibaş Türkel, 2007: 24-25).⁴

Zira küresel ısınma nedeniyle kullanılabilir su kaynaklarının azalması, baraj inşaatlarıyla yeraltı su kanallarının kurumaya başlaması suyu kıt bir kaynak haline getirmektedir. Küreselleşmenin yarattığı sosyal ekonomik ve çevre sorunlarının artması ile küreselleşme karşıtı bir gücün ortaya

---

⁴ (Minibaş Türkel, (2007) Globalizmde Suyun Ekonomi Politikası
http://cevre hukuku.net/dosyalar/minibas_globalizmde.pdf (Erişim 22/3/2011).

çıkmasına neden olmuştur. 1996'da Chiapas da başlayan küreselleşme karşıtı hareket basit biçimde, "küreselleşmenin ağırlıkla siyaset, toplum, kültür ve çevre açılarından getirdiği olumsuzluklara, yetersiz kaldığı alanlara gösterilen tepkinin ortak adı" olarak nitelendirilmektedir. Küreselleşme karşıtlığını belli bir ideolojiye oturtmak bir tarafa, sağ ve sol görüşe yakın göstermek dahi oldukça zordur. Küreselleşme karşıtı hareketin sonucunda ortaya çıkan kavramların çoğu, birbirine uzak olsa da çok farklı politik görüşte olan insanın ilgisini çekmeyi başarmıştır (Çetin,2008: 18).

Kitle iletişim araçlarını kullanarak örgütlenen aktivistler 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) toplanacağı Seattle'da bir araya gelmiştir. Başta G-8 ülkeleri olmak üzere küreselleşmede etkin rol oynayan ülkeler aktivistler tarafından protesto edilmiştir. Şiddetli olayların yaşandığı Seattle' da WTO toplantı yapamadan dağılmıştır. Daha sonra pek çok ülkede protestolarını gerçekleştiren küreselleşme karşıtları yıllardır dünyayı yöneten ülkelere seslerini duyurmaya çalışmaktadır.

İletişimin toplumsal, siyasal, ekonomik alanda küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlar şu şekildedir:

- *Enformasyon arzı, her geçen yıl % 8-10 oranlarında büyümektedir.*
- *Enformasyon tüketicileri için daha az masrafla daha çok seçeneğe ulaşma imkânı bulunmaktadır.*
- *İzleyicinin geneline ve kitle kültürüne hitap eden yayıncılık yerine gruplara ve beğeni kültürüne yönelik yayıncılık güçlenmiştir.*
- *İnteraktif televizyon yayınlarının yaygınlaşması ile izleyicinin tercihlerini belirtmesinin gelecekte doğrudan demokrasiyi mümkün kılacağı düşünülmektedir.*
- *Eğitim sürecine katılanların yaş aralığının genişlemesi, eğitim ve diğer kurumlar arasındaki sınırların ortadan kalkmasına, eğitimdeki geleneksel kalıp yerine modern yöntemlerin kullanılmasına, bilineni öğrenmekten çok bilgiye hangi araçla ve nasıl ulaşılacağıının öğrenilmesini sağlanmaktadır.*

- *İletişim ve bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler doğrultusunda sadece telekomünikasyon alanında değil bankacılık, sağlık, toplumsal hizmetler, eğitim alanında da köklü değişiklikler yaşanmaktadır.*
- *İletişimdeki yeni teknolojik gelişmeler sayesinde dünya tek bir pazar haline gelerek bir malın pazarlanmasında malı alıcının bulunduğu yere götürmek yerine satış bağlantıları elektronik olarak yapılmaktadır.*
- *Küreselleşen enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler, devletin daha dinamik ve hizmet üreten bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur.*
- *İnternet aracılığı ile bilgiye ulaşma ve depolama şansı olan bireylerin bulunduğu yerde bilgiyi denetim altına alarak varlığını sürdüren totaliter rejimlerin sonu gelmiştir (Uluç, 2003: 300-308).*

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ DÜNYA ENFORMASYON VE İLETİŞİM DÜZENİNİ KURMA ÇALIŞMALARI

2.1. GELİŞMİŞ/ AZGELİŞMİŞ ÜLKELER ARASINDAKİ ENFORMASYON DENGESİZLİĞİ

Gelişmiş ülkeler sanayi sonrası sömürge haline getirdikleri ülkeleri hem bir hammadde kaynağı hem de ürün satılacak bir pazar olarak görmüştür. 19. yüzyılda iletişim alanında büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Telgrafın bulunmasının ardından radyonun icadı ile başlayan hızlı serüven gelişmiş ülkelerin lehine; gelişmemiş ülkelerin ise aleyhinde seyretmiştir. Gelişen teknoloji ile ülkeler arasındaki uçurum her geçen gün artmıştır. 20. yüzyılın başlarında iletişim alanında birbiri ardına yaşanan gelişmeler nedeniyle dünya adeta küresel köy⁵ haline gelmiştir. Ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalktığı 21. yüzyılda bilgi, hayatta kalmak için temel şart olmuştur. Sürekli gelişen dünyada ülkeler arasında hem ekonomik hem de kültürel olarak büyük bir fark bulunmaktadır. Dünyanın kuzeyinde bulunan ve gelişmiş olarak nitelendirilen ülkeler, ileri teknolojileri kullanarak dünya kaynaklarını hızla tüketirken dünyanın güneyinde bulunan ve gelişmemiş ülkeler ise kendilerine verilen ile yetinmeye çalışmışlardır. Bu durum gayrisafi milli hasıla tablosunda açıkça görülmektedir. Gelişmiş ve azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeler arasında yaklaşık 900 kat fark vardır.

21.yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya kapitalist ve komünist olmak üzere iki kutba ayrılmıştır. Bu dönemde sömürge haline getirilen ülkeler, 1950'li yıllarda birer birer bağımsızlıklarını etmiştir.

---

⁵ Küresel Köy: İletişim kuramcısı Marshall McLuhan tarafından ortaya atılan terim iletişim teknolojilerinin ve ürünlerinin yaygınlaşması ile ortaya çıkan teknolojik saptayıcılık (teknolojik determinizm) dünya önce bir küresel köy sonrada küresel bir kente dönüşmüştür.

Yeni ülkeler, oluşan yeni sistemde kendilerine de bir yer edinmek istemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler⁶ (BM) adını almıştır. Birleşmiş Milletlere üye olan ülkelerin eşit oy ve temsil hakkı bulunmaktadır. BM'ye üye olan yeni ülkeler, kendi seslerini duyurmak, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak, yeni ekonomik ve enformasyon düzeni kurmak için çabalamıştır. Hindistan, Yugoslavya, Mısır gibi ülkelerin başını çektiği Bağlantısızlar Hareketi'nin bu çabaları akademik çevreler tarafından ilgi ile takip etmiştir.

Gelişmiş ülkeler ve gelişmemiş ülkeler arasında haber, sinema, televizyon ürünlerinin dengesiz akışı üzerine pek çok araştırmacı çalışma yapmıştır. Bu araştırmacılardan biri olan Cees Hamelink, dengesiz enformasyon akışını beş şekilde tanımlamıştır. Bunlar:

- *Enformasyon dengesizliği, bazı ülkelerin diğer ülkelere daha fazla bilgiyi ellerinde tutmasıdır,*
- *Ayrıca bu ülkelerin enformasyon üretme, kaydetme, işleme ve dağıtım açısından diğer ülkelere göre daha fazla olanaklara sahip olmasıdır,*
- *Gelişmiş ülkelerin enformasyonu biçimlendirmesi için gerekli olan hardware (donanım) sahip olmasıdır,*
- Bu enformasyonun elde etme tekniklerine software (yazılım) sahip olmakla ilgili bir durumdur,

---

⁶ Birleşmiş Milletler: 1917 yılında kurulan Milletler Cemiyeti ülkeler arasında yeniden savaşın çıkmaması için devletlerin işbirliği içinde hareket etmesi için kurulmuştur. 1947 yılında Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler adını almıştır. Bugün toplam 180 üyesi olan örgütte her ülke eşit oy hakkına sahiptir.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: www.un.org.tr

- Son olarak enformasyon dengesizliği, ulusların bilimsel, teknik, askeri, ticari siyasi ve doğal kaynakları ve g¼ncel yaşam ile ilgili bilgileri elde etmek ile alakalı bir durumdur (1991:258-259).

Dengesiz enformasyon akışını tanımlayan araştırmacılarından biri olan Rıdvan B¼lb¼l (2000:52), dengesiz enformasyon akışını şoyle açıklamıştır: “Haber ve haberin dolaşımını engelleyen etmenlerin başında iletişim teknolojilerinin ¼lkeler arasındaki dengesiz dağılımı gelmektedir. İletişim teknolojilerindeki dengesizlik, ekonomik dengesizlik, iletişim ve alt yapısındaki yetersizlik, rejim engeli dengesiz enformasyon akışına neden olmaktadır. G¼n¼m¼z iletişim sisteminde yer alan haber akışındaki dengesizliği ¼zerinde çalışmalar yapan Atila Girgin bu dengesizliği d¼rt temel unsur ¼zerinde tanımlamaya çalışmıştır. Girgin, teknolojik altyapının yetersizliği, ekonomik sorunlar, haber ¼retim-yayımında eksiklikler ve engellemeler dengesiz enformasyon akışındaki dengesizliklerin temel unsurları olduğunu belirtmektedir (Girgin,2002: 48).

Sanayi devriminden sonra gelişmiş ¼lkeler, s¼m¼rge ¼lkelerinde kendi altyapılarını kurarak buradan kendilerine bilgi aktarmışlardır. Bu durum g¼n¼m¼zde de devam etmektedir. Siyasi bağımsızlığını yeni kazanan bu ¼lkeler ne yazık ki iletişim alanında bağımsızlığını kazanamamışlardır. Uluslararası İletişim alanında çalışmalar yapan İrfan Erdoğan yeni ¼lkelerin bağımlı pazarlar haline geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca Erdoğan, bu pazarların kendi ¼retim olanaklarının ellerinden alınmış, yozlaşmış, taklitçiliğe, kopyacılığa ve hatta korsanlığa y¼nelmiř dış ¼r¼nlerin egemenliğindeki t¼keticiler olduğunu açıkça dile getirmiştir (Erdoğan,1995: 180).

Bu olumsuz durumun temelinde ise ekonomik dengesizlik yatmaktadır. 1950 sonrasında bağımsızlığına kavuşan ¼lkelerin devlet sistemi yeterli olmadığından ve devletin çarkını d¼nd¼recek mali kaynak yoksunluğu nedeniyle bu ¼lkeler s¼rekli mali krizlerle karşı karşıyadır. Doğal kaynakları olmayan, ¼retim değil t¼keticiler toplumu haline gelen bu ¼lkelerde insanlar ellerindeki az parayı sadece hayatta kalmak için harcamaktadır. İletişim, bu

lkeler için lüks tüketime girmektedir. Tüm mali ve altyapı yetersizliği ile haber üretim ve kaynaklarındaki eksiklikler bu ülkelerde haber sağlama etkinliğini kısıtlamaktadır.

Uluslararası iletişim sisteminde oluşan dengesizlik ve eşitsizlik kitle iletişim araçlarının üretiminde ve kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Hıfzı Topuz'a (1984: 11-19) göre uluslararası sistemde, haber ajansları arasındaki, gazete ve baskı sayısındaki, radyo alanında, televizyon alanındaki eşitsizlik ve yeni iletişim teknolojilerinden uydu, telefon internet alanındaki eşitsizlikler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurumu açmaktadır.

Uluslararası iletişim sisteminde dengesizlik ülkelerin konumlarına göre üç Şekilde görülmektedir. Gelişmiş lkeler ve üçüncü dünya ülkeleri arasında, yatay iletişim yokluğu ile oluşan üçüncü dünya ülkelerinin kendi aralarında eski Demirperde lkeleri ile Batı Avrupa lkeleri arasındaki dengesiz enformasyon akışı bulunmaktadır.

Uluslararası iletişim sisteminde haber ajansları büyük önem taşımaktadır. 19.yüzyılda kurulan Havas, Reuters, Itar-Tass, Associated Press, Union Press International bu dönemde haber akışını sağlamıştır. 21. yüzyılda hlen dört büyük ajans faaliyetini sürdürmektedir. Günümüzde bu ajanslar dünya haber akışının yüzde doksan yedisini kontrol etmektedir. nc dünya ülkelerin kurduğu ajanslar ise bilginin sadece yüzde n kontrol etmektedir. Bu durum, enformasyon akışının dengesizliğini açıkça ortaya koymaktadır. MacBride Raporu'nun ardından pasifik ülkelerin işbirliği ile haber ajanslarından biri olan Karayipler Haber Ajansı (CANA) kurulmuştur.

2000 yılında az gelişmiş ülkelerde her 1000 kişiye 41 gazete düşerken bu sayı gelişmiş ülkelerde 285'i bulmaktadır. Buna bağlı olarak gelişmiş ülkelerin haber ajansları günde milyonlarca kelimeyi ülkelere iletirken; gelişmemiş lkelerdeki haber ajansları sadece birkaç bin kelime aktarabilmektedir. Bilgi akışını yöneten ajanslar, haberleri seçerken birkaç öğeye dikkat etmektedirler. Girgin'e (2002: 44) göre haber ajansları

Yüksek maliyetli hizmetlerin halka sunulmasında da bir eşitsizliğin olduğunu görülmektedir. Az gelişmiş/gelişmemiş ülkelerde kırsal ve kent arasında da büyük farklılıkların olduğunu söyleyebiliriz. Hindistan, Malezya, Kosta Rika gibi gelişmemiş ülkelerde kırsal nüfusun iletişim teknolojilerine kentsel nüfusa göre daha az ulaşma imkânı bulunmaktadır. Kırsal nüfus, hayati bilgiler, sağlık önlemleri, dayanıklı yapı temini gibi önemli bilgilerden mahrum bırakılmaktadır. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Ülkenin doğusu ile batısı arasında ciddi farklar görülmektedir (MacBride,1980:134).

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde enformasyonu üretme ve dağıtmak için gerekli altyapı bulunmamaktadır. Bugün kitle iletişim araçlarının üretilmesinde ve bunların kullanılmasında gelişmiş ülkeleri ön sıradadır. Enformasyonu üretmek için gelişmemiş ülkelerin ekonomik ve teknik altyapı bulunmamaktadır. Çok uluslu şirketler, kendi enformasyon ürünlerini geliştirmekte olan ülkelere yüksek fiyatta pazarlamaktadır. Çok uluslu şirketler, bu durumu arz- talep ilişkisine dayandırarak yaptıklarını meşrulaştırmaktadır. Bugün azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde kullanılan radyo ve televizyon vericileri çok eski teknoloji olup sürekli parça ve teknik desteğe ihtiyaç duymaktadır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağımız MacBride Raporu'nda ise bu durum şöyle açıklanmaktadır:

“Teçhizat ve önemli hizmetlerin yüksek maliyetleri uluslararası düzeyde son derece ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Kitle iletişim araçlarının bütçelerinin kısıtlı olduğu ülkelerde haber aktarımı yüksek fiyatlar ile yapıldığı için aktarımları güçleştirmektedir. Gelişmemiş ülkelere kâğıt tüketimi azdır. Kâğıdın pahalı bir hammadde olması üstü kapalı bir sansüre neden olmuştur. Kimi ülkelerde hükümetler gazete kâğıdı ithalini kısıtlamakta ve resmi dağıtım sistemi kurarak bundan bazı muhalif gazetelere karşı bir ayrımcılık uygulamak için kendi yararına bu tür uygulamalara girişmişlerdir” (MacBride,1980: 150).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi “Her kişinin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Düşünceleri nedeniyle insanı rahatsız etmemek,

sınırlar söz konusu olmaksızın haber ve düşünceleri, herhangi bir anlatım aracılığı ile aramak elde etmek ve yaymak hakkına sahiptirler” maddesi bulunmaktadır. Bu evrensel hak, ulusal ve uluslararası konjonktür nedeniyle zaman zaman sekteye uğratılmaktadır. Günümüzde savaşlar, diktatörlükle yönetilen ve demokrasi anlayışının henüz tam olarak yerleşemediği ülkelerde, maddi ya da ülkenin o günkü koşullarından kaynaklanan nedenlerle bu hak tam olarak kullanılmamaktadır.

Az gelişmemiş/gelişmekte olan ülkeler için haber alma özgürlüğünü kısıtlanmaktadır. Bu kısıtlama belirli ya da belirsiz nedenlerle karşımıza çıkmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde fiziksel şiddet, sansür, maddi kısıtlamalar, bürokratik engeller gibi belirgin engellemeler söz konusudur. Belirgin olmayan engellemeler ise haber alma ve yayma görevi bulunan basın mensuplarına haber kavramının dar tutulması, yayın kriterleri, altyapının yetersiz oluşu, haber konularını birine bağlı olarak belirleme, gazetecilik yapma lisansının sınırlandırılması, enformasyon eksikliğidir.

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde haber için güvenilir kaynak bulunması, haberi yazma ve yayma sürecinde de sorunlar yaşanmaktadır. Bu ülkelerde belli kaynaklardan belli konularda haberler yapılmakta ve bu haberlerin de tarafsızlığı sorgulanmaktadır. Ayrıca bu ülkelerdeki gazeteciler büyük sıkıntı yaşamaktadır. Habercilerin eğitiminden başlayarak habercilerin kaynak bulma, sansür, sınır dışı edilme, öldürülme, darp gibi sorunlar yaşamaktadır.

Devletlerin kendi içindeki yaşadığı bir takım sorunlarda dengesiz enformasyon akışını tetiklemektedir. Erdoğan’a göre gelişmekte olan ülkelerde radyo ve televizyon kuruluşları devletin etkinliğindedir. Radyo ve televizyon kuruluşları özerklik çatısı altında varlığını sürdürmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar tarafsızlık ve nesnellik niteliklerinden yoksundur. Belli noktalarda devletin sözcülüğünü yapar duruma gelmiştir. Erdoğan, ayrıca kamu haberciliği yapan yayın kuruluşların gelişmiş ülkelerin taklidi olduğunu ve bu ülkelerin reklamını yaptığını dile getirmiştir (Erdoğan, 1995: 239).

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde halk kendine verilenle yetinmiş hak arayışına girmemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde bilinçli bir kamuoyunun oluşturulmaması, halkın desteğini arkasına almayan Bağlantısızlar Hareketi'nin yeni enformasyon düzeni ve yeni ekonomik düzen çalışmaları boşa çıkmıştır.

2.2. ULUSLARARASI İLETİŞİMDE HAKLAR VE DEĞERLER MÜCADELESİ: ÖZGÜR VE DENGELİ İLETİŞİM İSTEKLERİ

Uluslararası iletişim sisteminde haklar ve değerler mücadelesini anlatabilmek yapılan girişimleri daha iyi anlamak için öncelikle Bağlantısızlar Hareketini incelemek uygun olacaktır. İkinci dünya Savaşı'ndan sona ortaya çıkan yeni uluslararası sistem doğu bloğu ve batı bloğu olarak tanımlanmıştır. Bu durumu batı bloğu ülkelerin oluşturduğu birinci dünya; doğu bloku ülkelerin oluşturduğu ikinci dünya ve Bağlantısızların oluşturduğu üçüncü dünya ülkeleri 1945-1991 yılları arasındaki uluslararası sistemini oluşturmaktadır. Her iki tarafa da eşit mesafede duran ülkeler bulunmaktadır. Bağlantısızlar kavramı sadece doğu bloğunun yıkılmasına kadar geçen süre için geçerli olup bu ülkeler daha sonra üçüncü dünya ya da az gelişmiş/gelişmekte ülke kavramları ile tanımlanmıştır. Ancak uzun süre gelişmiş ülkeler tarafından sömürülen bu yeni devletler yeni dünya konjonktüründe tarafsız olmayı seçmiştir. 1955 yılında Bandung Zirvesi'nde tarafsız olduklarını açıklayarak kendilerini Bağlantısızlar olarak nitelendirmişlerdir.

Bağlantısızlar Hareketi, herhangi bir tarafa geçtikleri zaman yeniden sömürge haline geleceklerini düşündükleri için doğu bloku yıkılana dek bu tutumunu sürdürmüştür. Mısır lideri Nasır, Yugoslavya lideri Tito ve Hindistan lideri Nehru Bağlantısızlar Hareketi'nin başını çekmiştir. Kurulan yeni devletlerde hala kendilerine has bir siyasi ve ekonomik sistem oluşturamamıştır için uzun süre kendi iç sorunlarına çözüm aramışlardır. Bu

Ülkelerin ortak noktası sanayileşme olmadığı için ekonomi tarıma dayanmıştır. Ülkelerin birbirinden farklı sorunları olsa da hepsinin temelinde ekonomik sıkıntılar yatmaktadır. Farklı coğrafyada bulunan bu ülkelerde işsizlik, açlık, altyapı yetersizliği başta olmak üzere pek çok sorunlar bulunmaktadır. Bahsi geçen bu sorunlar günümüzde de devam etmektedir.

Bağlantısızlar Hareketi'ne geri dönersek 1955 yılında Bandung Zirvesi ile ortaya çıkan bu oluşum beş ilkeyi temel alarak hareket etmiştir. Bunlar, barış içinde bir arada yaşamak, ulusal bağımsızlık hareketlerini desteklemek, büyük güçlerden doğan askeri ve siyasi ittifaklara dahil olmamak, bölgesel savunma paktları ve siyasi anlaşmalar yapmamak, büyük güçlerin çatışmasına konu olacaksa bu güçlere ülkesinde askeri üsler sağlamamak Bağlantısızlar Hareketi'nin temelini oluşturmaktadır (Çetinkaya,2009)⁷. Bağlantısızlar Hareketi 1955 yılında Bandung Zirvesi'nden sonra 1961'de Belgrad, 1964'te Kahire,1970'te Zambiya,1973'te Cezayir, 1976'da Sri Lanka,1979'da Havana'da,1983'te Yeni Delhi'de 1986' da Zimbabve'de,1989' da Belgrad'da toplanmışlardır. Bu toplantılarda devletlerin başta ekonomi olmak üzere emperyalizm, kolonyalizm, hegemonya, iletişim gibi konular ele alınmıştır.

Bağlantısızlar Hareketinde yer alan ülkeler, ekonomik kalkınma için dış sermayeye gerek duymuştur. Sürekli alınan dış borçlarla yapılan ekonomik çalışmalar yetersiz kalmıştır. Bu ülkelerin dış borçları katlanarak artmış ve kalkınma girişimleri sonuçsuz kalmıştır.

Bağlantısızlar Hareketi, 1955 yılından itibaren hem ekonomi hem de iletişim alanında yeni çözüm arayışlarına girmiştir. İletişim alanında gerekli altyapının sağlanması ekonomiye bağlıdır. Bağlantısızlar Hareketi'nde yer alan ülkeler gerekli altyapıyı oluşturmak, maddi ve insan gereksinimi karşılanması için yüksek miktarda paraya ihtiyaç duymuştur. Teknolojiye

⁷ Çetinkaya Sefa, (2009) Bağlantısızlık ve Bağlantısızlar Hareketi üzerine bir inceleme,<http://www.scribd.com/doc/19101871/balantszlar-hareketi-uzerine-inceleme> (Erişim:21/02/2011,s: 1-2).

dayalı iletişim sistemlerinde insanlara gerekli hizmeti ulaştırmak için gerekli donanım ve yazılım gelişmiş ülkelerden sağlanmıştır. Gelişmiş ülkeler de eski ve kullanımdan kalkan teknolojiyi, fakir ülkelere satarak gelir elde etmiştir. Bu teknolojiyi sağlamak için kıt kaynaklarını kullanan ülkeler daha fazla borca girmiştir. Dünyada kapitalizm ve gelişmiş ülkeler yükselişe geçerken; komünizm ile yönetilen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumları gittikçe kötüleşmiştir.

Bağlantısızlar Hareketi'nin siyasi ve ekonomik alanda olduğu kadar iletişim çalışmaları da ses getirmiştir. MacBride Raporu'nda önemli bir yere sahip olan yeni ekonomik düzen arayışı hakkında bilim adamları pek çok tanım yapmıştır. Bunlardan biri olan Olive Boyd-Barret'e göre ekonomik düzen arayışları 1974 yılında Birleşmiş Milletler'de deklere edilmiş yeni ekonomik düzenleri arasında ekonomik ilişkinin gelişmesi üzerine yapılmış bir çalışmadır. Boyd-Barret, (2003: 39) üçüncü dünya ülkelerinin ürettiği malların gelişmiş ülkelerde pazar bulmasını hedefleyen bir girişim olarak nitelendirerek; iki grup ülkeler arasında ekonomik işbirliği sayesinde gelişmemiş ülkelerin ekonomisine katkı sağlayacağını öne sürmektedir.

International Communication isimi kitabın yazarı Daya Thussu ise Bağlantısızlar Hareketi'nin yeni ekonomik düzen çalışmalarını şöyle değerlendirmektedir. "1964 yılında 77'ler grubu olarak bilinen Bağlantısızlar Hareketi, Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı'nda (UNCTAD) ekonomik kalkınmayı gerçekteştirmek üzere uluslararası ticaretin gelişmesini desteklemek, uluslararası ticarete ilişkin yeni ilkeleri ve politikaları saptamak için yeni dünya ekonomik düzen taleplerini dile getirmişlerdir. Yeni dünya ekonomik düzeni, gelişmiş ülkelere demokratik, tam bağımsız, eşit ve egemen bir anlayış içinde ekonomik düzen istemektedir. Bu isteklerini sık sık dile getiren Bağlantısızlar Hareketi, 1975 yılında Helsinki Konferansı'nda da ekonomik ve iletişim sisteminin değişmesi gerektiğini dile getirmiştir (Thussu, 2000: 39).

1974-1984 yılları arasında Bağlantısızlar Hareketi'nin ortaya attığı yeni düzen arayışlarını Rıdvan Bülbül dört şekilde tanımlamıştır. Bunlar:

- *Az gelişmiş ülkelere doğal kaynakları üzerinde kayıtsız şartsız karar verme hakkının tanınması, bu kaynakların ulusallaştırılması hakkına sahip olması,*
- *Batı pazarlarında az gelişmiş ülkelerin mallarına tercih önceliği verilmesi, pazarlara kolayca ulaşma ve elde etme imkânı sağlanması az gelişmiş ülkelerin pazarladığı ürünlerin fiyatlarının yükseltilmesi,*
- *İleri teknolojilerin transfer, yardım ve bağışların büyük ölçüde artırılması ve zengin ülkeler tarafından desteklenmesi,*
- *Az gelişmiş ülkelerde iş gören uluslararası kuruluşlarda yeni denetim yöntemlerinin uygulanmasıdır (Bülbül,2000: 35-36).*

Medya çalışmaları üzerine araştırmalar yapan Thomas Mcphail'e göre yeni ekonomik düzen istemi, az gelişmiş ülkelerin daha özgür bir basın istemi ile ortaya çıkmıştır. Yeni iletişim düzeninin bir şartı olarak ekonomik gelişmenin ve yeni ekonomik düzenin varlığından söz etmek gerekir. Yeni ekonomik düzen gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına politik ve ekonomik çareler getirebilsin diye UNESCO tarafından desteklenmiştir. Yeni ekonomik düzen, geleneksel batı çözümlerini reddederek alternatif bir çözüm üretme amacıyla Bağlantısızlar Hareketi tarafından ortaya atıldığını ileri süren McPhail, bu fikrin ilk olarak Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda ortaya atıldığını belirtmektedir (McPhail,1991: 102-103).

UNESCO, yeni dünya ekonomik düzen ve yeni iletişim düzeni çalışmalarına gerekli altyapının sağlanmasına yardımcı olmuştur. Bu çalışmalarda anti sömürgeci söylem egemendir. McPhail'e göre sömürgeci egemenlik, yeni sömürgeci akım, ırkçılık, medyadaki imajlar, kültürel emperyalizm ve insan haklarının ihlali gibi kritik konular bu çalışmaların esas konularını oluşturmaktadır (McPhail,2002: 184).

Yeni ekonomik düzenin kurulmasına destek olan Birleşmiş Milletlerin 1974 yılında yayınladığı bildirme, Bağlantısızlar Hareketi'nin girişimleri hazırlanmıştır. Bu bildirme, yeni kurulan ülkelerde gelişmiş ülkelerin izlerinin görüldüğü ifade etmektedir. Yabancı işgaller, ırkçılık, neo sömürgecilik, bu ülkelerin gelişmesini ve özgürleşmesini engellemektedir. Bildirmede ayrıca dünya nüfusunun yüzde yetmişini oluşturan gelişmekte olan ülkelerin dünya kaynaklarının çok az kısmını kullandığını bu durumda eşit ve dengeli kaynak kullanımdan söz edilemeyeceğini dile getirmişlerdir (MacBride,1980: 201).

Tunus Enformasyon Bakanı aynı zamanda MacBride Komisyonu'nda yer alan Moustapha Masmoudi, Bağlantısızlar Hareketi'nin yeni enformasyon düzeni isteklerini beş nedene dayandırmaktadır. Bunlardan ilki sosyo-teknolojik dengesizlik nedeniyle gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru tek yönlü bir akış bulunmaktadır. İkincisi ekonomik, politik ve sosyal nedenlerle enformasyon sağlamakta sıkıntı yaşayan ülkeler enformasyona kolayca ulaşan büyük ülkelere bağımlı hale gelmiştir. Üçüncüsü ise ikincisine bağlı olarak dikey akışta, batılı şirketlerin egemenliği had safhadadır. Dördüncü neden ise uluslararası medya şirketleri enformasyonu pazarda satılacak bir mal gözüyle bakmaktadır. Son olarak, var olan bilgi ve iletişim neo-sömürgecilik anlayışının bir parçasıdır. Masmoudi'ye göre gelişmiş ülkeler haberleri üretir, sansürler, içeriğini değiştirerek gelişmekte olan ülkelere ihraç etmektedir (1979'den akt. Thusu,2001: 44).

Yeni iletişim düzeni, uluslararası sistemde eşit haklar, tam bağımsızlık ve halkların özgürce yaşaması gerekliliğine dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yeni ekonomik düzen ve yeni iletişim düzeni paralellik göstermektedir. Yeni iletişim düzeni şu temeller üzerine kurulmaktadır:

- *Daha özgür etkili, adil, dengeli ve demokratik temeller üzerine oturtulmuş egemen bütünlükler arasında eşitlikçi ilişkiler kurmaya çalışan bir iletişim düzeninin gerçekleşmesini ilgilendiren sorunların tanımlanması,*

- *İlk olarak ivedi ve gerçekleştirilebilir konuları ele alarak uluslararası düzeyde uyumlu bir tartışmayı kolaylaştırmak,*
- *Söz konusu siyasal tercihler belirlemek; ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde akademik tartışmalardan çok etkili ve somut eylemleri başlatmak. Dünya kaynaklarını adil bir biçimde yeniden dağıtmak gerekmektedir (MacBride, 1980: 42-43).*

Yeni dünya ekonomik düzeni isteklerinin ortaya çıkışından yarım asır geçmesine rağmen bu ülkelerin durumu değişmemiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ortada ne iki kutuplu dünya ne de Bağlantısızlar Hareketi kalmıştır. 1991 yılında Sovyet Rusya'nın yıkılması ile yepyeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkeler zenginliklerine zenginlik katarken fakir ülkeler açlıkla mücadele etmeye devam etmiştir. Olaylara bu açıdan bakıldığı zaman Bağlantısızlar Hareketi'nin başını çektiği yeni düzen girişimleri anlamaya çalışmak daha kolay olacaktır.

1970'li yıllara damgasını vuran yeni ekonomik ve enformasyon düzeni çalışmaları pek çok akademisyenin ilgisini çekmiştir. Bu çalışmaların en önemlisi ve en çok ses getireni MacBride Raporu'dur. MacBride Raporu'na göre uluslararası sistemde tek yönlü haber dolaşımı ve habercilik alanındaki tekelci yapılar, sistemde dengesiz enformasyon akışını tetiklemektedir. Haber içerikleri ve dağıtımı büyük devletler tarafından denetlenmektedir. Gelişmiş ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda haberlerin içeriğini boşaltarak kendi kültür kodlarını ve tüketim alışkanlığını yüklemiştir. Böylece neo sömürgecilik anlayışını uygulama fırsatını yakalamıştır.

Gelişmiş ülkelerin ajansları gelişmekte olan ülkelere gönderdiği muhabirler aldıkları bilgileri gelişmiş ülkelere aktarırken kendi süzgecinden geçirmektedir. Ayrıca bu ülkeler, bilgileri dünya kamuoyuna aktarırken olayları çarpıtmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise kendileri hakkındaki bilgileri haber ajanslarından parayla satın almaktadır.

Üçüncü dünya ülkelerinin birbirleri hakkındaki haberleri, değer sistemini, ideolojisini, önyargılarını kısacası hayati bilgileri yabancı basından almak zorunda bırakılmıştır. Bu durum medya emperyalizmini doğurmuştur. Medya emperyalizmi üzerine çalışmalar yapan Paul Ansah, üçüncü dünya ülkelerinde iletişim sistemlerinin geliştirilmesi için gerekli maddi, teknik ve insan gücünü temin edilebilmesi için ekonomik ve uluslararası ilişkilerde denge ve eşitliğin şart olduğunu iddia etmiştir. Enformasyonu üretmede ve dağıtmada kullanılan yazılım ve donanımları gelişmiş ülkeler üretmektedir. Bu ürünlerin temini için gerekli ekonomik altyapı bu ülkelerde bulunmadığından dengesiz enformasyon akışı yaygınlaşmaktadır (Ansah,1991: 202).

Uluslararası ilişkiler kuramcıları bağımlılık teorisi⁸ ile gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır. Bağımlılık teorisi, gelişmemiş ülkelerin iyi olduğu alanları gelişmiş ülkelerin ihtiyacı doğrultusunda kullanarak ekonomiyi canlandırma girişimidir.

Bağımlılık teorisi ile gelişmekte olan ülkelerde ekonominin canlanması planlanmıştır. Bu canlanma, iletişim sektöründe bir kalkınmayı beraberinde getireceğini öngörülmüştür. Kuramcılar, OPEC ülkelerinin uluslararası sistemde söz sahibi olmasını bağımlılık teorisi ile ilişkilendirilmiştir.

Bağımlılık teorisi, 1970'li yıllarda ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki uçurumu azaltmak, sosyal ve ekonomik patlamayı engellemek amacı ile oluşturulmuş bir kuramın ötesine geçememiştir.

Dünyada bir sistemin değişmesi için her kesimin desteği sağlanması gerekmektedir. Ancak Bağlantısızlar Hareketi bu girişimleri sadece devlet düzeyinde kalmıştır. Bu girişimlerin başarısız olmasının bir sebebi de halkın

⁸ Bağımlılık Teorisi: Serbest Ticaret uluslararası uzmanlaşmaya dayanan ve devletlerin karşılıklı bağımlılık içinde oldukları ekonomide işbölümüne neden olmakta ve bu da devletler arasındaki savaşı olanaksız hale getirmektedir. Sermayenin uluslararasılaşması ile az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler kapitalistleşen bölgelerin gereksinimlerinin karşıladığı bölgeler olmuştur. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelere yatırım yaparak buraların ticaret potansiyelini yükseltmişlerdir. Sürecin son aşaması ise üretici sermayenin uluslararasılaşmasıdır. Ayrıntılı bilgi için: Arı Tayyar (2010) Uluslararası İlişkilere Giriş, Bursa, MKM Yayınları,

ve sivil toplum örgütlerinin bu girişime destek olmamasıdır. Bu girişimin daha güçlü ve etkin olabilmesi için gelişmekte olan ülkelerde etkin bir kamuoyu yaratılması gerekmektedir. Ne istediğini bilen bilinçli halkın istekleri toplumu daha demokratik hale getirmektedir. 1970'li yıllarda yeni enformasyon düzeni çalışmalarının hem ulusal temelde hem de uluslararası temeller üzerinde yükselen bir süreç olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. McPhail, enformasyon akışının daha adil ve iki taraflı olmasını sağlamak için ülkelerin beklentilerini, yaşadıklarını doğru bir şekilde çarpıtmadan ulusal düzeyde iki yönlü enformasyon akışına olanak sağlayan uluslararası bir süreç olduğunu söylemektedir (McPhail,1991: 142).

Yeni iletişim düzeni girişimi, uzun yıllar süren çalışmalar ve araştırmalar sonrasında yapılmıştır. Yeni iletişim düzeni çalışmalarında pek çok akademisyen, devlet adamı ve bürokratin emeği geçmektedir. 1976 yılında Nairobi Konferansında UNESCO nezdinde yeni iletişim düzeni için ilk adım atılmıştır

1970'li yıllarda yeni enformasyon düzenine yönelik çalışmalarda hararetli tartışmalar yaşandığını belirten Erdoğan, bu çalışmaları gibi dört başlıkta ele almıştır. Bunlar şu şekildedir:

“Az gelişmiş ülkelerin kendi enformasyon kaynakları üzerinde mutlak karar verme haklarının olduğunu; az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin batı pazarlarında tercihli muamelesi yapılması gereği, batıda az gelişmiş ülkeler hakkındaki haberlerin artması istemi, dünyada dikey enformasyon akışı yerine yatay enformasyon akışının teşvik edilmesi, az gelişmiş ülkelere ileri teknolojilerinin direk yardım ve bağışla sağlanması, AP, AFP, REUTERS gibi haber ajanlarının az gelişmiş ülkelerdeki faaliyetlerin yeniden düzenlemesi, enformasyon düzeni” (Erdoğan,1995: 253-254).

Yeni iletişim teknolojilerine sahiplik, düzeni değiştirmemiş sadece durumun daha da kötüleştirmiştir. Bugün Amerika'daki iletişim teknolojileri ile Kenya'daki iletişim teknolojileri bir değildir. Bu iki ülke arasındaki fark iletişim

teknolojilerin sahipliği ile ölçülmemelidir. Kalkınma kriterleri arasında iletişim teknolojilerinin sahipliği ve bu teknolojinin kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Ancak kalkınmanın temel unsurları arasında yer almamaktadır. İnsanların hayati ihtiyaçlarını karşılamak, insan haklarına uygun bir yaşam standardı sağlamak, sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel haklar kalkınmanın temel unsurlarını oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde daha öncesinde var olan bir sistem, sosyal, kültürel alt yapı, örgütsel yapılar ve süreçler bulunmaktadır.

Yeni iletişim düzeni çalışmalarına karşı çıkan gelişmiş ülkeler, bu girişimin özgür haber dolaşımını engelleyeceğini düşünmüştür. Yeni düzen arayışlarını enformasyon dolaşımını engelleyen bir faktör olarak nitelendiren gelişmiş ülkeler bir atak yapmıştır. 1980'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere UNESCO'dan ayrılmış ve ödemesi gereken aidatları ödemeyerek bu durumu protesto etmiştir.

Gelişmiş ülkeler enformasyon akışı için de aynı serbest ortamın sağlanması için çabalamıştır. Bu ülkeler yeni enformasyon düzeni girişimlerine karşı serbest dolaşım doktrinini ortaya atmıştır. Serbest dolaşım doktrinine göre enformasyon serbest pazar kanunlarına göre dolaşımı sağlar. Doktrinde hiçbir ülkenin serbest dolaşımını engellemeye hakkı olmayacağını belirtmektedir. Ayrıca bu görüşe göre doktrinin ihlali, milletlerin bağımsızlığına müdahale, iç işlerine karışmama ilkesini çiğnemektedir. Doktrine göre enformasyonun milletler arasındaki dolaşımını kişiler ve örgütler garanti altına almak zorundadır. Devlet, iletişimde sadece destekçi bir rol oynar ve kitle iletişimi faaliyetleri için bir yükümlülüğü yoktur. Devlet, bu faaliyeti ne denetlemekle ne de faaliyeti yerine getirmekle yükümlüdür. Buna bağlı olarak kapitalist medya, her türlü yasal sorumluluktan muaf olmalı ve siyasal ve ahlaksal baskılara boyun eğmemelidir (Erdoğan,1995: 270). Bu doktrin, Amerikan ve İngiliz sömürgeciliğini meşrulaştırmıştır. Ayrıca serbest dolaşım doktrini ile gelişmiş ülkeler teknolojiyi yaygınlaştırarak haber akışında bir dengenin varlığından söz edileceğini bildirmektedir.

Yeni iletişim düzeni kurma girişimlerinin nedenlerinden bir tanesi de medya emperyalizmidir⁹. Daha önce belirttiğimiz gibi gelişmekte olan ülkelerde sinema, televizyon ve radyo programlarını üretmek ve yayınlamak için gerekli alt yapı yeterli değildir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerden ithal edilen programlar gelişmekte olan ülkelerin hem ekonomik hem de kültürel yapılarına uygun olmamaktadır. Özellikle televizyon yayınlarında bunu açıkça görebilmekteyiz. Medyanın temel taşıyıcılığını üstlendiği kitle kültürü bombardımanı, toplumu ayırıştırıp parçalamakta ve kendi geleneksel kültürüne yabancılaştırmaktadır.

Toplumsal çözülme, bireyleri birbirine bağlayan ortak değerlerin - törelerin, geleneklerin, göreneklerin çarpıtılması ya da aşırı abartılarak eğlenceli hale getirilmesi- erozyona uğraması, içinin boşaltılması ile kendini göstermektedir. Dünyada giderek yaygınlaşan Amerikan kültürü ile tek tip insan modeli ortaya çıkmıştır (Mora,2008: 77). Dünyadaki kadınlar Amerikan yıldızları gibi giyinip süslenmeye çalışırken, erkekler de Amerikan erkeklerin kullandığı araba markalarını tercih etmektedir. Dünyada giderek birbirine benzeyen insanlar nedeniyle kültürel çeşitlilik azalmakta bunun yerine Amerikan tipi tüketim kültürü yerleşmektedir.

2.3. İKİ KUTUPLU SİSTEMDE YENİ ENFORMASYON DÜZENİ İÇİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Bağlantısızlar Hareketi diğer adıyla 77'ler grubunun 1964'te UNCTAD'da yeni düzen istemlerinin ardından az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler hak arayışına girmiştir. Bağlantısızlar Hareketi, düzenledikleri

⁹ Medya Emperyalizmi Kuramı: Kültürel emperyalizm/medya emperyalizmi kuramına göre, gelişmiş ülkelerin egemen kültür ve değerlerinin medya yardımı ile diğer ülkelere empoze edildiği, özellikle televizyon programlarının, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin kültürel değerlerinin tahrip edilerek, Amerikan/Batılı kültürel değerlerinin egemen kılınması amacıyla kültür endüstrisi tarafından, bilinçli bir şekilde, seri, tek tip ve yapay olarak ürettiği ürünlerin, tek yönlü olarak akmasıyla, o ülke vatandaşlarının kapitalist değer ve amaçlarını benimsemesine ve kendi değerlerine yabancılaşmasına neden olduğu varsayılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için: Mora, Necla (2008) Medya Çalışmaları Pedagojisi ve Küresel İletişim, İstanbul, Alt Kitap

toplantılarda özgürlük, ırkçılık, yeni sömürgecilik anlayışı, ekonomik düzen gibi konuları tartışmıştır. Bu tartışmalarda Bağlantısızlar Hareketi, ekonomik ve iletişim alanlarında yeni düzenlemeler yapılmasını istemiştir. Bağlantısızlar Hareketi birbiri ardına toplantılar düzenleyerek seslerini duyurmaya çalışmıştır. Bu toplantılara çoğunlukla bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler ev sahipliği yapmıştır. Bu toplantılar başta ekonomik ve siyasi olmak üzere pek çok karar alınmıştır. Bu toplantılar alınan kararlar, 1977 yılında MacBride Komisyonu tarafından hazırlanan rapora kaynak oluşturmuştur.

Uluslararası iletişimde sorunlara çözüm getirmek amacıyla yapılan girişimler bugüne kadar sürmüştür. 1970 yılında toplanan UNESCO Genel Kurulunda kitle iletişim araçlarının dünya barışına katkıda bulunabileceği görüşü ortaya atılmıştır. 1972 yılında Paris'te toplanan UNESCO Genel Konferans'ında yeni dünya iletişim sistemi istemi ve buna bağlı olarak çalışma yapma fikri ortaya atılmıştır. 1973 yılında Cezayir'de toplanan Bağlantısız Ülkeler Zirve Toplantısı'nda uluslararası yeni düzenin kurulması konusunda alınan kararlar ile yeni bir başlangıç yapılmıştır. Bağlantısız ülkelerin başını çektiği bu çalışmalarda üç temel karar alınmıştır. Bu kararlarda; iletişim ağlarını sömürgecilik mirası olarak nitelendiren devlet adamları bu ağların ülkeler arasında özgür aracısız ve çabuk işleyen sistemlerin kurulmasına engel olduğunu bu ağların yeniden örgütlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kararlarda ayrıca çok yönlü anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi için önlemler alınması, iletişim araçlarına uygulanan telekomünikasyon tarifelerine indirim yapılması ve gelişmekte olan ülkeler arasında iletişim ve habercilik konularında eyleme geçilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Yeni ekonomi ve enformasyon düzeni için atılan ilk adımdan sonra devamı gelmiştir. Bu kararların devamında 1974 yılında BM Genel Kurul'unda yeni ekonomik düzen için kararlar alınmıştır (Topuz, 1984: 29) .

Yeni ekonomik düzen için atılan adım Tunus'ta 1976'da düzenlenen Bağlantısız Ülkeler Arasında İletişimin Geliştirilmesi için Uluslararası

Sempozyumu'nda yeni iletişim sistemi ve dengesiz enformasyon akışının tanımları yapılmıştır.

2.3.1 MacBride Raporu

1950'li yıllarda başlayan mücadele 1970'li yıllarda hız kazandı. Uluslararası İletişim Sorunlarını İnceleme Komisyonu 1977 yılının Aralık ayında çalışmalarına başladı. MacBride Komisyonu'nda Sean MacBride başta olmak üzere Eli Abel (ABD), Fred Isaac Akporuaro Omu (Nijerya), Bogdan Osolnik (Yugoslavya), Hubert Beuve Mery (Fransa) Elebe Ma Ekonzo (Zaire), Gamal El Oteifi (Mısır), Gabriel Garcia Marquez (Kolombiya), Johannes Peter Pronk (Hollanda), Sergei Losev (SSCB), Juan Somovia (Şili), Mochtar Lubis (Endonezya), Boobli George Verghese (Hindistan), Moustapha Masmoudi (Tunus), Betty Zimmerman (Kanada), Michio Nagai (Japonya) yer almıştır. MacBride başkanlığında toplanan komisyon, üç yıl süren çalışmaların ardında raporu hazırlamıştır.

MacBride Komisyonu dört konu üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Komisyon, uluslararası iletişim sistemin durumu, özgür ve dengeli haber akışı, yeni enformasyon ve iletişim düzeninin nasıl kurulması gerektiği, kitle iletişim araçlarının, kamuoyunun dünya sorunları hakkında eğitimi konularında çalışmalarını yürütmektedir (Thussu, 2006: 157).

MacBride Komisyonu hazırladıkları raporda iletişim beş farklı boyutta ele alarak yeni iletişim düzenini ortaya koymuştur. MacBride Komisyonu, hazırladıkları raporun ilk bölümünü "iletişim ve toplum"a ayırarak iletişimin kökenleri ve uluslararası boyutu çerçevesinde iletişime belli bir tanım getirmiştir. Günümüzde "iletişim" başlığı raporun ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Burada iletişim araçlarını tanıtırken bu iletişim araçlarının oluşmasında ve kullanımında gerekli altyapı, uyum ve değişen formlar, yoğunlaşma, karşılıklı etkileşim ve ayrılıklar bölümü ile iletişimin farkı süreçleri ele alınmıştır. Raporun üçüncü bölümünde "sorunsallar ve ortak kaygılar" yer

almaktadır. Bu bölüm yeni enformasyon düzenin neden gerekli olduğu sorusuna cevap aramaktadır. Üçüncü bölümde “haber dolaşımındaki aksaklıkları”, iletişimin başat çizgileri, iletişimin demokratikleşmesi, dünyadan görünümüyle dünyanın sorunları, kamu ve kamuoyunun tanımları bulunmaktadır. Raporun dördüncü bölümü “kuramsal ve mesleki çerçeve” başlığı ile iletişim politikaları, maddi kaynaklar, araştırmanın katkıları, iletişim mesleğinde çalışanlar gazetecilerin hak ve sorumlulukları, mesleki davranış kuralları alt başlıklarında iletişim sisteminin ekonomik ve mesleki sorunlar tanımlanmaktadır. Beşinci ve son bölümde “yarının iletişimi” başlığı altında sorunlara çözüm aranmaktadır. Bu bölümde bağımsızlığı ve özgelişmeyi güçlendirmeye doğru toplumsal sonuçlar, yeni görevler mesleki kurallar ve dürüstlük, iletişimin demokratikleşmesi, uluslararası işbirliğinin gelişmesi konularında çözümler getirmektedir.

Eski UNESCO Türkiye Komisyonu Başkanı Hıfzı Topuz’a göre (1984: 39) MacBride Raporu, evrensel habercilik ve iletişim düzeyinin başlıca ilkelerini tanımlayan ilk belge niteliğini taşımaktadır. MacBride Raporu’ndaki ilkeleri Topuz, şu şekilde sıralamıştır: *“Haber dolaşımındaki dengesizlik ve eşitsizliklerin kaldırılması, kamusal ya da özel bazı tekellerin aşırı gruplaşmaların olumsuz etkilerin kaldırılması, haberin özgür bir dolaşımı, haberlerin ve düşüncelerin daha geniş ve dengeli yayımına karşı çıkan iç ve dış engellerin yok edilmesi, kaynaklarda ve kanallarda çoğulculuk, basın ve haber özgürlüğü, gazetecilerin ve iletişim araçlarında çalışanların, kendi sorumluluklarıyla birlikte ele alınan özgürlükleri; gelişme yolundaki ülkelerin kendi durumlarını düzeltmek için yapacakları girişimlerin desteklenmesi, altyapı olanaklarının, personel eğitimi, habercilik ve iletişim araçlarındaki gereksinimlere karşılık verecek duruma getirilmesi, gelişmiş ülkelerin bu anlamda gelişme yolundaki ülkelere içtenlikle yardım istemeleri, kültürel kimliklere saygı ve her ulusun dünya kamuoyunu kendi çıkarları, gereksinimleri toplumsal ve kültürel değerleri üzerinde aydınlatılabilme hakkı, bütün halkların eşitliği, adalet ve karşılıklı çıkarlara adayarak uluslararası haber alışverişine katılma hakkına saygı, halkın etnik ve sosyal topluluklarını*

ve kişilerin haber kaynaklarına ulaşmaları ve iletişim sürecine katılmaları hakkına saygıdır (Topuz,1984: 46).

2.3.1.1. İletişim ve Toplum

Raporun ilk bölümünde iletişim ve toplum başlığı ile iletişimin tanımı yapılmıştır. Bu bölümde iletişimin yaşamı desteklediği ve yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu dile getirilmiştir. İletişim, en basit sesli işaretlerden bilgi çağındaki internete kadar geçen sürede insanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Sesler ile başlayan süreç yazı ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Yazı, söze kalıcılık ve süreklilik sağlamaktadır. MacBride Raporu'na göre yazının gelişmesi, toplumun varlığının sürdürülmesini güvence altına alan mesajların korunmasını sağlamıştır (MacBride,1980: 4). Yazılmış ve elle çoğaltılmış kitapların üç bin yıllık bir tarihe ışık tutmaktadır. Yazı, kültürlerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Eski kültürler hakkındaki bilgileri, bu dönemde yazılmış kaynaklardan elde etmekteyiz. İlk çağlarda kil veya papirüs üzerine yazılan yazıların yerini; ortaçağda parşömen ve kâğıt almıştır. Pek çok tarihçi, modern iletişim araçlarının tarihini matbaanın bulunması ile başladığını iddia etmektedir. Ancak çeşitli tekniklerle yazılmış eserlerin çoğaltılması ve bunun geniş bir kitleye ulaşımı matbaanın icadının öncesine dayanmaktadır. Ancak matbaanın icadı ile yazılı kaynakların binlerle ifade edilen kopyaları geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu durum, ekonomik ve kültürel harekete neden olmuştur. On yedinci yüzyılda ortaya çıkan gazeteler, kimi zaman ekonomik ihtiyacı karşılamış, kimi zamanda özgürlük mücadelesinin sesi olmuştur. Her türlü görüşün yayınlandığı gazeteler, halkı bilgilendirerek bir kamuoyu oluşturmuş böylece demokratik bir ortam yaratmıştır. Gazeteler sayesinde imparatorluklar yıkılmış yerine demokratik yönetimler ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi'nden sonra ilan edilen İnsan Hakları Bildirgesi'nde "herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve

düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar” maddesinin yer alması ile fikir özgürlüğünün de insan hakkı olduğunun altı çizilmiştir. İnsanın temel haklarından olan iletişimin işlevleri MacBride Raporu’nda şu şekilde tanımlanmıştır.

- **Habercilik:** *Bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslararası durumları akılcı bir biçimde kavramak ve gerekli kararları alabilmek için zorunlu olan haber, veri, olgu mesaj, görüş ve yorumların toplanması, depolanması, işlenmesi ve dağıtılması,*
- **Toplumsallaştırma:** *Her bireye içinde yaşadığı toplumla bütünleşme olanağı sağlayacak toplumsal birleşmeyi, kamusal yaşamda etkin katılma zorunlu olan bilinçlenmeyi kolaylaştıracak bilgi ve düşünce fonu oluşturmak,*
- **Motivasyon:** *Her toplumun o andaki amaçları ulaşacağı son hedefleri izlemek kişisel tercih ve özelemleri yüceltmek,*
- **Tartışma ve diyalog:** *Uzlaşmayı kolaylaştırmak ve kamusal çıkar konusunda var olan sorunları aydınlığa kavuşturmak için gerekli enformasyon öğelerini sunmak,*
- **Eğitim:** *Düşüncenin gelişmesine, kişiliğin oluşmasına yaşamın tüm aşamalarında yetenek ve becerilerin elde edilmesine yardımcı olma,*
- **Kültürel Gelişme:** *Geçmişin mirasını korumak için sanatsal ve kültürel yapıtları yaymak, düş gücünü harekete geçirecek estetik gereksinimleri ve yaratıcılığı uyararak kültürel ufukların genişlemesini sağlamak,*
- **Eğlence:** *İşaret, simge ve sesler aracılığı ile tiyatro, dans, edebiyat, müzik spor gibi bireysel ve toplu yaratıcı etkinlikleri yaymak,*
- **Bütünleştirme:** *Bütün kişi, grup ve ulusların karşılıklı olarak birbirlerini tanımaları ötekilerin koşullarını ve görüşlerini*

kavramaları için gerekli olan mesaj çoğulculuğuna ulaşmayı kolaylaştırmak (MacBride,1980: 15).

MacBride Raporu, iletişimin temel işlevlerine değinerek; insanlar için iletişimin neden gerekli olduğunu anlatmaya çalışmıştır. İletişimin siyasal bir araç olarak kullanıldığını da unutmamak gerekmektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde medya, devletin ideolojisini destekleme ve yayma amacı ile kullanılmıştır. Devlet, kimi zaman kendi çıkarları doğrultusunda amaçlarına ulaşmak ve insanları yönlendirmek için; kimi zamanda kendi iradesine karşı gelen muhaliflere sansür uygulamak için medyayı kullanmıştır. Medya iktidar ilişkisi yaşamsal bir öneme sahiptir.

MacBride Raporu'nun ilk bölümünde enformasyon dengesizliğine neden olan en önemli faktörün ekonomi olduğu dile getirilmektedir. İletişim ürünlerinin maliyetinin azalmasına karşın yatırım maliyetlerinin yükselmesi, ekonomik açığın artmasına bunlar da iletişim alanına yatırım yapılmamasına neden olmaktadır. Ekonomik nedenlerle kendi kültür kodlarını taşıyan medya ürünleri üretemeyen toplumlar, ithal ettikleri ürünleri ile başka kültürleri benimsemeye başlamıştır. İletişim dengesizliğinin kültürle ilişkisi raporun ilk bölümünde değinilmiştir. Toplumların kültürel özelliklerini unutmaya başlaması, dünyada kültürel çeşitlilik azalmasına bunun yerine tek tip ve tek sesli bir dünya oluşmasına neden olmuştur. Bugün yaşadığımız dünyada bunun örnekleri ile karşılaşmaktayız. Afrika'da gençler Coca - Cola içmeye ve Nike ayakkabı giymeye özenmektedir. Gelecek kuşaklarda bunlarla büyüyecek ve kültürel olarak başka bir ülkenin kültürüne bağımlı hale gelecektir (MacBride,1980: 3-46).

2.3.1.2 Günümüzde iletişim

MacBride Raporu'nun ikinci kısmında günümüzde iletişimin durumu kitle iletişim araçlarına ulaşma ve engeller konu edilmiştir. Bu bölümde

iletişimin basit kodlar içermesi dönemi kapanmıştır. Her topluma ve bireye göre belirlenmiş kodlara göre iletişim sağlanmaya devam edilmektedir.

Uluslararası iletişim düzeninde, enformasyon akışında dil sorunu da yaşanmaktadır. Dünyada halen konuşulan 3000 dil bulunmaktadır. Bunların sadece 500 tanesi yazılı dildir. Uluslararası iletişimde egemen dil İngilizcedir. Tarih boyunca bu egemen dil değişmiştir. Sömürülen ülkelerde halk, sömürge dillerinin yanı sıra kendi yerel dilini de kullanmıştır. MacBride Raporu'nda komisyon üyelerinin dile ağırlık vermelerini şu şekilde açıklamaktadır. "Dil konusuna fazla önem vermekteyiz. Bunun nedeni;

- *Nüfusun tümünü ilgilendiren gerçekten ulusal iletişim sistemleri; ancak iletişim ve kültürel etkinliklerde kullanılan dillerin sayısını arttırarak geliştirilebilir,*
- *Dil politikası, iletişim politikasının ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Çünkü dillerin seçimi ve geliştirilmesi bilginin daha geniş ve eşit biçimde dağılmasını ya da tam aksine dışlanmasını sağlar,*
- *Bunlara ek olarak çeşitli ulusal ve yerel dillerin yazıya geçirilmesi ve çeşitli grup dillerinin iletişim araçlarına uygun hale getirilmesi için çaba harcanmalıdır,*
- *Uluslararası iletişim alanında kaçınılmaz gibi görünse de dünya dilleri adı verilen az sayıdaki dilin kullanılması kişiliği hatta bazı ülkelerin siyasal ve kültürel gelişmesini ilgilendiren nazik sorunlar ortaya çıkmaktadır (MacBride,1980: 53).*

Rapora göre dengesiz enformasyon akışına neden olan etkenlerden biri de okuma yazma oranının az olmasıdır. Okuma-yazma bilmeyen bireylerin, insanlarla iletişimi sadece sözel boyutta kalmıştır. Dünyadaki ülkelerin çoğunda okuma yazma bilmeyen insanlar bulunmaktadır. Ancak bunların kesin sayıları bilinmemektedir. Bu durum Türkiye için de geçerlidir.

MacBride Raporu'nun alt bölümlerden biri olan entegrasyon- değişen usul ve biçimler başlığıdır. Geleneksel iletişim yöntemleri, az gelişmiş/gelişmekte olan toplumlarda büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kent ve kırsal kesimlerde modern ve geleneksel iletişim yöntemlerinin ayrımı açıkça görülmektedir. İletişim teknolojilerinin kalkınmasında bu durum göz ardı edilmemelidir.

İkinci bölümün bir başka alt başlığında ise haberin dengeli dolaşımı için çözümler üretilmektedir. Raporda, haberin ülkeler arasındaki dengeli dağılımı için iletişimin düzenlenmesi önerisi sunulmuştur. Büyük haber ajanslarının dünya akışını kontrol altına alması ve ulusal ölçekte haber ajanslarına yaşam şansı vermemesi nedeniyle azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeleri çözüm aramıştır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) desteklediği Karayipler Haber Ajansı (CANA) ve Afrika Haber Ajansı (PANA) kurulmuştur. Bu gelişme sonucunda ulusal ve bölgesel haber ajanslarının artan işbirliği görülmektedir. Haber ajanslarındaki ortak çıkarlar ve ekonomik işbirlikleri, ajansları birlikte hareket etmeye sevk etmektedir (MacBride,1980: 90). Raporda değinilen bir başka konu ise yoğalmadır. İletişim araçları teknolojiye dayanmaktadır. Bu nedenle teknolojinin sermaye ve dağıtım örgütlenmesini gerçekleştirdikten sonra iletişim araçlarının bilgiyi yaymasına olanak verilmektedir. Sürekli değişen dünyada insanları daha iyi bilgilendirmek için teknolojinin etkin bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Bu durumda gerekli teknolojiyi sağlayan ve sağlamayan kesimler arasında, kırsal ve kent yaşamında enformasyona ve teknolojiye ulaşma konularında bir dengesizlik bulunmaktadır. Bu fark, teknolojiye yatırım yaparak kapatılabilmektedir.

İletişim, içeriklerin üretilmesi ve dağıtılması olarak iki bölümden oluşurken bu süreçte sermaye sahibinin görüşleri ve çıkarları ön planda olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok uluslu şirketler ortaya çıkmıştır. İletişim süreçlerin her aşamasında bu yapıların sözü geçmektedir. Bu şirketler de yaptıkları alanlarda siyasi yönetim ile iyi geçmektedir. İki

taraf da kazan-kazan oyunu¹⁰ oynamaktadır. Devletler ile işbirliği yapan çok uluslu şirketler sadece iletişim alanı ile sınırlı kalmayıp inşaattan bankacılık sektörüne kadar çok geniş bir yelpazede tekel oluşturmaktadır.

MacBride Raporu'nda bireylerin iletişim hakkına vurgu yapmaktadır. Bu hak herkesin kendi yaşamını, işini, kişisel ya da toplumun üyesi olarak alacağı kararları, kendisini ilgilendiren tüm bilgileri istediği biçimde bilme ve haberdar olma hakkıdır. Bir haberi iletmeyi ya da saptırılmış haberin yayılmasını reddedebilmek bu hakkın bir bölümünü oluşturmaktadır. İletişim hakkının bir başka maddesi de kendi yaşam koşulları, özlemleri gereksinimleri ve acıları ile ilgili gerçekleri kendi gördüğü biçimde başkasına iletme, kişinin baskı ya da ceza yoluyla sessizliğe mahkûm edildiği ya da bir iletişim aracından yararlanma imkânı verilmediği her durumda bu hakların ihlali söz konusudur. Bireyin aynı zamanda tartışma hakkı vardır. İletişime yanıt, düşünme ve tartışmaya bir açılış oluşturmalıdır.

Bu hak ortak eylemlerin özgürce kabulünü güvence altına alır ve bireye sorumlular tarafından alınan kararları etkileme olanağı verir. MacBride Raporu'nun ikinci kısmında yer alan bir başka alt başlık ise ayrılıklardır. Bu alt başlıkta dengesiz enformasyon akışının nedenlerinden biri olan, ülkeler, bölgeler arasındaki eşitsizliğe değinmektedir. Yüksek teknolojinin desteği ile kullanılan televizyon, internet, sinema gibi bazı iletişim araçları kentlerde yoğunlaşmıştır. Gelişmiş ülkelerde bu hizmetlere her kesim; az gelişmiş/gelişmekte olan toplumlarda sadece elit kesim tarafından erişilebilmektedir.

MacBride Raporu'nda gelişmekte olan ülkelerin iletişim araçlarının güçlendirilmesini ve yayılmasını sağlayacak yeterli imkânlar

¹⁰ Kazan- kazan oyunu: Değişken toplamı oyunlarda birinin kazancı diğerinin kaybına eşit olmadığından kayıp ve kazançların toplamı sıfır olmak zorunda değildir. Sıfır toplamı olmayan oyunlarda sıfır toplamı oyunlardan farklı olarak oyuncular ikiden fazla olabilir. Uluslararası ilişkileri sadece kazananların ve kaybedenlerin olduğu bir alan olarak görmek yerine sıfır toplamı olmayan ya da pozitif toplamı olan ilişkilerin yaşandığı bir süreç olarak değerlendirmektedirler bir başka deyişle uluslararası ilişkiler uzlaşma ve pazarlıklar sonucu tarafların birlikte kazandıkları bir alan haline getirilebilir (Arı, 2004: 254-276).

bulunmamaktadır. Bu nedenle dengesizliğin giderilmesinin uygun politikalar uygulanarak ekonomik desteklerle mümkün olabileceğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

2.3.1.3 Sorunsal: Ortak kaygılar

MacBride Raporu'nda dengesiz enformasyon akışına neden olan sorunlar bu bölümde dile getirilmektedir. Bu bölümün ilk alt başlığında haber dolaşımındaki aksaklıklar dile getirilmiştir. Genel olarak bu kısımda özgür haber dolaşımından bahsedilmektedir. Dünyada haber dolaşımı daha önce belirttiğimiz ekonomik, siyasi ve kültürel engellemelerle karşılaşmaktadır. Sansür, fiziksel, ruhsal ve politik tacizler nedeniyle gazetecinin haber edinme ve haberi yayma hakları ellerinden alınmıştır. Gazetecilerin kaynak bulması ve bu kaynaktan elde ettiği bilginin teyidini alması büyük sorun olmuştur. Bu nedenle elde edinilen enformasyonun da güvenilirliği sorgulanmıştır.

MacBride Raporu'nda özgür haber dolaşımının hakkında şunları söylenilmektedir. "Özgürlük önüne çıkarılan engeller ve demokrasiden sapmalar tüm toplum için tehlikeli belirtilerdir. Bu konuda yöneltilen eleştirilerin kimi zaman ulusların siyasi ya da hukuksal işlerine müdahale olduğu savunulmaktadır. Ancak devlet gücünü kötüye kullanmaları ya da tekelci uygulamalar da haberin serbest dolaşımının önündeki ciddi engellerdir. Hemen hemen bütün sistemlerde bu kısıtlayıcı önlemlerinin minimuma indirebilecekleri bir pay bulunmaktadır. Her toplumda, haberleşme özgürlüğünün önündeki engelleri kaldıracak, onları aşacak güç ve araçlar bulunmaktadır. Bunun için temel koşul siyasi istençtir" (MacBride,1980: 154).

MacBride Raporu'nda dengeli enformasyon akışı için dünyanın her yerinde olayların doğru bir sunuluş ve yorumlayışını sağlamak için pek çok şart bulunmaktadır. Bunlardan birisi de gazetecilere daha önemli görevlerin verilmesidir. Bu gazeteciler kendi ülkelerindeki olaylara daha fazla eğilmeli ve

olaylara daha geniş bir perspektiften bakabilmelidir. Batılı bakış açısına itiraz edebilmelidir. Raporda enformasyondaki dengesizliklerin, mesaj ve düşüncelerin tek yanlı akışının tüm ülkelerin ortak sorunu olduğu belirtilmiştir. Hem gelişmiş hem de az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde iletişim alanında çalışanlar, politikacılar ve diğer kesimler bu soruna eğilmektedir. Sorunların kökenlerinin bir kısmı kuzeyin olduğu kadar bir kısmı da güneydedir. Bu nedenle iki taraf da bu olaya müdahale etmelidir (MacBride,1980: 164-165).

Bu kısmın ikinci alt başlığında tek taraflı enformasyon akışının iletişim içeriklerinin nasıl değiştirdiği incelenmektedir. Bu bölümde daha önce de belirttiğimiz gibi enformasyon içeriğinin değiştirildiğini ya da sansüre uğradığına değinilmektedir. Önemsiz haberi önemliymiş gibi göstermek ya da önemli bir haberi önemsiz gibi göstermek, derme çatma haberleri bir bütünmüş gibi servis etmek, olayların yanlış yoruma yol açacak biçimde sunulması, kamunun bu doğrultuda yapacağı yorumların bireysel çıkarlara uygun düşmesi, bireyleri ya da hükümeti etki altına alıp koşullandırma amacıyla olayları kuşku ya da korku yaratacak şekilde sunulması, kamuoyunun ilgisini çekmeyecek olaylar ve olguları üstünkörü geçiştirmenin haber içeriğinin çarpıtılmasının farklı formasyonu olduğunu dile getirmektedir (MacBride,1980: 174).

Raporda yer alan bir diğer önemli husus ise, tek taraflı haber akışının bireylerin kendi kültürlerine yabancılaşmasına neden olmasıdır. Daha önce verdiğimiz örneklerden farklı olarak televizyonlarda ve internette sürekli insanlara aşılacak istenen fast food kültürü nedeniyle dünyanın pek çok yerinde geleneksel mutfakların neredeyse sonu gelmiştir. Bireyler dışarıdan kendine dayatılan kültürle kendini özdeşleştirdiği zaman kendi öz kültürüne yabancılaşmaya başlamıştır.

Raporun ikinci kısmının altıncı alt başlığı, iletişimin demokratikleşmesine ayrılmıştır. Bu bölümde iletişimde siyasal etkenlerin önemli olduğu dile getirilmektedir. Bu bağlamda yerleşik demokratik kurumlarla bir arada bulunan katı merkezîyetçi ve bürokratik yönetim sisteminin yaşadığı sorunlar,

iletişim sistemini de etkilemektedir. Bu tür bir sisteme az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkelerde sıkça rastlanmaktadır. Bu tür siyasal sistemlerde halk ya yeterince ya da hiç temsil edilemez. İletişim teknolojilerindeki yetersizlikler iletişimin demokratikleşmesini engellemiştir. Bu noktada değinmemiz gereken bir nokta bulunmaktadır. Teknoloji, iletişimin demokratikleşmesinde hem bir engel hem de bir kolaylaştırıcı bir unsurdur. Teknoloji amacına uygun bir şekilde kullanıldığında demokratikleşmeye yardımcı olmaktadır. İyi niyetli olmayan ellerde teknoloji bir sansür aracı olarak da kullanılmaktadır (MacBride,1980: 184-185). İletişimin demokratikleşmesine engel olacak başka neden ise bilgiyi edinme ifade etme, düşünme ve inanç gibi nedenlerle iletişimin kısıtlanmasıdır. Demokratikleşmenin önündeki engellerin kaldırılmasının şart olduğunu dile getiren komisyon üyeleri, bunun için dört yaklaşım öne sürmüştür. Komisyon, bunları kısaca şöyle açıklanmaktadır.

- *Eleştiri ve yanıt verme hakkının kullanılması: Çeşitli geri besleme biçimleri ve iletişimcilerle kamu arasında düzenli bir bağlantı kurarak toplumun iletişim sürecine katılması,*
- *Mesleği iletişimcilik olmayan kişilerin de haber kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilecekleri aynı zamanda kişisel beceri ve sanatsal yaratıcılıklarını sergileyebilecekleri programların yayınlanması,*
- *Genellikle- her zaman değil- yerel ölçekte alternatif iletişim kanallarının ihdası,*
- *İletişim araçlarını kullananların, yönetim ve karar verme sürecinde katılmaları (MacBride,1980: 186).*

İkinci kısmın en çarpıcı alt başlığı dünyanın durumu ile ilgili olan bölümdür. Bu bölüm dünyanın silahlanma yarışı içinde barış arayışlarıyla başlamaktadır. Bugün dünyanın pek çok ülkesi silahlanmaya milyonlarca dolar (\$) harcarken diğer tarafta dünyanın barış içinde yaşaması için yine

milyonlarca dolar (\$) harcamaktadır. Dünyanın pek çok yerinde iç savaşlar sürerken insanlar bu savaşlarda ya hayatını kaybetmekte ya da sakat kalmaktadır. Bugün, savaşların büyük kısmı az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki savaşlardan en kârlı çıkan ise silah satan gelişmiş ülkeler olmuştur. Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler aynı zamanda hayatta kalma savaşı vermektedir. Böyle bir dünyada yaşamını sürdüren yaklaşık yedi milyar nüfusun refah bir ortamda yaşadığını söylemek sadece bir ütopya olacaktır. Bu ülkelerde açlık, savaş, hastalık gibi nedenlerden dolayı insan hakları ihlalinin sıkça görmekteyiz. Sürekli artan nüfus, kaynakların yetersiz oluşu, yaşanacak bir sosyal patlamaya karşı örgütler önlem almaya çalışmaktadır. Çok uluslu örgütler bugün dünyanın geleceğini düzeltmek adına çalışmalarına devam etmektedir.

2.3.1.4 Kurumsal ve Mesleki Çerçeve

Siyasi yapıların önemli olduğu kadar kurumsal ve mesleki yapılarda büyük önem taşımaktadır. Bu yapıların kalkınma çalışmaları ülkelerin gelişmesine olanak tanımaktadır. Ancak kalkınma çalışmaları sadece az sayıda ülkeyi ve sınırlı bölgeleri etkilemektedir. Bu durumda adil bir paylaşım ve kalkınmadan bahsetmek mümkün olmayacaktır. MacBride Raporu'nda kalkınmanın iletişim üzerindeki etkilerine de değinilmiştir. Rapora göre " eski kalkınma modelleri üzerine kurulan iletişim; insanları kalkınmadan elde edecekleri çıkarlardan ve bunun için katlanmaları gereken özveriden haberdar etmek üzerine kurulmuştur. Ayrıca kalkınma modellerini ve liderlerin ardından gitmeye elverişli tutumu olanlara benimsetmek üzerine düşünülmüş ve enformasyonu yaymak amacı ile kullanılmıştır. Yeni yaratılacak refahla birlikte bütün toplumun toprak gibi süzgeçten geçip sulanacağı varsayımına dayalı olarak önerilen kalkınma modelleri kimi zaman reklam tekniklerine benzer şekilde biçimlendirilmiş olan yukarıdan aşağıya iletişim uygulamalarını da içermektedir. Sonuç ise beklenenden uzaktır. Bu yöntemler gelişmekte olan ülkelerde marjinal sektörlerden çok ileri sektörlerin

yararına sonuç doğurduğu zenginle fakir arasındaki uçurumun daha da arttığı bilinmektedir. İletişim politikalarının, ülkelerin nüfus, siyasi, kültürel ve ekonomik şartlarına göre uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde bu girişim boşa harcanan zaman ve paradan öteye geçmeyecektir (MacBride, 1980: 186).

İletişim politikalarını uygulamak için şu unsurların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

- *Ülke kaynaklarının harekete geçirilmesi,*
- *Var olan veya planlanan altyapılar arasındaki eşgüdümün güçlendirilmesi,*
- *Eldeki araçların rasyonel seçenekler ile desteklenmesi,*
- *Yoksul halkın gereksinimlerinin karşılanması, en azından en belirgin eşitsizliklerin ortadan kaldırılması,*
- *Evrensel ve sürekli bir eğitimin vurgulanması,*
- *Kültürel kimliğin ve ulusal bağımsızlığın güçlendirilmesi ve sistemde belirgin şekilde yer alması*

Tüm bu unsurlarla birlikte maddi kaynakları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Her ne kadar ülkeler kendi iletişim altyapısını geliştirmek isterseler de (okuma-yazma oranının yükseltilmesinden bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılmasına kadar) ekonomik yetersizlikler bu çabaları engellemektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte maliyetlerde artmaktadır bu nedenle planlan değerlerle, gerçekleşen değerler aynı olmamaktadır.

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde iletişim araştırmaları yetersizdir. Az kaynağa sahip olan ülkeler, araştırma grubunda yeterli sayıda kalifiye personel bulunmadığından kendileriyle ilgili araştırmaları yine başka kaynaklardan temin etmektedir.

MacBride Raporu'nda iletişim sektöründe çalışanlar içinde bir alt başlık açılmıştır. Bu bölümde, sürekli büyüyen iletişim sektöründe çalışanların da kendilerini geliştirmeleri gerektiği vurgulanmıştır. İletişimdeki profesyonellik iletişimin demokratikleşmesi ve bu sürecin kesintisiz devam ettirilmesi ile gerçekleşmektedir. İletişimin profesyonelleşmesi için iletişim sektöründe yer alan kadroların eğitilmesi ve teknolojiye ayak uydurulması gerekmektedir. Meslekte hem kalifiye personel hem de destek personelin yetiştirilmesi gerekmektedir. Ancak eğitim süresinde de ülkenin şartları göz önünde tutulmalıdır.

İletişim dünyasında önemli bir yere sahip olan gazetecilerin de yer bulduğu MacBride Raporu'nda bu gazeteciler iletişim özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNDE UNESCO'NUN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

3.1 TEK KUTUPLU DÜNYA SİSTEMİNDE YENİ DÜNYA ENFORMASYON DÜZENİ İÇİN UNESCO'NUN ARAYIŞLARI

İki kutuplu sisteme tepki olarak ortaya çıkan yeni ekonomik ve iletişim düzeni arayışları MacBride Raporu'nun yayımlanmasından sonra da devam etmiştir. MacBride Raporu için UNESCO bir karar tasarısı hazırlamış ve bu yönde karar alınmasını sağlamıştır. MacBride Raporu'nun açıklanmasından sonra 1981-1982 yıllarında Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nde UNESCO'nun çalışmaları ele alınmıştır. 1982 yılında Roma'da yeni iletişim düzeni ile ilgili sorunlar tartışılmış ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. 1983 yılında MacBride Yuvarlak Masa Toplantısı Avusturya'nın Igls şehrinde gerçekleştirilmiştir. Yine aynı yıl UNESCO Genel Konseyi'nde yeni iletişim düzeni hakkında kararlar alınmıştır. MacBride Raporu ve ardından gerçekleştirilen toplantılar büyük ses getirmiştir. UNESCO'nun iki büyük üyesi çıkarlarına hizmet etmediği için MacBride Raporu'na karşı çıkmış iletişime bir müdahale olarak görmüştür. ABD (1984) ve İngiltere'nin (1985) ayrılması ve aidatlarını yatırmaması olumsuz bir durum yaratmıştır. Bunun üzerine UNESCO yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte yönetim değişikliği ile de UNESCO'nun ilgi alanları başka konulara kaymıştır.

1980'li yılların sonuna gelindiğinde MacBride Raporu önemini yitirmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve buna bağlı olarak küreselleşmenin etkisiyle yeni siyasal sistem oluşmaya başlamıştır. Sovyet Rusya gücünü kaybederek 1991 yılında dağılmıştır. Bu dönemde ABD'nin süper güç olduğu tek kutuplu dünya sistemi kurulmuştur.

Sürekli gelişen teknolojinin etkisiyle yeni bir siyasal ve ekonomik sistem ortaya çıkmış; bu süreçte bilgi, hayatta kalabilmek için bir koşul haline

gelmiştir. 1990'lı yılların başında bilgi, internet sayesinde insanlara bir "tık" kadar yakınlaşmıştır. Bilgisayar teknolojileri tüm dünyayı sararken artık insanlar sağlık, eğitim, bürokratik işlerini de bilgisayardan halledebilir duruma gelmiştir. Yine 1990'lı yılların başında GSM (Global System For Mobile Communications - Küresel Mobil İletişim Sistemi) operatörleri sayesinde evdeki telefonlar, insanların ceplerine girmiştir. Cep telefonları sayesinde insanlar istedikleri anda birilerine kolayca ulaşmıştır. 1990'lı yılların başında tüm dünya kapitalizmle tanışmıştır. Komünizmin etkisinden kurtulan ülkelerde yaşayan insanlar kapitalist ülkelerin mallarına akın etmiştir. Sovyet Rusya'nın yıkılmasının ardından kapitalizme entegre olan Rusya Federasyonu'nda çok sayıda dolar milyarder ortaya çıkmış ve bu kişiler dünya ekonomisine yön vermiştir. Gelişmiş ülkeler dünya piyasalarındaki paraları toplarken azgelişmiş/gelişmekte olan ülkeler de açlık ve hastalıkla boğuşmuştur.

1970-80'li yıllarda etkin olan yeni dünya enformasyon ve ekonomik düzeni çalışmaları 1990'lı yıllardan itibaren hem şekil hem de içerik olarak değiştirmiştir. Kapitalizmin baskın olduğu bu dönemde ekonomik arayışlar yerine bilgi toplumu çalışmalarına ağırlık verilmiştir. 1990'lı yıllarda yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması amacıyla bir dizi toplantılar düzenlenmiş ve bildirgeler yayımlanmıştır. 1990 yılında yayımlanan Talloires Bildirgesi'nde gelişmiş ülkeler enformasyona erişim ve enformasyon dolaşımını geliştirmek istenmiştir. Bu bildirge, yeni dünya düzeninin iletişim politikaları hakkında ipucu vermiştir. Bildirgenin ikinci ve dördüncü maddesinde serbest düşüncenin ve serbest enformasyon akışının dünya barışı için zorunluluk olduğu vurgulanmıştır. Enformasyondaki dengesizliği göz ardı eden gelişmiş ülkeler, dünya barışının sağlanamamasında suç azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelere atmıştır. Bildirgenin 8. Maddesinde ise;

- *Bizler, yeni enformasyon teknolojilerinin uluslararası enformasyon akışını giderek kolaylaştırmakta olduğunun ve birçok ülkedeki haber medyasının bu gelişmeden yeterince yararlanamadığının farkındayız. Uluslararası örgütlerin ve diğer kamusal ve özel*

kuruluşların bu dengesizliği düzeltmesini ve basın yayın kuruluşlarının ve gazetecilik mesleğinin dünya çapında gelişmesini desteklemek için bu teknolojiyi ulaştırılabilir kılma çabalarını destekliyoruz (8. madde) (UNESCO,2010: 31-36).

Bildirgenin sekizinci maddesi, halkın enformasyona ulaşması için yetersizliklerin giderilmesini öngörmüştür. Ancak bu soruna herhangi bir çözüm önerisi getirmemiştir. Talloires Bildirgesi bilgi toplumu çalışmalarına temel oluşturmaktadır. Bildirge, dengeli enformasyon akışı yerine serbest enformasyon akışını desteklemektedir.

Tek kutuplu sistemin iletişim politikalarını bu bildirge ışığında incelemek daha akıllıca olacaktır. Bu dönemde haklar ve değerler mücadelesinin yerini serbest iletişimi yaygınlaştırma çalışmaları almıştır. 1990'lı yıllardan başlayarak serbest enformasyon akışının sağlanması için pek çok çalışma yapmıştır. Bunlardan biri de 1991 yılındaki Windhoek Bildirgesi'dir. Bu bildirge de Afrika'daki basın sorunlarına çözüm önerileri getirmiştir. Bildirgede;

- Bağımsız basınla hükümetten siyasal, ekonomik denetimden ya da gazetelerin dergilerin süreli yayınların üretimi ve dağıtımını için zorunlu olan materyaller ve altyapının denetiminden bağımsız bir basını kastediyoruz (2. Madde) (UNESCO,2010: 37).

Afrika'daki iletişim sorunlarına çözüm üretmeye çalışan UNESCO, Windhoek Bildirgesi'nde sorunların temel nedeni olan maddi sorunlara çözüm bulamamıştır. Bildiri, sadece finansman desteğinden bahsetmiştir; ancak bu desteğin nasıl sağlanacağını açıklamamıştır. Bildirgenin üçüncü maddesinde çoğulcu bir basın önerilmiş ve Afrika ülkelerinde tekelleşmenin zararlı olacağını dile getirilmiştir. Ancak bu durum kapitalizm ile çelişmiştir. Zira tekelleşme, kapitalizmin önemli öğelerinden birisidir. Bildirgenin diğer maddelerinde ifade edilen denetimden uzak özgür basın istemi ise demokratikleşme gerçekleşmediği sürece hayalî bir düşüncenin ötesine geçememiştir.

Windhoek Bildirgesi'nin haricinde hazırlanan pek çok bildiri, yeni bin yılda enformasyon akışı ve enformasyona ulaşma konusunda çözüm önerileri getirmiştir. Bu bildirgeler; Alma Ata, Santiago, Bogota, Sofya, Paris, İnternette Çocuk Pornografisi ve Pedofili Bildirgesi, Rabat Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi, Küresel Bilgi Toplumu Okinawa Şartı, Monterrey Uzlaşması, Sanal Uzaya Evrensel Erişimin ve Çok Dilliğin Geliştirilmesi ve Sanal Uzayın Kullanımına İlişkin Tavsiye Kararı, Sayısal Mirasın Korunması Şartı, Cenevre İlkeler Bildirgesi, Belgrad Bildirgesi, Dakar, Stellenbosch, Enformasyon Toplumu Tunus Gündemi, Colombo, Kronberg, Medellin, Maputo, Doha ve Katmandu Bildirgeleri'dir. Bu bildirgelerde genel olarak serbest enformasyon akışının önemi, akışı desteklemek için atılacak adımlar, iletişim teknolojilerinin kullanımı, özgür medya, göç, kalkınma, basın özgürlüğü gibi konular ele alınmıştır.

Bu bildirgelerden Cenevre, Tunus ve Milenyum Bildirgeleri büyük önem taşımaktadır. Milenyum Bildirgesi, 6-8 Eylül 2000 yılında New York'taki toplantıda yayımlanmıştır. Milenyum Bildirgesi'nde değerler ve ilkeler kısmında uluslararası ilişkilerde özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı ve paylaşılan sorumluluk, barış güvenlik ve silahsızlanma, kalkınma, yoksulluğun ortadan kalkması, ortak çevrenin korunması, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim, savunmasız grupların korunması, Afrika'nın gereksinimlerinin karşılanması, Birleşmiş Milletler'in güçlendirilmesi konularında kuruma bağlı tüm kuruluşlar etkin olarak katkıda bulunmuştur. Milenyum Bildirgesi'nde dikkat çeken madde şudur:

- *Gelişmekte olan ülkelerle ekonomisi geçiş döneminde olan ülkelerin bu meydan okumaya karşı koymak için kendilerine özgü güçlükleri aşmak zorunda olduklarının bilincindeyiz. Bu yüzden küreselleşme, ancak çeşitliliği ile insanlığı kapsayan ortak bir gelecek yaratmaya yönelik geniş ve kapsamlı ve aralıksız çabalarla tamamen kapsayıcı ve adil hale getirilebilir. (5. Madde)*

Bildirgede ülkelerin refah bir düzeye ulaşması için liberal ekonomiye entegre olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bildirgenin dokuzuncu maddesinde ekonomik yaptırımlar yapılan ülkelere sıkı denetim uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Bildirgenin 11. maddesinde, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki olumsuzluklara değinilmiştir. Ayrıca bildirgede yoksulluk başta olmak üzere pek çok yetersizliğin ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu maddelerde gerek evrensel; gerek bölgesel olarak kararlar alındığı görülmüştür. Bu bildirgenin 5, 9, 11 ve 19. maddelerinde dünyanın durumu hakkında bir saptama yapılmış; ancak sorunlara somut çözümler üretilememiştir. Durum tespiti yapmakla yetinen UNESCO az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere herhangi bir yardım yapmamıştır. Bu bildirge, dünyanın kapitalist ülkelerin denetimine girmesi için zemin oluşturmuştur.

Sağlık ve açlık sorunlarıyla ilgili somut çözümlerin olamaması ve bunlarla ilgili belirsiz bir tablo sunulması bu bildirgeyi tamamen muallâkta bırakmıştır. Bu çalışmada, özellikle 19. maddesinde de günlük geliri bir doların altında yaşayan insan sayısının azalması hedeflenirken 2011 yılında bu hedefin aksine en zengin ile en fakir ülkeler arasındaki uçurum 2000 yılındakinden daha fazla olmuştur. Dünyadaki su kaynaklarının kullanımına ilişkin ciddi sorunlar yaşanmıştır. Bildirgenin 23. maddesinde çevre sorunlarına değinilmiştir. Ancak bu sorunlara kalıcı bir çözüm getirilmemiştir üstelik sorunlar gittikçe artmıştır. Dünya nüfusunun sadece yüzde 12'si su kaynaklarının yüzde 85'ini kullanırken yüzde 88'ini oluşturan nüfus ise sadece yüzde 15'ini kullanmıştır. Gelecek 20-30 yılda su kaynakları yüzünden savaşlar çıkacağı öngörülmüştür. Çevreye en büyük zararı veren büyük devletlerin pek çoğu küresel ısınma ve küresel kirlenme ile mücadele için hazırlanan Kyoto Sözleşmesi'ne imza atmamıştır. Bu durum bu ülkelerin samimiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bildirgenin 25. maddesindeki konu ise ırkçılıktır. Tüm dünyada ten renkleri ve ırk farklılığı yüzünden binlerce insan ya kötü muameleye maruz kalmış ya da öldürülmüştür. Ülkeler arasında ya da ülke içinde ırkçılık yüzünden çıkan savaşlar nedeniyle

binlerce insan topraklarından göç etmiştir. Ülkelerin göç, göçmen ve ırkçılık konusunda iyi bir politika benimseyip uygulaması gerekmektedir. Bildirgenin 28. maddesinde ise Afrika'daki ülkelerin borçlarının silinmesi, ülkelere teknolojik yardımlarda bulunması gibi çözüm önerileri sunulmuş ancak bunlar sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Eyleme geçirilmeyen öneriler diğer toplantılarda da tekrar edilmiştir.

Gelişmiş ülkelerin sivil toplum örgütleri tarafından 2000'li yıllarda Afrika'daki fakir halk için yapılan LIVE AID konserleri için toparlanan paraların nerelere gittiği sorusu hâlâ sorulmaktadır. Yine bu sivil toplum örgütlerinin 2007'de küresel ısınmaya dikkat çekmek için düzenlediği Live EARTH konserleri ise kapitalizmin güç gösterisi haline dönüşmüştür. Hem Milenyum hem de diğer bildirgelerde dünya sorunlarının saptanmasına rağmen bu konuda kalıcı çözümlerin üretilmemesi uluslararası örgütlerin varlığını sorgulamamıza neden olmuştur En az Milenyum Bildirgesi kadar önemli olan Cenevre Bildirgesi, 12 Aralık 2003 günü yayımlanmıştır. Enformasyon toplumu oluşturulması konusunda ayrıntı bir çalışma olan bu bildirgede pek çok konu görüşülmüştür (Bknz Ek:4).

Cenevre Bildirgesi ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerin enformasyon toplumu taleplerini dile getirmiştir. İletişim teknolojilerinin araç olduğunu ve kapitalizme hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Cenevre Bildirgesi'nde karşılıklı bağımlılık ilkesiyle 18. yüzyıldan beri süregelen sömürgecilik anlayışının devamını sağlamıştır. İletişimi araç olarak kullanarak kapitalizme hizmet etmesini sağlamaya çalışılmaktadır.

Cenevre Bildirgesi'nde insanların temel hak ve özgürlüklerine vurgu yapılmaktadır. Bildirge, bilimin enformasyon toplumunda önemli bir unsur olduğunu ve bu toplumun teknolojik gelişmeler üzerinde kurulduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan bakıldığında teknolojik olarak yetersiz bulunan ülkelerin durumları göz ardı edilmiştir. Bu sorunun çözümü ortaya konulmamıştır. Bildirgede insanın gelişmesinde ve iyiliğin ortaya çıkmasında iletişim teknolojilerinin büyük etkisi olduğu vurgulanmıştır. Bildirgenin beşinci

maddesinde bilgi teknolojilerinin amaç değil araç olduğu belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ülkelerin, egemenlik alanını genişletmek ve meşruiyetini sağlamak açısından iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullandığını görmekteyiz. Bildirgenin 10.ve11. maddelerinde gelişmekte olan ülkelerde iletişim teknolojilerinin yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu yetersizliğe her zamanki gibi çözüm getirmemektedir. Bildirgenin 12. maddesinde iletişim teknolojilerinin kadınlar lehine büyük imkânlar sunduğu ifade edilmektedir. Ancak kitle iletişim araçlarında kadın bir meta olarak sunulması bu önermeyi çürütmektedir.

Bildirgenin 15 ve 19. maddelerinde iletişim teknolojilerinin, halkları ve kültürel mirasları koruma altına aldığı vurgulanmıştır. Ancak medya emperyalizmi yüzünden özgün kültürlerin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması ve dünyanın tek sesli bir yapıya dönüşmesi göz ardı edilmektedir. Bildirgenin 20-21. maddelerinde özel sektörün bilgi toplumundaki rolüne ve sorumluluğuna dikkat çekilmiştir. Bilgi toplumunun yaratılmasında özel sektörün her alana el atması ve herkesin enformasyona ulaşmasına yardımcı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Son olarak bildirgenin 24-28-32. maddelerinde bilgi toplumu yaratmak enformasyona, bilimsel bilgiye herkesin ulaşması için bilim adamlarından öğretmenlere kadar her kesimin sonsuz desteği olması gerektiği ifade edilmektedir.

Bildirgede bilgi teknolojilerinde önemli bir yere sahip olan radyo, internet yönetimine ilişkin düzenlemeler ve kamu politikası oluşturulması gerektiğine değinilmektedir. Sayısal eşitsizliğin giderilmesi için de Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) desteğinin şart olduğuna değinilmektedir. Her türlü devlet, kurum denetimini ve kısıtlamasını reddeden gelişmiş ülkeler, bilgi toplumunu inşa ederken kamu politikalarına ve ITU gibi kurumların düzenlemelerine ihtiyaç duymaktadır.

Cenevre Bildirgesi'nden sonra yine aynı etkinlikte yayınlanan Cenevre Eylem Planı yer almaktadır. Eylem Planı Cenevre Bildirgesi'ni ayrıntılı olarak ele almış ve çözüm önerileri ortaya koymuştur (Bkz Ek:5).

- Enformasyon ve iletişim teknolojileri kendinde bir amaç olarak değil araçlar olarak görülmesi gerektiğinin bilincindeyiz (9. Madde).

Cenevre Eylem Planı'nın 6. maddesinde iletişim teknolojileri ile tüm eğitim kurumlarının birbirine bağlanması hedeflenmektedir. Ancak ülkeler ya da bölgeler arasındaki dengesizlik nedeniyle bunun mümkün olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bildirgenin sekizinci maddesinde ise enformasyon toplumunun inşa edilmesinde hükümet, özel sektör, sivil toplum örgütlerinin katılımı ve işbirliği gerektiği vurgulanmıştır. Ancak enformasyonun serbestleşmesini isteyen bir sistemde devlet eliyle bilgi toplumu kurulması liberalizm ile çelişmiştir. Cenevre Eylem Planı'nın, bilgi toplumu kurma önerileri başarılı olamamıştır. Ülkelerin ekonomik, siyasi ve kültürel durumları göz ardı edilerek belirlenen hedefler sadece akıntıya kürek çekmekten ileri gitmeyecektir. Kalkınmanın iletişim teknolojilerine dayandırılması gelişmiş ülkelerin bu sektörler pazar yaratılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin kapitalizme entegre olması ve yeni pazarlar yaratılmak düşüncesi ile oluşturulan bu çalışmalar, bu ülkelere batılılaşmayı dayatmaktadır.

Tek kutuplu dünya sisteminde enformasyon toplumu için gereken kıstasları belirleyen en önemli ve en kapsamlı belgelerden biri Enformasyon Toplumu Tunus Gündemi'dir. Bu belge 122 maddeden oluşmaktadır. Bu belgede sayısal eşitsizliğin giderilmesinden, iletişim teknolojilerinin kullanımına kadar pek çok konu ele alınmıştır. Bu bildirgenin 8. maddesi şu şekildedir:

- Enformasyon ve bilgi teknolojilerinin altyapı, servislerine yeterli ve sürdürülebilir yatırımlarla, kapasite geliştirme ve uzun yıllar sürececek bir teknoloji transferiyle aşılabilecek olan sayısal eşitsizliği giderme sorununun farkındayız (8. Madde).

Tunus Gündemi Bildirgesi'nin sekizinci maddesinde sayısal eşitsizliği gidermek için uzun vadeli yatırımlar yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

Ancak uzun vadeli yatırımlarda ülkelere finans kaynaklarının nasıl sağlanacağı ve bu kaynakların nasıl kullanılacağı belirtilmemiştir. Bildirgenin 51. maddesinde ise iletişim teknolojilerini eğitimle birleştirme kapsamında gelişmekte olan ülkeler genelinde uygun kaynaklar sağlanarak eğitimi ve öğretmeyi teşvik etmiştir. Ancak burada her ülkenin kendine has eğitim sistemi olması ve bu sistemlerin uyum sorunları göz ardı edilmiştir. Bildirgenin 90. maddesinde iletişim teknolojilerinin büyüme ve kalkınma üzerindeki rolü kabul edilmektedir. Bildirgenin 91. maddesinde ise açlık ve yoksulluğun kalkınma için büyük bir engel teşkil ettiği ifade edilmiştir. Ancak yoksulluğun ortadan kaldırılması için herhangi bir girişimde bulunulmaması çelişki yaratmaktadır. Bildirgenin 95. maddesinde gelişmekte olan devletlerin kendi kaynaklarıyla ekonomik program geliştirmelerine destek verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bilgi toplumunda yeni enformasyon teknolojilerinin kullanılması esastır. Ancak bu şartları gerçekleştirmek için yeterli bir altyapının sağlanması gerekmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılması için okuryazarlık şarttır. Dünya nüfusunun önemli bir kısmının okuma yazma bilmemesi nedeniyle bilgi toplumunun gerçekleşmesinde ciddi sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Bir başka önemli sorun ise ekonomik yeterlidir. Enformasyon toplumunun altyapısını oluşturmada esas unsur internet kullanımı ve bilgiye adil ulaşımdır. Dünyanın şimdiki ekonomik, sosyal durumu göz önünde tutulduğunda da enformasyon toplumunun mümkün olmayacağı görülmüştür. Toplantıda, bilgi erişimine olanak sağlamak için bir dizi önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Bu kararda kitle iletişim araçlarını kullanabilmesi için herkese gereken eğitimin verileceği ve bu eğitimde engellilerin ve kadınların öncelikli olacağı dile getirilmiştir. Ancak verilecek bu eğitim bile sınırlı kalmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının okuryazarlıkla ilgisini örneklemek doğru olacaktır. Türkiye’de internet ve bilgisayar kullanımının okuryazarlıkla ilgili olduğu, eğitim seviyesi arttıkça bilgisayar ve internet kullanımının arttığı açıkça görülmektedir.

3.2. UNESCO'NUN ULUSLARARASI İLETİŞİMİN GELİŞTİRİLMESİ PROGRAMI (INTERNATIONAL PROGRAMME FOR THE DEVELOPMENT FOR COMMUNICATION)

Uluslararası İletişimin Geliştirilmesi Programı (IPDC)¹¹, medyanın gelişimi, özgür ve çoğulcu bir medyanın ortaya çıkması için hazırlanan bu program pek çok ülkede uygulanmıştır.

IPDC, az gelişmiş gelişmekte olan ülkelerde iletişimin gelişmesi için en acil projeler üzerinde durmuştur. IPDC, medyanın bağımsızlığı, çoğulculuk, toplum medya ilişkisini geliştirme, radyo ve televizyon kuruluşlarının, ulusal ve bölgesel haber ajanslarının modernizasyonu ve medya profesyonelleri eğitimi gibi konularda yoğunlaşmıştır. Gelişmekte olan 140 ülkede 1500 proje ve 100 milyon dolar ile IPDC çalışmalarını sürdürmektedir. IPDC ile gelişmekte olan ülkelere sağlanan yardımlar, medya sahiplerinin bağımsızlığını engelleyecek nitelikte olmamaktadır

IPDC, medyanın gelişmesi ile özgürce düşüncelerini dile getiren, her konuda bilgi sahibi olan tartışan ve sorgulayan toplumların oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. IPDC, daha gelişmiş toplumlar yaratılması için önemlidir. Başta Afganistan olmak üzere Çin, Bosna Hersek, Fildişi Sahilleri, Brezilya gibi pek çok ülke bu programın içinde yer almıştır

UNESCO Konseyi'nin dört temel önceliği IPDC'yi şekillendirmiştir. İletişimin geliştirilmesinde ilk öncelik ifade özgürlüğü ve medyada çoğulculuğa verilmiştir. Serbest bilgi akışının herhangi bir engel olmadan geniş bir alanda hareket etmesi, bu durumun ulusal ve uluslararası alanda desteklenmesi ise diğer önceliktir. Gelişmekte olan ülkelerde iletişim kapasitelerinin artırılması, her alanda bilgiyle donatılan vatandaşların karar alma sürecine dâhil olması ve haklarını savunması da UNESCO'nun

¹¹ UNESCO, İletişimin Geliştirilmesi İçin Uluslararası Program (2010) : <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/ipdc/about-ipdc/> (Erişim 25/4/2011)

önceliklerini oluşturmaktadır. Konseyin önceliğini oluşturan başka bir unsur ise toplum ve medyanın geliştirilmesidir. Topluluk tabanlı medya ve medyada çeşitlilik, toplumun farklı kesimlerini temsil etme ve şeffaf bir yönetime imkân sağlar. Erişilebilirlik ve maliyet açısından gelişmekte olan ülkelerde en çok tercih edilen kitle iletişim araçlarından biri radyodur. Radyo, bu ülkelerde toplumu geliştirecek bir araç olmuştur. Radyonun ve diğer iletişim araçlarının geliştirilmesi için IPDC, söz konusu ülkelerde önemli bir unsurdur.

IPDC'de insan kaynaklarının geliştirilmesi konusu da öncelikler arasında yer almaktadır. Sadece kitle iletişim araçlarının geliştirilmesi değil medya çalışanlarının bilgi, beceri ve farkındalık yaratması da iletişimin geliştirilmesinin temelini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde çalışanlar eğitim ve teknik anlamda en üst noktada iken bu durum gelişmekte olan ülkelerde geçerli değildir. Gelişmekte olan ülkelerde bu sorunları aşmak için UNESCO, medya çalışanlarının eğitilmesi için hazırlanan eğitim merkezlerinin açılmasına ve özel eğitimcilerin yetiştirilmesine önem vermektedir.

İletişimin Geliştirilmesi Programı, uluslararası toplumların birlikte hareket etmesini uluslararası ortaklık çerçevesinde gelişmekte olan ülkelerde bağımsız ve çoğulcu medyanın artmasını hedeflemiştir. Türkiye'de de iletişimin geliştirilmesi programı kapsamında projeler üretilmektedir. Türkiye'de iki projeye ev sahipliği yapmıştır. Bu projelerin bir tanesi 24500 \$ bütçeli kamusal alanlarda iletişim teknolojilerinin kullanımının arttırılmasına yönelik bir projedir. İkinci proje ise 23800 \$'lık bütçe kullanılarak yapılan maddi sorunlar yaşayan insanların iletişim teknolojilerine ulaşmasına imkân sağlamaya yönelik projedir. Bu çalışmalardan biri İstanbul'da gerçekleşirken diğeri Ankara'da gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ortak olarak yer aldığı iki proje de bulunmaktadır. Bu projelerin bir tanesi Mali ile ortaklaşa gerçekleşen 24000 \$ lık su kullanımlarında bilgi ağının kurulmasına yönelik bir projedir. Ortak olarak yer alınan diğeri ise 41000 \$'lık tecrit edilen insanların çıkardığı gazete projesinde yer almıştır.

3.3. UNESCO'NUN HERKES İÇİN İLETİŞİM PROGRAMI (INFORMATION FOR ALL PROGRAMME-IFAP)

MacBride Komisyonu tarafından yayımlanan MacBride Raporu'nun ardından bilgiye rahatça ulaşma ve yeni iletişim teknolojilerinin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi için Herkes için İletişim Programı (Information For All Programme-IFAP) hazırlanmıştır.

Bilgi, günümüzde hayatta kalmanın bir önkoşulu olarak görülmüştür. Gelişmiş ülkeler, fırsatları değerlendirmek için bilgiye ulaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Dünya barışını sağlamak için UNESCO, 2000 yılında "Herkes için İletişim Programı"nı başlatmıştır. IFAP, dünya çapında bilgiye daha kolay ulaşmayı ve daha demokratik toplumlar yaratmayı hedeflemiştir. Program kapsamında 50 IFAP üyesi Uluslararası Kütüphaneler Birliği (International Federation of Library Associations and Institutions -IFLA) ve Uluslararası Arşiv Konseyi (the International Council on Archives -ICA) ile işbirliği yapmıştır. Bu proje ile insanların kütüphane ve arşivlerde istediği belgeye istediği anda ulaşması hedeflenmiştir.

UNESCO tarafından hazırlanan IFAP, temel olarak aşağıdaki konular üzerinde çalışmaktadır.

- Bilgiye ulaşımını, bilginin gelişimini ve korunmasını yönetmek,
- Hayat boyu enformasyon ve bilişim konularını öğrenmeyi desteklemek,
- Yerel içeriğin üretimini ve okuryazarlığı arttırmayı desteklemek,
- Yerel bilgi ağlarının, ulusal ve uluslararası kademelerini yönetmek.

IFAP'ın genel amacı, bilgi iletişim teknolojileri (BİT) kullanan ve UNESCO'ya üye olan ülkelerin ulusal bilgi politikalarını ve bilgi stratejilerini geliştirmeye ve uygulamaya yardımcı olmaktır. Bu hedefe ulaşmak için, IFAP, aşağıdaki beş öncelikli alanda çabalarını yoğunlaştırmıştır.

- **Bilginin gelişmesi:** alanında kalkınma sorunlarına yönelik bilginin değerine değinmek.
- **Bilgi okuryazarlığı:** Her kesimden gelen talepler doğrultusunda bilginin etkin bir şekilde kullanımı, kişisel, sosyal, mesleki, eğitsel olarak bilgiye ulaşmak insana güç katmak.
- **Bilgiyi Koruma:** Dünya Bellek Programının temel ilkeleri doğrultusunda bilgiyi güçlendirmek amacıyla karar vericiler katalizör görevini üstlenmek.
- **Bilgiye Erişilebilirlik Engeli;** bilginin oluşmasında, bilgiye erişilebilmesinde özel ihtiyaca cevap vermeme ve ekonomik açıdan uygun olmama sorununu içermek.
- **Bilgi Etiği:** İletişim teknolojilerinin etik, yasal ve toplumsal yönlerini irdelemek.

Herkes için İletişim Programı, UNESCO için bir planlama ve uygulama rehberi niteliğindedir. UNESCO tarafından hazırlanan ve az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde etkili olan IFAP'ın işlevleri aşağıda yer almaktadır.

- IFAP'ın geliştirilmesine ve ülkelere uyarlanmasına ilişkin önerileri dikkate almak,
- IFAP'ın gerçekleştireceği geniş çaplı tüm eylemler için tavsiye almak,
- UNESCO üyesi bütün ülkelerin katılımını teşvik etmek,
- IFAP'ın uygulanması için fon desteklerinin artırılmasını sağlamak (UNESCO)¹².

¹² UNESCO (2011) :Information for all Project <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/ifap-projects/> (Erişim: 24.4.2011)

Herkes için İletişim Programı (IFAP), yeni iletişim teknolojileri kullanılarak bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma sorunları üzerine temellendirilmiştir. IFAP bu sorunları aşmak için üç önceliğe göre proje düzenlemiştir. Halen UNESCO'nun tarafından 36 tanesi fon destekli, 464 adet fon dışı destekle hazırlanan proje gerçekleştirilmiştir. Fon desteği sağlanan 36 projeden 27 tanesi tamamlanmış dokuz tanesi ise devam etmektedir. Bu projelerin beş tanesi uluslararası, sekiz tanesi Afrika, ikisi Arap ülkelerinde 10 tanesi Asya ve Pasifik ülkelerinde, üç tanesi Avrupa, 10 tanesi Latin Amerika ülkelerinde yer almaktadır. Bu projelerin üç ana unsurda gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bunlar;

- İnternet uzmanlığı ve bilgi okuryazarlığının artması için teşvik edilmesi;
- Her türlü bilginin korunması konusunda farkındalık yaratması;
- Bilgi enformasyon teknolojilerinin etik, yasal ve toplumsal etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlaması (UNESCO)¹³

Fon desteği sağlanmayan 464 projenin ise 58 tanesi Amerika ve Karayip ülkelerinde, 49 tanesi uluslararası, 112 tanesi Afrika, 11 tanesi Arap ülkelerinde, 135 tanesi ise Asya ve Pasifik ülkelerinde sürdürülmektedir. Bu projeler küçük alanları kapsamakla birlikte kalıcı çözüm üretememektedir.

UNESCO'nun bu program için genel olarak belirlediği hedefler bulunmaktadır. Başta IFAP ve IPDC (İletişimin Geliştirilmesi Programı) olmak üzere iletişim alanındaki çalışmalarına UNESCO destek vermektedir. Milenyum Bildirgesi olmak üzere 2000'li yıllarda yapılan toplantılarda alınan kararlar IFAP'a yol göstermiştir. Sanal ortama erişimin, çok dilliliğin geliştirilmesi ve sanal uzayın kullanımına ilişkin tavsiye kararında yer alan sekizinci maddede şunlar dile getirilmektedir.

¹³ UNESCO (2011) :Information for all Project <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/ifap-projects/> (Erişim: 24.4.2011)

- *Üye devletler ve uluslararası örgütler, kamu kuruluşlarının eğitim kurumlarının, yoksun ve engelli nüfus gruplarının gereksinimlerine önem vererek makul ücretlerle yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde internete ve evrensel hizmetlere kolaylaştıracak mekanizmalar kurulmalı. Bu mekanizmalar kamu ve özel şirketlerin işbirliği ile kurulması gerekmektedir (UNESCO).¹⁴*

UNESCO ve IFAP dünyanın her yerinde iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanılmasını, bilgiye kolayca ulaşılmasını, maddi açıdan kısıtlı insanlara bu hizmeti sağlamak için çalışmaktadır. IFAP, aynı zamanda ülkelerin oluşturduğu ulusal komitelerde de çözüm aramaktadır. Bu ulusal komiteler gerekli yatırımlar için tavsiye niteliğinde kararlar almaktadır. IFAP Ulusal Komitelerin görevleri şu şekildedir:

- IFAP çerçevesinde ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda ulusal ve uluslararası projelerin gerçekleşmesi için kısa ve uzun vadede politikalar oluşturulmasını *sağlamak*(UNESCO)¹⁵

IFAP kapsamında oluşturulan komiteler, ülkelerin ekonomik kültürel şartlarını göz önünde bulundurarak kararlar alması gerekmektedir. Komite IFAP projelerinin daha verimli olması için komitenin çalışmaları halka duyurmalı ve halkın desteğini almalıdır. Bu şekilde kısıtlı imkânlar ile hazırlanan projeler etkili olacaktır. IFAP, ulusal komiteler sayesinde halkla bütünleşebilecek ve halkın sesine kulak verebilecektir.

¹⁴ UNESCO (2003) IFAP Project, Recommendation concerning the promotion and use of multilingualism and universal access to cyberspace: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/ifap-projects> (Erişim: 21.02.2011)

¹⁵ UNESCO (2010) National Comitties: Guidelines for the creation and operation of National Committees of the Information for All Programme <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001870/187069e.pdf> sitesinden 25/4/2011 (Erişim: 24/4/2011)

3.3.1 Türkiye’de Bilgi Toplumu Çalışmaları ve Sayısal Eşitsizlik

Türkiye’de genç ve dinamik bir nüfus olması nedeniyle iletişim teknolojilerine büyük yatırımlar yapılmaktadır. Türkiye’de gazeteden bilgisayara, televizyondan uydu sistemlerine kadar tüm iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye’de Herkes için İletişim Programı yaygın olarak uygulanmasa da halen yürütülmekte olan projeler bulunmaktadır. Herkes için iletişim projesinin dışında Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından desteklenen Bilgi Toplum Stratejisi, Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşmesi için hazırlanmıştır. Ulusal iletişim politikası haline gelen Bilgi Toplumu Stratejisi’nin temel amaç ve hedefleri şunlardır;

- *Kamunun vatandaşlara ve iş dünyasına sunduğu hizmetlerin daha etkin, hızlı, kolay erişilebilir ve verimli şekilde sunulması,*
- *Vatandaşların bilgi toplumu imkânlarından azami düzeyde faydalanmalarının sağlanması, sayısal uçurumun azaltılması, istihdamın ve verimliliğin artırılması,*
- *İletişim hizmetlerinde yaygın, nitelikli ve uygun fiyatlarla hizmet sunumunu sağlayacak rekabetçi ortamın tesisi ile bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün büyümesinin sağlanması ve küresel rekabetçi bir sektör olarak konumlanmasıdır (DTP,2006: 3-4)¹⁶.*

Bilgi Toplumu Stratejisi doğrultusunda hazırlanan eylem planı, yukarıda özetlenen temel amaç ve hedeflere ulaşılmasını sağlamak üzere, stratejinin uygulama döneminde hayata geçirilecek faaliyet ve projeleri içermektedir. Bilgi Toplumu Stratejisi ile yedi temel stratejik öncelik belirlenmiştir. Bunlar aynı zamanda, Eylem Planı’nın bölüm ve alt başlıklarını oluşturmaktadır. Eylem Planı’nda yer verilen 111 eylemin, stratejik öncelikler itibariyle dağılımı şöyledir: Sosyal dönüşüm başlığı altında 14, bilgi ve

¹⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Bilgi Toplumu Stratejisi 2006, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/BT_Strateji/Diger/060700_EylemPlani.pdf (Erişim 24/4/2011)

iletişim teknolojilerinin iş dñnyasına nñfuzu başlığı altında 12, vatandaş odaklı hizmet dñnñřñmñ başlığı altında 41, kamu yñnetiminde modernizasyon başlığı altında 21, kñresel rekabetçi bilgi teknolojileri sektñrñ başlığı altında 13, rekabetçi, yaygın ve ucuz iletişim altyapı ve hizmetleri başlığı altında 7 ve Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi başlığı altında 3 eylem gerçekteşmiştir. Bu projelerden 22 tanesi tamamlanmış, 62 proje çalışmalarında önemli aşama kaydedilmif ve 19 proje başlangıç aşamasındadır. Yapılan bu projeler şu alanlarda gerçekteştirilmiştir. (DTP,2009: 5)

- *Vatandaş Odaklı Yaklaşım*
- *Hizmet Dñnñřñmñ*
- *İletişim Yñnetimi*
- *Sağlık Hizmetleri*
- *Eğitim ve Kñltñr Hizmetleri*
- *Adalet ve Emniyet Hizmetleri*
- *Sosyal Gñvenlik ve Yardım Hizmetleri*
- *Vatandaşlık, Kayıtlar ve İzinler*
- *Tarım*
- *İş Dñnyası*
- *Ulaşım*
- *Maliye*
- *Yerel Yñnetimler*

Bilgi Toplumu Eylem Planı, Tñrkiye'nin bilgi toplumuna geçiş için önemli bir aşama araç olarak nitelendirilmektedir. Bu proje de kimi zaman dış kaynaklar kimi zaman ise devlet kaynakları kullanılmıştır. Tñrkiye'nin pek çok bñlgesinde yñrñtñlen, uzun zaman sñren hazırlıklar sonucunda ortaya çıkan bu projelerin sonuçları ilerleyen yıllarda ortaya çıkacaktır. Tñrkiye'de devam ettirilen bu projelerin temelinde sayısal eşitsizliklerin giderilmesi yatmaktadır. Devlet, bñlgeler, şehirler, kñltñrler ve cinsiyetler arasında gñrñlen eşitsizliğin giderilmesini hedeflemiştir.

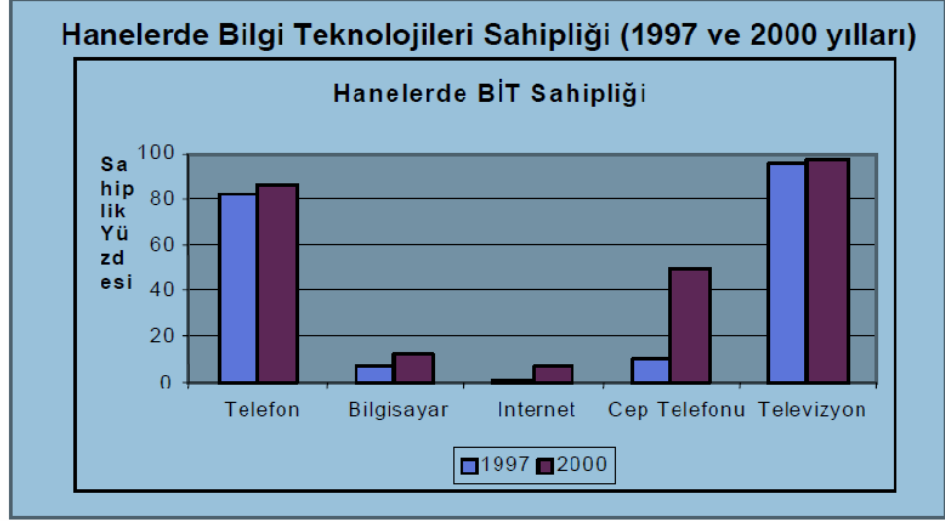
Sürekli gelişen teknoloji ile ilerleyen iletişim sektörü ülkemizin her yerinde eşit olarak hizmet verememektedir. Türkiye’de başlatılan bu projeler yine belli bölge, sınıf, zümrenin yararına yapılmıştır. Türkiye’de de bölgeler arası, şehirlerarası, toplumlararası ve cinsiyetler arası sayısal eşitsizlik bulunmaktadır. Telekomünikasyon Kurumu’na göre sayısal eşitsizlik, değişik coğrafi alanlarda sosyo-ekonomik farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin bilgi ve haberleşme teknolojilerine erişim imkânındaki adaletsizlik olarak tanımlanmaktadır. Sayısal uçurum, ülkeler arasında ve ülke içerisinde değişkenlik gösterilebilmektedir (Telekomünikasyon Kurumu,2002: 5).¹⁷

Sayısal uçurumun belirlenmesinde bireylerin, kurumların ve ülkelerin varlıklı olup olmadıkları bilgi ve iletişim teknolojilerini ne kadar kullandıkları ve bunlara nasıl erişebildikleriyle doğru orantılıdır. Kişi başına düşen cep telefonu, televizyon ve bilgisayar gibi teknolojilerin oranı, evlerde, işyerlerinde ve okullarda internete bağlanma oranları, ülkelerin durumlarını değerlendirmekte temel ölçütler olarak ele alınmaktadır (Seferoğlu&Avcı& Kalaycı, 2009: 2).

Bilgi teknolojilerindeki sahipliği tüm Türkiye’de ölçüldüğü ilk çalışma, TÜBİTAK BİLTEN tarafından hazırlanan TUENA projesi kapsamında yapılan Yetenek ve Kullanım Saptaması konulu saha araştırmasıdır.

Bu saha araştırması ilk defa 1997’de yapılmış daha sonra 2000 yılında tekrarlanmıştır. Bu saha araştırması 2000 yılında yaygınlık ve kullanım araştırması olarak yapılmıştır. Bu araştırma 68 il ve 165 ilçede 6000 hanede gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, araç ve hizmetler kategorisinde, telefon, cep telefonu, bilgisayar, internet, televizyon, sayısal ve şifreli televizyonlar, başlık DVD, faks, avuç içi bilgisayar gibi 127 ayrı başlık altında incelenmiştir.

¹⁷ Telekomünikasyon Kurumu, (200), Sayısal Uçurumun Önlenmesi http://tk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/raporlar/arastirma_raporlari/dosyalar/Sayisal_Ucurumun_onlenmesi.pdf (Erişim: 24.4.2011)

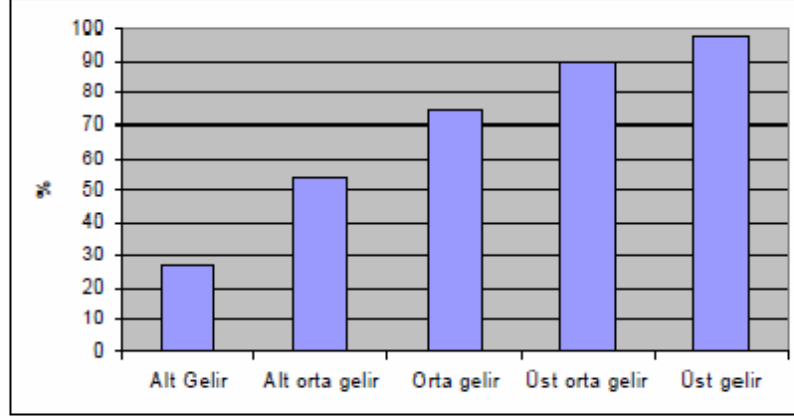
Tablo 2. Hanelerde BİT Sahipliği

Kaynak: Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı, 2002

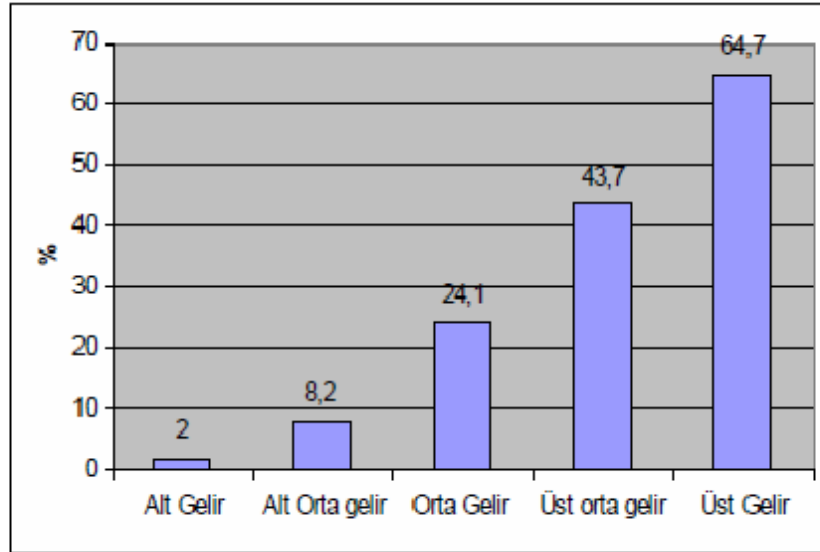
Yapılan araştırmalarda hane halkının 1997 ve 2000'li yıllarda yüzde 100 'ü televizyon sahibi iken hane halkının 1997 yılında yüzde 20' sinden az bir kesimin cep telefonu bulunurken bu oran 2000 yılında yüzde 50'yi bulmuştur. Son üç yılda en büyük değişiklik ise cep telefonu kullanımında gerçekteşmiştir. Bunun ardından bilgisayar ve internet kullanımı gelmektedir. Bu durumun insanların ihtiyaçlarının ve doyumlarının değişmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tablo 3- 4. Gelir Durumuna Göre Bilgisayar Ve Cep Telefonu Kullanımı Dağılımı

Cep telefonu sahipliğinin gelir gruplarına göre dağılımı

Bilgisayar sahipliğinin gelir gruplarına göre dağılımı

Kaynak: Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı, 2002

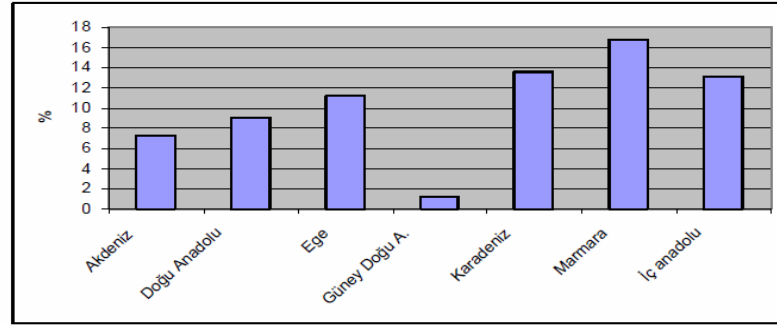
Yukarıdaki tabloda hanelere giren gelir arttıkça bilgisayar ve cep telefonu kullanımının arttığını görmekteyiz. Üst gelir grubundaki hanelerde bilgisayar kullanımı yüzde 67'i bulurken bu durum alt gelir grubunda yüzde 2'de kalmıştır. Bu durum, cep telefonunda açıkça görülmektedir. Cep telefonu

kullanımı üst gelir grubunda yüzde 97'yi bulurken alt gelir grubunda bu oran yüzde 27-28'de kalmıştır.

Yapılan araştırmalarda bilgisayar kullanımı ile gelir dağılımı arasında paralellik görülür. Türkiye'de gelir dağılımı doğrultusunda bilgisayar sahipliğinin bölgelere göre dağılımı da aşağıdaki tabloda açıkça yer almaktadır. Nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerde bilgisayar sahipliği oranı artmaktadır. Diğer bölgelerde ise oldukça düşük bir seviyededir.

Tablo 5. Bilgisayar Sahipliğinin Bölgelere Göre Dağılımı

Bilgisayar sahipliğinin bölgelere göre dağılımı

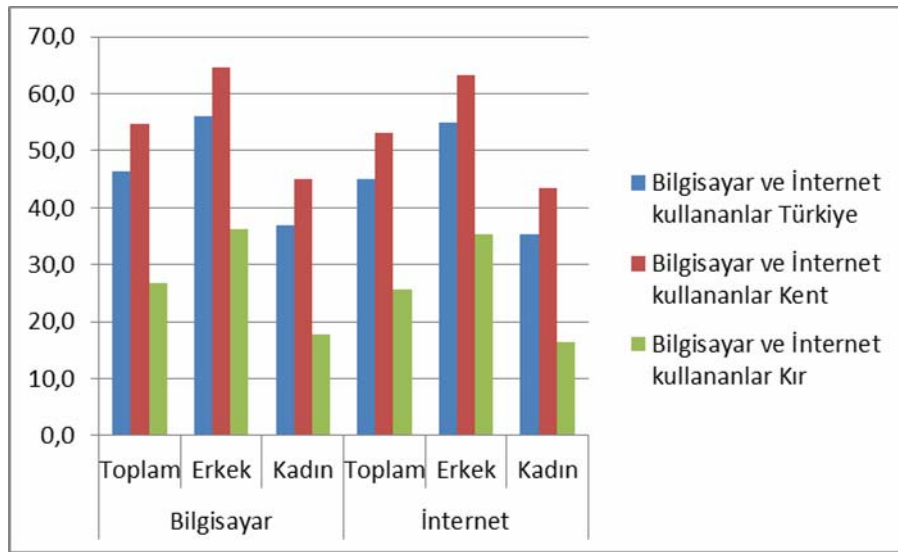
Kaynak: Sektörel Araştırma ve Stratejiler Daire Başkanlığı,2002

2000'li yıllardan başlayarak devletin evrensel hizmet anlayışı gelişmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki eşit hak çerçevesinde hareket etme zorunluluğu nedeniyle devlet, ulaşabileceği en son noktaya kadar hizmet götürmeye çalışmıştır. Türkiye'de yeni bin yılın ilk yıllarında telekomünikasyon alanındaki çalışmalar sonucunda internet ve telefon kullanımı artmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2009-2010 ve 2011 yıllarında hazırlanan Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonucunda elde edilen veriler, son üç yılda bilişim teknolojilerini kullananların arttığını göstermektedir. Hane halkının hangi araçları kullandığı, kullanımların yaşlara

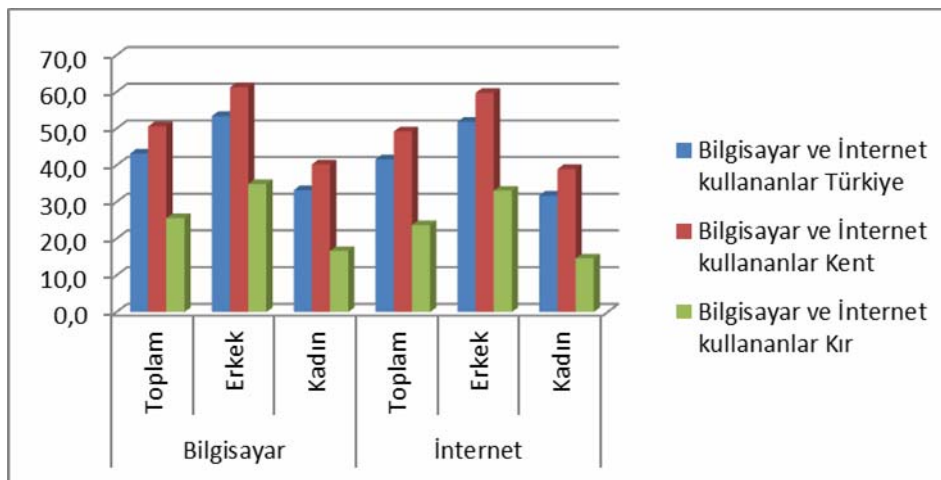
göre dağılımı, kullanma ve kullanmama nedenleri araştırma sonucunda açıklanmıştır. TÜİK Araştırmasında kır ve kent yerleşim birimlerinde 6074 hanede toplam 19114 birey ile görüşme yapmıştır. 16-74 yaş grubu arasında değişen bireyler bilgi ve iletişim teknolojileri hakkında sorulan soruları cevaplamıştır.

Tablo 6. Bireylerin Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı (%) 2011

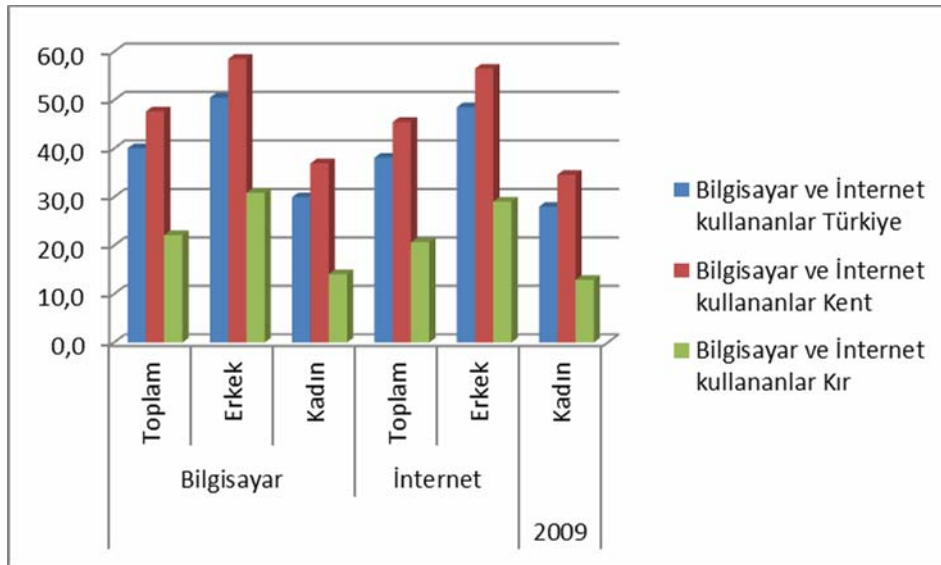

Kaynak: TÜİK Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2011

Tablo 7. Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı (%) 2010

Kaynak: TÜİK Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2010

Tablo 8. Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı (%) 2009

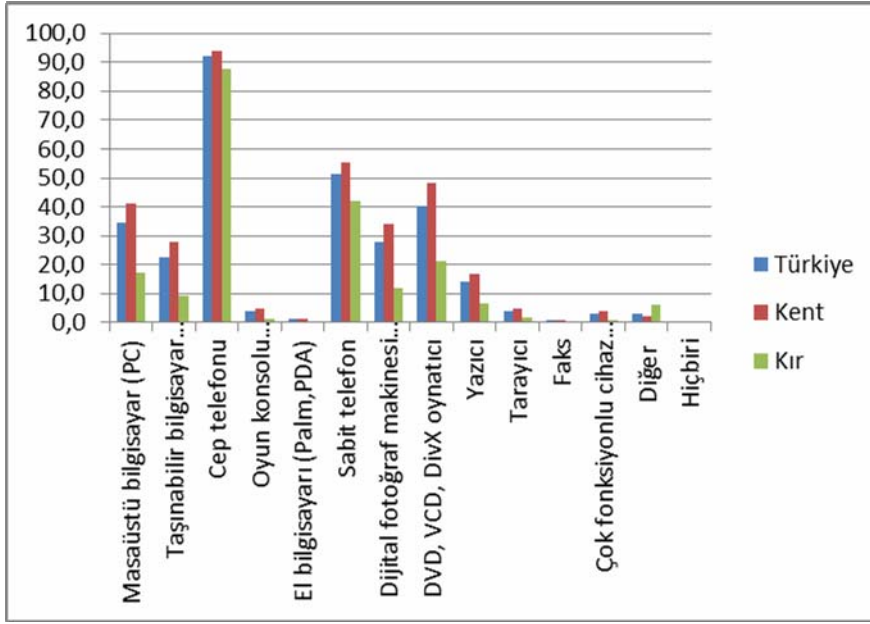
Kaynak: TÜİK Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2009

2011 yılına ait bilgisayar ve internet kullanımını grafiği incelendiği zaman 2011 yılında kentte bilgisayar kullanan erkek nüfus yüzde 64,6 iken bu nüfus kadınlarda yüzde 45 olarak görülmektedir. Kırsal kesimde ise erkek nüfusun yüzde 36'sı bilgisayar kullanırken kadın nüfusunda bu oran 17,8'de kalmaktadır. İnternet kullanan nüfusa bakıldığında ise kentte yaşayan erkeklerin yüzde 63,2 si, kadınların ise yüzde 43,4'ü interneti etkin bir şekilde kullanmaktadır. Kırsal nüfusta erkeklerin oranı yüzde 35,3; kadınların ise yüzde 16,4'tür.

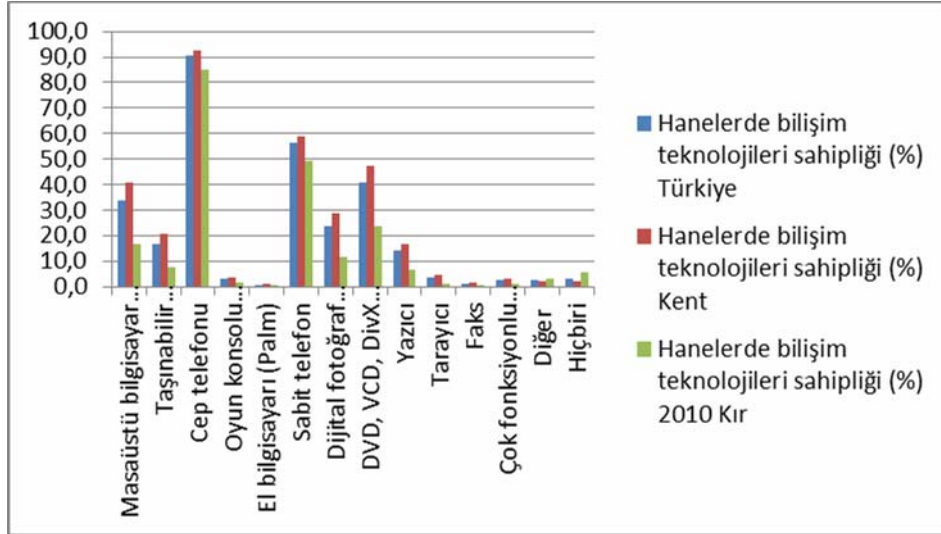
2010 yılına ait grafik incelendiği zaman 2010 yılında kentte bilgisayar kullanan erkek nüfus yüzde 61,3 iken bu nüfus kadınlarda yüzde 40,3 olarak tespit edilmiştir. Kırsal kesimde ise erkek nüfusun yüzde 34,9'u bilgisayar kullanırken bu oran kadınlarda 16,6 da kalmıştır. İnternet kullanan nüfusta ise kentte yaşayan erkeklerin yüzde 59,8 i, kadınların ise yüzde 39'u internetten etkin bir şekilde yararlanmaktadır. Kırsal nüfusta ise bu oran erkeklerde yüzde 33,1 iken kadınlarda 14,6'dır.

2009 yılına ait grafik incelendiği zaman 2009 yılında kentte yaşayan erkek nüfus yüzde 58,5'i kadınların ise yüzde 37 si bilgisayar kullanmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan erkek nüfusun yüzde 30,9'u, kadınların 14,1'i bilgisayardan faydalanmaktadır. Kentte yaşayan erkeklerin yüzde 56,5'i, kadınların ise yüzde 34,6'sı interneti etkin bir şekilde kullanmıştır. Kırsal nüfusta ise bu oran erkeklerde yüzde 29,1; kadınlarda ise 12,9'da kalmıştır. Bu grafiklerde kırsal ve kentsel nüfusu oluşturan kadınların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmada erkeklerin gerisinde kalmıştır. Bu durum cinsiyetler arasında ve kent kırsal arasındaki dengesizliği kuvvetlendirmiştir.

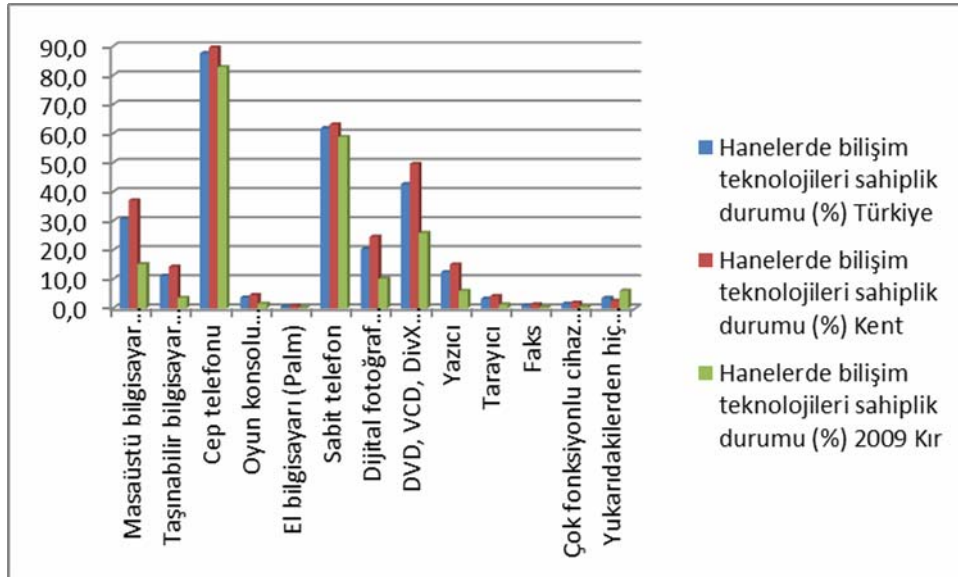
Tablo 9. Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (%) 2011

Kaynak: TÜİK Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2011

Tablo 10. Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (%) 2010

Kaynak: TÜİK Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2010

Tablo 11. Hanelerde Bilişim Teknolojileri Bulunma Oranı (%) 2009

Kaynak: TÜİK Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2009

TÜİK tarafından yapılan çalışmalarda 2011 yılında hanelerde bilişim teknolojileri bulunma oranı yüzdelik olarak bakıldığı zaman kentte yaşayan nüfusun yüzde 41' i masaüstü bilgisayar, yüzde 27,9 u taşınabilir bilgisayar,

yüzde 93,6'sı cep telefonu, yüzde 4,9'u oyun konsolu, yüzde 1,5'i el bilgisayar, yüzde 55,1'i sabit telefon, yüzde 34,2' si dijital fotoğraf makinesi, yüzde 48,2'si DVD, VCD DivX oynatıcı, yüzde 17'si yazıcı, yüzde 4,8'i ise tarayıcı, yüzde 0,9'u faks, yüzde 4,2' si ise çok fonksiyonlu cihaz kullanırken, nüfusun yüzde 2,1'i ise diğer araçları kullanmaktadır. Kırsal nüfusta bu oranlar ise şu şekildedir. Nüfusun yüzde 17,4 'ü masaüstü bilgisayar, yüzde 9,2'si taşınabilir bilgisayar, yüzde 87.7'si cep telefonu, yüzde 1.3'ü oyun konsolu, yüzde 0.3' ü el bilgisayar, yüzde 41.9'u sabit telefon, yüzde 11.7'si dijital fotoğraf makinesi, yüzde 21'i DVD, VCD DivX oynatıcı, yüzde 6.7'si yazıcı, yüzde 1.5' i ise tarayıcı, yüzde 0.3'u faks, yüzde 0.8'i ise çok fonksiyonlu cihaz kullanırken, nüfusun yüzde 6.3'ü ise diğer araçları kullanmaktadır. Nüfusun yüzde 0.3'ü herhangi bir araç kullanmamaktadır.

2010 yılında ise kentsel nüfusun yüzde 40,6'sı masaüstü bilgisayar, yüzde 20,4'ü taşınabilir bilgisayar, yüzde 92,8'i cep telefonu, yüzde 3,7 'si oyun konsolu, yüzde 0,9'u el bilgisayar, yüzde 58,8'i sabit telefon, yüzde 28,6'sı dijital fotoğraf makinesi, yüzde 47,4'ü DVD, VCD DivX oynatıcı, yüzde 16,8'i yazıcı, yüzde 4,4'ü ise tarayıcı, yüzde 1,4'u faks, yüzde 3,1'i ise çok fonksiyonlu cihaz kullanırken, nüfusun yüzde 2,2'si ise diğer araçları kullanmaktadır. Nüfusun yüzde 2'si hiçbir teknolojik cihaz kullanmamaktadır. Bu durum kırsal nüfusta ise şu şekildedir: nüfusun yüzde 16,6'sı masaüstü bilgisayar, yüzde 7,6'sı taşınabilir bilgisayar, yüzde 85'i cep telefonu, yüzde 1,5'ü oyun konsolu, yüzde 0,2'si el bilgisayar, yüzde 49,4'ü sabit telefon, yüzde 11,7'si dijital fotoğraf makinesi, yüzde 23,4'ü DVD, VCD DivX oynatıcı, yüzde 6,5'si yazıcı, yüzde 1,1'i ise tarayıcı, yüzde 0,5'u faks, yüzde 0,9'u ise çok fonksiyonlu cihaz kullanırken, nüfusun yüzde 3'ü ise diğer araçları kullanmaktadır. Bu araçların hiç birini kullananların sayısı ile 5,3' te kalmıştır.

2009 yılında hanelerde bilişim teknolojileri kullanma oranlarına baktığımız zaman ise kentsel nüfusun yüzde 37,1'i masaüstü bilgisayar, yüzde 14,3'ü taşınabilir bilgisayar, yüzde 89,6'sı i cep telefonu, yüzde 4,5'i oyun konsolu, yüzde 0,8 i el bilgisayar, yüzde 63,1 i sabit telefon, yüzde

24,6'sı dijital fotoğraf makinesi, yüzde 49,6'sı DVD, VCD DivX oynatıcı, yüzde 15,1'i yazıcı, yüzde 4,2'si ise tarayıcı, yüzde 1,3'ü faks, yüzde 2'si ise çok fonksiyonlu cihaz kullanırken, nüfusun yüzde 2'si hiçbir teknolojik cihaz kullanmamaktadır. Bu durum kırsal nüfusta ise şu şekildedir. Yüzde 15,2'si masaüstü bilgisayar, yüzde 3,6'sı taşınabilir bilgisayar, yüzde 82,9'u cep telefonu, yüzde 1,6'sı oyun konsolu, yüzde 0,3' ü el bilgisayarı, yüzde 58,9'u sabit telefon, yüzde 10,2'si dijital fotoğraf makinesi, yüzde 25,9' u DVD, VCD DivX oynatıcı, yüzde 6'sı yazıcı, yüzde 1,3'ü ise tarayıcı, yüzde 0,4'ü faks, yüzde 0,6'sı ise çok fonksiyonlu cihaz kullanırken, kırsal nüfusun yüzde 6,1'i hiçbir teknolojik aracı kullanmamaktadır.

Yukarıdaki tabloları incelediğimiz zaman sabit telefonların kullanım sıklığının yıllar geçtikçe kullanım oranlarının düştüğü görülür. Bununla birlikte cep telefonlarının ve görüntü oynatıcı cihazların kullanımı, yıllar geçtikçe artmıştır. Bu durum hem kentsel nüfus hem de kırsal nüfus için geçerlidir. Kırsal ve kentsel nüfus kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bunun sebebini iki şekilde açıklayabiliriz. Bu nedenlerden ilki, devletin evrensel hizmeti kırsal kesimlere kadar ulaştırmasıdır. İkinci neden ise Türk toplumunun tüketim toplumuna dönüşmesidir.

Başta UNESCO olmak üzere Türk Hükümetleri de bu sayısal uçurumun azalması için çalışmalar yapmıştır. Sayısal uçurumun önlenmesiyle, gelir dağılımı, toplumsal sınıflar, cinsiyetler arasındaki dengesizlikler ortadan kalkacaktır. Sayısal uçurum konusunda eğitim, üretim, yönetim ve kültür olmak üzere dört temel unsurun dikkate alınması gerekmektedir. Telekomünikasyon Kurumu'nun, sayısal uçurumun azaltılması yönündeki önerileri şu şekildedir: "Kuşkusuz haberleşme maliyetlerin düşürülmesi için serbestleşmenin sağlanması ulusal düzeyde üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu politika ayrıca internet erişimini yükseltecek evrensel hizmetler ile desteklenmelidir. Eğitim ve hayat boyu öğrenim bu stratejinin en önemli noktalarını oluşturmaktadır.

Bir ülkenin bilgi ekonomisine adaptasyonuna bağlı olarak değişmektedir” (Türk Telekomünikasyon Kurumu,2002: 45).

Telekomünikasyon Kurumu'nun sayısal uçurumun azaltılmasına yönelik politikaları şu temeller üzerinde oluşturulması planlanmaktadır.

- *Bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik olarak halkın bilinç ve eğitim seviyesinin artırılması, sahiplik düzeyinin yükseltilmesi,*
- *Evrensel hizmet kavramı ile ilgili yasal düzenlemelerin ivedilikle uygulamaya konulması,*
- *Erişim ve cihaz ücretlerini düşürecek etkin politika ve stratejilerin uygulanmaya konulması, (Telekomünikasyon Kurumu 2002: 47- 53)¹⁸*

Bilgi ve iletişim teknolojileri, ülkelerin kendine özgü politikaları ile bütünleştirildiği takdirde eğitim, sağlık, ulaşım, yönetim gibi hizmetlerde yaşanan sorunların çözülmesine yardımcı olacaktır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ülkelere adapte edilmediği zaman iç sorunları git gide büyüyecektir. Bugün Türkiye'nin e- devlet sistemi ile en altından en üstüne kadar vatandaşın devletten hizmeti hızlı ve şeffaf olarak alabilmesine imkân sağlanacaktır.

Bilgi toplumunun önemli bir parçası olan elektronik devleti (e-devlet) Tataroğlu ve Coşkun (2005:166)¹⁹ şu şekilde tanımlamaktadır. “Elektronik devlet (e-devlet) kısaca kamu hizmetlerinin yapılması ve yurttaşlara sunulması sırasında bilgi ve iletişim alanındaki teknolojik olanakların kullanılması şeklinde tanımlanabilir.

¹⁸ Telekomünikasyon Kurumu 2002, Sayısal Uçurumun Önlenmesi http://tk..tr/kutuphane_ve_veribankasi/raporlar/arastirma_raporlari/dosyalar/Sayisal_Ucurumun_onlenmesi.pdf (Erişim: 24.4.2011).

¹⁹ Tataroğlu ve Coşkun, (2005)Bilgi İletişim Teknolojileri ve E – Devletin etik açıdan incelenmesi, <http://www.etikturkiye.com/etik/kyonetim/Tataroglu.pdf> sitesinde 27/4/2011 s:166 (Erişim 12/5/2011)

Bunun sonucunda da hem yurttaşlar, hem çalışanlar ve hem de devletle iş yapan diğer kuruluşlar kazançlı çıkacaklardır. E-devlet uygulamalarını, devlet-toplum ilişkilerini yeniden tanımlayacak ve bu ikisi arasında sağlanacak bir ortaklık anlayış çerçevesinde yürütecek potansiyellere sahip yeni bir anlayış olarak görmek mümkündür”.

E- devlet, bugün bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan vatandaşların sıkça başvurduğu bir uygulamadır. Pek çok bilim adamı bu uygulamanın etik ve eşitlik ilkesi açısından sorun oluşturduğunu düşünse de bu uygulama ile devletin tüm organları tek sisteme bağlanmıştır. Bu sistem sağlık, adalet, eğitim sistemi gibi devletin esas hizmetlerinde sıkça kullanılmaktadır. Tataroğlu ve Coşkun, e-devlet sisteminin avantajlarını şu şekilde sıralamıştır.

- *Kamu harcamalarında tasarruf sağlanması*
- *Kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması*
- *Kamu hizmetlerinin kalitesinin artması*
- *Kamu hizmetlerini kesintisiz verebilme imkânı*
- *Kamuda alınan kararlara, hizmetten yaralananların katılım yollarının artması*
- *Kamu hizmetlerine kolay, hızlı ve rahat erişim olanağı (2005'ten akt. Tataroğlu ve Coşkun, 2005: 167)*

Elektronik devlet (e-devlet) anlayışının daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi için Telekomünikasyon Kurumu, elektronik devletin daha etkin bir şekilde bilgi teknolojilerini kullanması gerektiğini dile getirmektedir. Devlet birimlerinin yapması gereken çalışmalar şu şekilde sıralanmıştır.

- Elektronik imza, vergi, güvenlik, gizlilik, fikri mülkiyet hakları ve tüketici hakları ile ilgili yasal eksikliklerin bir an evvel giderilmesi,

- Ülke başarılarını ve değerlerini yansıtacak WEB sitesi (içerik) sayısının arttırılması,
- Tüm belediye ve kaymakamlıkların en kısa sürede WEB sitelerini oluşturmaları uygulanabilecek tüm kamu hizmetlerinin internet üzerinden verilmesi, (Türk Telekomünikasyon Kurumu,2002: 49)

Telekomünikasyon Kurumu, sayısal uçurumun azaltılmasına yönelik çalışmaların hukuki alanda da yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ardından bilişim suçları gündeme gelmiştir. Hukuk alanındaki boşluklar nedeniyle bilişim suçlarının cezalandırılması sorun olmuştur. Ancak son yıllarda Türk Ceza Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle bilgi teknolojileri yoluyla işlenen suçlar tanımlanmış ve suçlara cezalar getirilmiştir.

İletişim hakkının ihlaline yönelik suçlara Türk Ceza Kanunu'nda yer alan kanunlara göre ceza verilmektedir. Özellikle son yıllarda özel hayatın gizliliği ihlali ve kişiler arası konuşmaların yasadışı dinlenmesi Türk Ceza Kanunu'nda (TCK)²⁰ 132.133 ve 134. maddelerindeki hükümlere göre cezalandırılmaktadır (Bkz Ek:8).

Bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler ile pek çok sektör bilgisayar üzerinden birbirine bağlanmıştır. Bunların en önemlisi bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektöründe bilgisayar teknolojileri ile işlenen suçlar son yıllarda artmıştır. Bankacılık sektöründe işlenen bilişim suçlarına yönelik verilen cezalar TCK'nın 243-246. maddelerine göre belirlenmiştir.

---

²⁰ Türk Ceza Kanunu,(2004)
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5237&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0> (Erişim:12/5/2011)

Sürekli gelişen teknolojilerle birlikte sürekli yeni suçlar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte suçlara verilen cezalar da yetersiz kalmaktadır. Türk Ceza Kanunu incelendiğinde bilişim ya da özel hayatın gizliliği başta olmak üzere pek çok ceza ya kısa süreli ya da para cezasına çevrilebilir niteliktedir. Cezalar caydırıcı nitelik taşımamaktadır. Yasal boşluklardan yararlanan suçlular kısa süre ceza alıp özgürlüğüne kavuşmaktadır.

Bilgi toplumu sadece iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile gerçekleşen bir durum değildir. Bilgi toplumu teknolojisi, ekonomisi, eğitimi, hukuku, kültürü, sağlık sistemi, güvenliği ile bir bütün olarak ele alınması gereken bir unsurdur. Çarkın herhangi bir noktasındaki aksaklık tüm sistemi etkileyeceğinden tüm unsurlar uyum içinde bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

SONUÇ

İnsanın gereksinimlerinden ortaya çıkan iletişim, bugün insanın hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Sözlü iletişim ile başlayan süreç yazının bulunması ile teknolojiye dayanmıştır. Ortaçağa kadar yavaş ilerleyen iletişim teknolojileri Sanayi Devrimi sonrasında baş döndürücü bir hıza ulaşmaktadır. Saniyelerle ölçülen bir zaman içinde insanlar bilgiye ulaşabilmektedir. Gelişmiş ülkelerin birer refah ve bilgi toplumu haline gelmesi ile birlikte hem mal hem hizmet anlamında tüketim toplumuna dönüşmektedir. Kapitalizmin temel unsuru haline gelen tüketim kültürü nedeniyle kaynaklar, yetersiz kalmaktadır. Kaynak arayışındaki gelişmiş ülkeler, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere kapitalizmi ihraç etmek istemiştir. Gelişmiş ülkeler kalkınma vaadi ile gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını istediği gibi kullanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanan bu ülkeler, iki kutuplu sistemde söz sahibi olmak için mücadele vermiştir. Bu ülkelerin yeni dünya ekonomik ve iletişim düzeni kurma girişimleri sonuçsuz kalmıştır. 1960'lı yıllarda ülkelerin haklar ve değerler mücadelesi bugün yerini açlıkla mücadeleye bırakmıştır. Bugün gelişmiş ülkelerin başını çektiği çok uluslu örgütler, gelişmemiş ülkeler için programlar hazırlamakta ve uygulamaktadır. Ancak uyguladıkları programlar da bu ülkeleri kendilerine daha bağımlı hâle getirmektedir. Temel gereksinimleri karşılamaktan yoksun ülkeler maddi destek almak için gelişmiş ülkelerin söylediklerini yapmak zorunda kalmıştır. Bugün milyonlarca insanın açlıkla boğuştuğu bir dönemde gelişmekte olan ülkelerin başını çektiği çok uluslu örgütlerden biri olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2015 yılına kadar dünyanın boğuştuğu sekiz hayati soruna çözüm üretmeye çalışmaktadır. İnsanın hayatını sürdürmesi için gerekli olan temel unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,*
- *Evrensel temel eğitimin sağlanması,*

- *Cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi,*
- *Çocuk ölümlerinin azaltılması,*
- *Anne sağlığının iyileştirilmesi,*
- *HIV / AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele,*
- *Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,²¹*

Belirtilen unsurlar için Birleşmiş Milletler çalışmalarını sürdürmektedir. Bununla birlikte iletişim alanında ise gelişmiş ülkelere uygulanan bazı programlar ve verilen destekler bulunmaktadır. Bugün az gelişmiş ya da gelişmekte olan yaklaşık 140 ülke bu desteklerden yararlanmaktadır.

Tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın ilk bölümünde iletişim kavramı açıklanmıştır. İletişim, tarihsel süreçler ile birlikte ele alınarak ekonomik ve küreselleşme bağlamında irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise iki kutuplu sistemde Bağlantısızlar Hareketi'nin ortaya atılmış olduğu yeni enformasyon düzeni için yapılan çalışmalar irdelenmiştir. Özellikle MacBride Raporu ikinci bölümün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. MacBride Raporu'nun haklar ve değerler mücadelesini somutlaştıran bir çalışma olduğu ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise tek kutuplu dünya sisteminde yapılan iletişim çalışmaları incelenmiştir. UNESCO'daki yapılanmanın ardından yapılan iletişim çalışmaları irdelenmiştir. 1970'li yılların aksine Batı ekseninde yapılan çalışmalar bu tezde yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde Türkiye'de iletişim alanında yapılan çalışmalara da yer verilmiştir.

Özetle denilebilir ki; İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen sürede sistemlerde bazı unsurlar değişmesine rağmen bazı unsurlar günümüzde de aynen geçerliliğini korumuştur. Gelişmekte olan ülkeler bağımsızlıklarını kazanmış olsa da iletişim, ekonomi, sağlık, eğitim, gibi pek çok hayati hizmetler eski sömürgeci ülkelerin izlerini taşımaktadır.

²¹ UNDP: Uluslararası Kalkınma Programı : www.undp.org (Erişim: 21.05.2011)

Az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkelere kendilerine özgü bir ekonomik ve siyasi sistem oluşturamadığı için Batılılaşma dayatılmıştır. Ülkelerin kalkınması amacıyla hazırlanan programlar ülkenin kendine has özelliklerini göz ardı ettiği için genelde başarısız olmuştur. Hazırlanan tezden şu sonuçlar çıkarılabilmektedir:

- Gelişmiş ülkeler kapitalizmi ihraç ederek kapitalizmin devamını sağlamaktadırlar.
- İki kutuplu sistemde yapılan çalışmalarda haklar ve değerler mücadelesi verilirken tek kutuplu sistemde daha fazla kaynak elde etme mücadelesi verilmektedir.
- Gelişmekte olan ülkelere teknik ve ekonomik alt yapının olmaması bu ülkeleri her bakımdan gelişmiş ülkelere bağımlı hale getirmiştir.
- Gelişmiş ülkeler kendilerine pazar yaratmak için azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelere batılılaşmayı dayatmaktadır.
- Gelişmiş ülkeler, ellerindeki tüm imkânları kullanarak gelişmemiş ülkeler üzerinde yeni sömürgecilik anlayışını uygulamaktadır.
- Gelişmiş ülkeler sadece ekonomik değil, kültürel ve siyasi olarak da gelişmemiş ülkeleri sömürmektedir.
- Gelişmiş ülkelerin hazırladıkları bilgi toplumu istekleri sadece söylemde kalmakta ülkeler arasındaki enformasyon dengesizliği sürekli artmaktadır.
- Dengesiz enformasyon dağılımı sadece ülkeler arasında değil bölgeler ve cinsiyetler arasında da bulunmaktadır.
- Türkiye’de de bu durum görülmektedir. Türkiye’de nüfusun ve ekonominin yoğun olduğu yerlerden yoğunluğun az olduğu yerlere doğru bir enformasyon akışı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Alemdar Korkmaz, Erdoğan İrfan, **Öteki Kuram**, Erk Yayınları, Ankara, 2002.

Ansah, A. Paul, “Uluslararası İletişimde Haklar Ve Değerler Mücadelesi”, Enformasyon Devrimi Efsanesi (Der: Yusuf Kaplan), Rey Yayınları, İstanbul, 1991.

Baldini, Massimo, **İletişim Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2000.

Barbier Frederic, Lavenir Catherine Bertho. (2001) **Medya Tarihi**, Okuyan Us Yayınları, İstanbul

Berger, Asa, “Bir terör Aygıtı olarak Televizyon”, Enformasyon Devrimi Efsanesi, (Der: Yusuf Kaplan), Rey Yayınları, İstanbul, 1991.

Bülbül, Rıdvan, **Uluslararası İletişim ve Haber Ajansları**, Der Yayınları, İstanbul, 2000.

Boyd Barret, Oliver, “International Communication And Globalization Contradictions And Directions,” International Communication and Globalization (Der. Ali Mohammadi) Sage, Londra, 1997.

Çalışkan, Behlül, “Enformasyonun Metalaşması Üzerine”, **Marmara ve İletişim Dergisi**, Sayı 15, Temmuz 2009

Çetinkaya, Sefa. (2009) “Bağlantısızlık ve Bağlantısızlar Hareketi üzerine bir inceleme”, <http://www.scribd.com/doc/19101871/balantszlar-hareketi-uzerine-inceleme> (Erişim: 21/02/2011),

Çetin, Beyzade, “Küreselleşme Karşıtlarına Göre Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Nitelikleri”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 2008.

Erdoğan, İrfan, **Uluslararası İletişim Dünyanın Çarpık Düzeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.

Erol, Nilüfer. (2010) “Küreselleşme Sürecinde Örgütleri Yeniden Düşünmek”
http://www.ataum.gazi.edu.tr/e107_files/sayi7/04-Nilufer-Erol.pdf (Erişim: 12/5/2011)

Erdoğan, İrfan, “İletişim Toplum Ve Güç İlişkileri”
<http://www.irfanerdogan.com> (Erişim 04/03/2011)

Girgin, Atilla, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

Hamelink, Cees, “Merkez Ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği” Enformasyon Devrimi Efsanesi, (Der: Yusuf Kaplan), Rey Yayınları, İstanbul, 1991.

Hamelink, Cees J., ”Enformasyon Devriminden Sonra Yaşam Sürecek Mi?” Enformasyon Devrimi Efsanesi, (Der: Yusuf Kaplan), Rey Yayınları, İstanbul, 1991.

Golding, Peter ve Harris, Phill **Beyond The Cultural Imperialism: Globalisation, Communication & The New International Order**, Sage, London, 1997.

Geray, Haluk, **İletişim Ve Teknoloji, Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002.

Geray, Haluk, **Yeni İletişim Teknolojileri**, Kılıçarslan Matbaacılık, Ankara, 1995.

Kamalipour, Yahya R., **Global Communication**, Calif. : Thomson Wadsworth, Belmont, 2007.

Levy, Joel. **Gizli Tarih Geçmiş Şekillendiren Gizli Güçler**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

Mattelart, Armand, **İletişimin Dünyasallaşması**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Minibaş, Türkel. (2007) "Globalizmde Suyun Ekonomi Politigi"
http://cevre hukuku.net/dosyalar/minibas_globalizmde.pdf (Erişim 22/3/2011)

MacBride, Sean, **Birçok Ses Tek Bir Dünya**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1993.

Mcphail, Thomas.L., "Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni" Enformasyon Devrimi Efsanesi, (Der: Yusuf Kaplan), Rey Yayınları, İstanbul, 1991.

Mcphail, Thomas., **Global Communication :Theories, Stakeholders, And Trends**, Allyn And Bacon, Boston, 2002.

Mowlana, Hamid., **Global Communication İn Transition End Of Diversity**, Sage, Londra, 1996.

Öngören, Gürsel., **Uluslararası İletişim**, Der Yayınevi, İstanbul, 1995.

Postman, Neil., **Televizyon Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

Ramonet, Ignacio, **Medyanın Zorbalığı**, Om Yayınları, İstanbul, 1999.

Reddi, Usha V., "Sanayi Devriminin Aşılması", Enformasyon Devrimi Efsanesi (Der: Yusuf Kaplan), Rey Yayınları, İstanbul, 1991.

Seferoğlu S. & Avcı Ü. & Kalaycı E., "Sayısal Uçurum: Türkiye'deki Durum ve Mücadelede Uygulanabilecek Politikalar", 25. Ulusal Bilişim Kurultayı, Bilişim '08 Bildiriler Kitabı, Türkiye Bilişim Derneği, Ankara, 2008.

Silverblatt Art & Zlobin, Nikolai, **International Communications, A Media Literacy Approach**, Armonk, New York, 2004.

Stevenson, Robert L., **Global Communication İn The Twenty-First Century**, Longman, New York, 1994.

Tataroğlu, Muhittin ve Coşkun Bayram. (2005) "Bilgi İletişim Teknolojileri ve E – Devletin etik açıdan incelenmesi,"

<http://www.etikturkiye.com/etik/kyonetim/Tataroglu.pdf> (Erişim: 27.4.2011)

Telekomünikasyon Kurumu. (2002) Sayısal Uçurumun Önlenmesi
http://tk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/raporlar/arastirma_raporlari/dosyalar/Sayisal_Ucurumun_onlenmesi.pdf (Erişim: 24.4.2011).

Topuz, Hıfzı, **Uluslararası İletişim**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984.

Thussu, Daya Kishan, **International Communication Continuity And Change**, Oxford Press, Londra, 2000.

Thussu, Daya Kishan. (2007) **Media On The Move : Global Flow And Contra- Flow**, Routledge, London

Türk Ceza Kanunu, (2004)

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5237&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0> (Erişim: 2/5/2011)

Ulu, Güliz. (2003) Küreselleşen Medya: İktidar Ve Mücadele Alanı Olanaklar - Sorunlar – Tartışmalar, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul

UNESCO.(2003) Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace,
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/official_documents/Eng%20%20Recommendation%20concerning%20the%20Promotion%20and%20Use%20of%20Multilingualism%20and%20Universal%20Access%20to%20Cyberspace.pdf (Erişim: 23.04.2011)

UNESCO. Guidelines For The Creation And Operation Of National Committees For The Information For All Programme
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001870/187069e.pdf>
(Erişim: 25.4.2011)

UNESCO. (2010) International programme of the development for Communication, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/ipdc/about-ipdc/> (Erişim: 25.4.2011)

UNESCO, IFAP Project, (2010) <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/intergovernmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/ifap-projects/> (Erişim: 25.4.2011)

Yücesan Özdemir, Gamze. (2009) “Bilişim ve Telekomünikasyon Endüstrilerindeki Teknolojik Değişimi Ve Yeni Ekonomiye Nasıl Anlamalıyız” http://www.tekil.gsu.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=335&Itemid=368 (Erişim: 2.5.2011).

EKLER

EK:1 Yeni iletişim düzeni kurmak için yapılan toplantılar

İletişimde Dengesizliklerin Tartışıldığı Seminer (Ljubljana-1968)

İletişim Araçları Ve Toplum Konulu Seminer (Montreal-1969)

UNESCO Genel Konferansı (Paris-1970)

Yayın Uydularının İlkeleri Üzerinde Uzmanlar Toplantısı (1972)

UNESCO Genel Konferansı (Paris-1972)

Televizyon Programlarının Tek Yönlü Dolaşımı Semineri (Tampere-1972)

Bağlantısız Ülkeler Zirve Toplantısında Uluslararası Yeni Düzenin Kurulması Konusunda Alınan Kararlar (Cezayir)

Bağlantısız Ülkeler Zirvesinde Alınan Kararlara Uygun Olarak Uluslararası Yeni Ekonomik Düzenin Gerçekleştirilmesi Yolunda Alınan İki Karar (BM-1974)

Tanjung'un 10 Kadar Bağlantısız Ülkeler Haber Ajansı ile Birlikte Pool Deneyimi Projesine Girmesi (Yugoslavya 1975)

Asya Kitle İletişim ve Habercilik Merkezinin (AMIC) UNESCO 'nun Desteği ile Düzenlediği İletişimdeki Dengesizlikleri Konusundaki Toplantı (Kandy-1975)

Bağlantısız Ülkeler Dış İlişkileri Bakanlar Toplantısı (Lima-1975)

UNESCO'nun Düzenlediği Latin Amerika'da Haber Alışverişinin Geliştirilmesi için Eksperler Toplantısı (Quito-1975)

Dag Hammarskjöld Vakfı İletişim Semineri (New York-1975)

Ekonomik Haklar ve Devletlerin Hakları Üzerinde Seminer (Nice-1975)

Bağlantısızlar Ülkeler Arasında İletişimin Geliştirilmesi İçin Uluslararası İletişimin Geliştirilmesi İçin Uluslararası Sempozyum (Tunus-1976)

Uluslararası Haber Alışverişi İçin İletişim Politikaları Toplantısı (Honolulu-1976)

İletişim Enstitüsü ile Dag Hammarskjöld Vakfının Birlikte Düzenledikleri Uluslararası Düzende İletişimin Rolü Semineri (Meksika-1976)

Bağlantısız Ülkeler Habercilik Bakanları Ve Haber Ajansları Müdürleri Konferansı (Yeni Delhi-1976)

Bağlantısız Ülkeler Devlet Ve Hükümet Başkanları 5. Zirve Konferansı (Sri Lanka-1976)

UNESCO Genel Konferansı (Nairobi-1976)

Latin Amerika Ve Karayipler'de İletişim Politikaları Devletlerarası Konferansı (Kosta Rika-1976)

Haber Ajansları Pool'ü Koordinasyon Komitesi Toplantısı (Kahire-1977)

İletişim Koordinasyon Komitesi Toplantısı (Tunus-1977)

Telekomünikasyon Uzmanları Komitesi Toplantısı (Bağdat-1977)

Radyo Televizyon Kurumları Arasında Düzenlenen Konferans (Saraybosna-1977)

Bağlantısız Ülkeler Haber Ajansları Pool'ü Koordinasyon Komitesi (Kahire-1977)

Bağlantısız Ülkeler Koordinasyon Konseyi Toplantısı (Tunus-1977)

Gelişmiş ve Gelişme Yolundaki Ülkeler Arasında Özgür Ve Dengeli Haber Alışverişi Toplantısı (UNESCO-1977)

Straousburg Devletler Hukuku ve Özgür Haber Dolaşımı Semineri (Strasbourg-1977)

İlet'in Düzenlediği Uluslararası İletişim ve Üçüncü Dünyanın Katkısı Semineri (Amsterdam-1977)

Uluslararası Gazetecilik Örgütünün Düzenlediği İletişimin Sömürgecilikten Kurtuluşu ve Kitlesele Medyaların Uluslararası Yeni Ekonomik Düzenin Kuruluş ve Gelişimindeki Rollerini Semineri (Bağdat-1977)

Yeni İletişim Düzeni ve Afrikalı Gazeteciler Semineri (Lome 1977)

Asya Haber Ajansları İşbirliği Toplantısı UNESCO- (Sri Lanka 11977)

Macbride Komisyonu Toplantısı (Paris 1977)

UNESCO 20. Genel Konferansı (Paris 1978)

BM'de Yeni Evrensel İletişim Düzenini Oylanması (BM 1978)

Yeni İletişim Düzeni Çerçevesinde Özgür Ve Dengeli Haber Dolaşımı Uzmanlar Toplantısı (UNESCO Paris 1978)

Asya ve Okyanusya İletişim Politikaları Üzerinde Devletlerarası Konferans (Kuala Lumpur-1978)

Yeni İletişim Düzeni Semineri (Caracas -1979)

Bağlantısız Ülkeler Gazetecileri Arasında İşbirliğinin Geliştirilmesi Konferansı (Bağdat-1979)

Uluslararası ve Bölgesel Gazeteci Örgütleri Konferansı (Meksiko-1980)

Bağlantısız Ülkeler Devletlerarası İletişim Koordinasyon Konseyi Toplantısı (Bağdat-1980)

Afrikalı Gazeteciler Semineri (Ruanda-1980)

Afrika İletişim Politikaları Konferansı (Yaounde-1980)

Gelişme Yolundaki Ülkelerde Gazetecilerin Sorumluluğu Semineri (Mali-1980)

UNESCO Genel Konferansı (Belgrad-1980)

BM Genel Kurulu (BM-1981)

İtalyan – Latin Amerika Enstitüsü Uluslararası Gelişim Ve İşbirliği Hollanda Örgütü (NOVIB) Uluslararası Dünyaya Bakış Vakfı WIF Ve IPS Haber Ajansının Roma Toplantısı Ve Kabul Edilen Roma Bildirgesi (Roma-1982)

Yuvarlak Masa Toplantısı (Iglis- 1983)

UNESCO Genel Konferansı (Topuz 1984:27-56)

EK:2 MİLENYUM BİLDİRGESİ

- Gelişmekte olan ülkelerle ekonomisi geçiş döneminde olan ülkelerin bu meydan okumaya karşı koymak için kendilerine özgü güçlükleri aşmak zorunda olduklarının bilincindeyiz. Bu yüzden küreselleşme, ancak çeşitliliği ile insanlığı kapsayan ortak bir gelecek yaratmaya yönelik geniş ve kapsamlı ve aralıksız çabalarla tamamen kapsayıcı ve adil hale getirilebilir. Bu çabalar küresel düzeyde gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi ve geçiş döneminde olan ülkelerin gereksinimlerine uygun ve onların etkili katılımlarıyla belirlenen ve uygulanan politika ve önlemleri içermelidir (5. Madde).
- Birleşmiş Milletlerin ekonomik yaptırımlarının masum insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeye; bu yaptırımları düzenli aralıklarla gözden geçirmeye ve yaptırımların üçüncü taraflar üzerindeki olumsuz etkilerini gidermeye (9. Madde).
- Erkek-kadın ve çocuk benzerlerimizi bugün bir milyardan fazla kişinin maruz kaldığı aşırı yoksulluğun, sefil ve insanlık dışı koşullarından kurtarmak için hiçbir çabadan kaçınmayacağız. Kalkınma hakkını herkes için gerçeklik haline getirmeye ve bütün insan ırkını yokluktan kurtarmaya kararlıyız (11. Madde).
- Günlük geliri bir dolardan az dünya halklarının oranını ve açlık çeken insanların oranını 2015'e kadar yarıya düşürmeye güvenli içme suyu elde edemeyen ya da satın alamayan insanların oranını da aynı tarihe kadar yarı yarıya indirmeye (19. Madde).
- Bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde; adil erişimi ve yeterli malzemeleri teşvik eden su yönetimi stratejileri

geliştirerek su kaynaklarını sürdürülemez biçimde kullanılmasını durdurmaya(21. Madde)

- Tercihen 2002’de Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının 10. yıldönümüne kadar Kyoto Protokolü’nün yürürlüğe girmesini sağlamak ve sera gazlarının yayılımını gerekli azaltılmasına başlamak için her türlü çabayı gösterme (23. Madde).
- Birçok toplumda artan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı eylemlerini ortadan kaldırmak ve tüm toplumlarda sorumluluk paylaşımı daha çok uyum ve hoşgörü geliştirmek için göçmenler, göçmen işçiler ve ailelerin insan haklarının korunmasını ve saygı duyulmasını sağlayacak önlemler almaya (25. Madde).
- Sorumluluk paylaşımı dâhil olmak üzere mülteci barındıran ülkelere insani yardımda eşgüdüm sağlanması için uluslararası işbirliğini güçlendirmeye; tüm mültecilerin ve yerinden edilmiş insanların gönüllü olarak evlerine güvenle; onurlu biçimde geri dönmelerine ve toplumlarına yeniden uyum sağlamalarında yardımcı olmaya;
- Afrika’da teknoloji transferi yanında borçların silinmesi, gelişmiş pazar erişimi, genişletilmiş resmi kalkınma yardımı ve doğrudan yabancı yatırımları akışının arttırılması dâhil olmak üzere Afrika’da yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma sorununa yönelik özel önlemler almaya (28. Madde) (UNESCO, Çev. Uzun, 2010: 75-87)

EK: 3 CENEVRE BİLDİRGESİ

- Viyana Bildirgesinde vurgulanan kalkınma hakkını da içine alarak tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliğini bölünmezliğini ve karşılıklı bağımlılığını ve karşılıklı ilişkisini bir daha onaylıyoruz. Demokrasi, sürdürülebilir kalkınma ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygının yanı sıra tüm düzeylerde iyi yönetim bağımsızlığını ve karşılıklı olarak güçlendirilmesini bir kez daha teyit ediyoruz.
- Bilimin enformasyon toplumunun gelişmesinde merkezi bir rolü olduğunu kabul ediyoruz Enformasyon toplumunun temel taşlarının birçoğu, araştırma sonuçlarını paylaşmaya olanak veren bilimsel teknolojik ilerlemenin bir sonucudur.
- Eğitim, bilgi, enformasyon ve iletişimin insani gelişmesinin çabanın ve iyiliğin özü olduğunun bilincindeyiz. Ayrıca Bilişim ve iletişim teknolojileri (BİT) yaşamımızın hemen tüm alanlarında çok büyük bir etkiye sahiptir (8.Madde) .
- Enformasyon ve iletişim teknolojileri kendinde bir amaç olarak değil araçlar olarak görülmesi gerektiğinin bilincindeyiz (9. Madde) .
- Günümüzde enformasyon teknolojisi devrimin olanaklarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında toplumlar içinde eşitsiz biçimde dağıtılmış olduğunun farkındayız (10. Madde).
- Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin enformasyon toplumunun tamamlayıcı bir parçası ve ana aktörleri olması gereken kadınlara çok büyük olanaklar sunduğunu belirtmek isteriz (12. Madde).

- Enformasyon toplumunun evriminde hem yerlilerin özel koşullarına hem de miraslarının ve kültürel vasiyetlerinin korunmasına özellikle önem verilmelidir (15. Madde).
- Herkesin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan yararlanabilmesini sağlamak için çalışmaya kararlıyız (19. Madde).
- Özel sektör, sivil toplum Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler kadar hükümetlerinde enformasyon toplumunun gelişmesinde ve ona uygun karar verme süreçlerinde önemli bir rolü ve sorumluluğu vardır (20. Madde).
- Bağlantı enformasyon toplumunun kurulmasına olanak veren merkezi bir etmendir. ENİT altyapı ve hizmetlerine evrensel, sürekli eşit ve satın alınabilir erişimin sağlanması, enformasyon toplumunun zorluklarından birini oluşturur ve onun inşasına katkıda bulunan bütün paydaşların da amacı olmalıdır (21. Madde).
- Kapsayıcı bir enformasyon toplumunda herkesin enformasyona düşünceye bilgiye erişme ve katkıda bulunma yeterliliği önemlidir (24. Madde).
- Bilimsel bilgiye ve bilimsel yayınlar açık erişim girişimleri dâhil bilimsel ve teknik enformasyonun oluşturulması ve yayılmasına herkesin eşit fırsatlarla evrensel erişimini geliştirmek için çalışıyoruz (28. Madde) .
- İçerik yaratıcıları, yayıncılar ve üreticilerin yanı sıra öğretmenler, eğitimciler arşivciler, kütüphaneciler ve öğrenciler, özellikle az gelişmiş ülkelerde enformasyon toplumunun gelişmesinde etkin bir rol oynamalıdır (32. Madde).
- Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve ekonomisi geçiş döneminde olan ülkelerin enformasyon toplumunun

gerçek birer üyeleri olmaları ve bilgi ekonomisine olumlu biçimde eklemlenmeleri konusundaki ortak arzumuzun gerçekleşmesi büyük ölçüde kalkınma ve rekabet gücünün belirlenmesinde temel olan eğitim, teknoloji, yöntem bilgisi ve enformasyona erişim alanlarında artan kapasiteyi geliştirmeye bağlıdır. Enformasyon toplumunda sürdürülebilir kalkınma ancak ENİT'le ilgili çabalar ve programlar ulusal ve bölgesel kalkınmaya tam olarak eklemlendiğinde en iyi biçimde sağlanabilir (43. Madde).

- Radyo frekans bandı ve kamu yararına ve meşruluk ilkesine ulusal yasalar ve düzenlemelerin yanı sıra ilgili uluslararası anlaşmalara uygun olarak yönetilmelidir (45. Madde).
- İnternetin yönetimi hem teknik hem de kamu politikası konularını kapsamaktadır (49. Madde).
- Bölgesel eklemlenme, küresel enformasyon toplumunun gelişmesine katkıda bulunur. Ve bölgeler arasında ve içinde güçlü bir işbirliğini vazgeçilmez kılar (62. Madde).
- Sayısal eşitsizliğin giderilmesi için ENİT yardımı uluslararası ve bölgesel işbirliği radyo frekans bandının yönetimi enformasyon standart gelişmesi ve yayılması konularında uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin temel yetkinlikleri enformasyon toplumunun kurulmasında yaşamsal bir öneme sahiptir (64. Madde)
- Zorluklara karşı ortak yanıt aramak ve eylem planının uygulanmasına çalışmak için işbirliğini güçlendirmeyi taahhüt ediyoruz (65. Madde) (UNESCO, Çev. Uzun, 2010: 163-192)

EK 4: CENEVRE EYLEM PLANI

- Eylem planının hedefleri kapsayıcı bir enformasyon toplumu kurmak, bilgi ve ENİT potansiyelini kalkınmanın hizmetine koymak; Binyıl Bildirgesi dahil üzerinde uluslararası anlaşmaya varılmış kalkınma hedeflerine ulaşmak için enformasyon ve bilginin kullanımını arttırmak; (2.Madde)
- Enformasyon toplumunun özel hedefleri ulusal düzeyde farklı ulusal koşulları göz önüne alarak ulusal e-stratejiler çerçevesinde ve ulusal kalkınma politikalarına uygun olarak konulacaktır. Bu hedefler eylemler için ve enformasyon toplumunun tüm hedeflerine ulaşılmasına yönelik olarak kaydedilen ilerlemenin ölçülmesi için kullanışlı ölçütler olarak hizmet edebilir (5. Madde).
- Üniversiteleri, yüksekokulları, liseleri ve ilköğretim okullarını ENİT ile birbirine bağlamak (6. Madde).
- Hükümetlerin ve diğer paydaşların etkin katılımı, kendi aralarında işbirliği ve ortaklık gerektiren enformasyon toplumunun geliştirilmesinde yaşamsaldır (8. Madde).
- Altyapı sayısal içerme amacına ulaşmada merkezidir, herkesin ENİT'e evrensel sürdürülebilir adil ve satın alınabilir erişimine olanak tanımakta ve gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomisindeki ülkelerde kabul edilen ilgili çözümleri göz önüne alarak ulusal ve bölgesel düzeyde uzak ve marjinalleştirilmiş alanlara sürekli bağlantı ve erişimi sağlamaktadır (9. Madde).
- ENİT dünyanın her yerindeki insanların enformasyon ve bilgiye neredeyse anında erişimine olanak sağlar. Bireyler, örgütler ve topluluklar bilgi ve enformasyona erişimden yararlanmalıdır (10. Madde).
- Herkes enformasyon toplumundan tam olarak yararlanabilmesi için gerekli becerilere sahip olmalıdır. Bu nedenle kapasite

geliştirme ve ENİT okuryazarlığı zorunludur. Bu nedenle eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması gerekmektedir (11. Madde).

- Güven ve güvenli enformasyon toplumun temel direkleri arasındadır (12.Madde)
- Enformasyon toplumunun sosyal ekonomik ve çevresel yararlarını arttırmak için hükümetler güvenilir şeffaf ve ayrımcı olmayan yasal düzenleyici politika çevresi yaratması gerekmektedir (13.Madde).
- ENİT uygulamaları ulusal e stratejiler çerçevesi içinde kamu yönetimi, iş dünyası, sağlık, istihdam, çevre tarım ve bilim alanlarında kalkınmayı destekleyebilir (14. Madde).
- Kültürel ve dilsel çeşitlilik kültürel kimliğe geleneklere ve dinlere saygı teşvik etmenin yanı sıra kültürler arası diyaloga ve bölgesel ve uluslararası işbirliğine dayanan enformasyon toplumunun gelişmesinin de temelidir (23. Madde).

EK 5: TUNUS GÜNDEMİ

- Sayısal eşitsizliğin varlığının ve bunun sınırlı kaynaklara sahip olmalarına karşın kalkınma planlarında birbiri ile rekabet içinde olan hedeflere kalkınma fonlarına yönelik talepler arasında seçime zorlandığı birçok ülkede yarattığı sorunların farkındayız (7. Madde).
- ENİT altyapı ve servislerine yeterli ve sürdürülebilir yatırımlar kapasite geliştirme ve uzun yıllar sürecek bir teknoloji transferiyle aşılabilecek olan sayısal eşitsizliği giderme sorununun farkındayız (8. Madde).
- ENİT altyapısının kamu sektörü yanında özel sektör tarafından finansmanının birçok ülkede önemli bir rol oynadığının ve yerel finansmanın Kuzey -Güney Akışı ve Güney -Güney işbirliği ile arttırılmakta olduğunun farkındayız (19. Madde)
- İnternet yönetişimin bir iş tanımı; hükümetler, özel sektör ve sivil toplumun kendi rolleri, paylaşılan ilkeleri normları kuralları, karar verme süreçleri ve internet kullanımını ve gelişmesini biçimlendiren programları tarafından geliştirilmesi ve uygulanmasıdır (34. Madde).
- Özellikle bilginin yaratılması, biriktirilmesi ve yayılması için enformasyon arama, elde etme ve kullanma özgürlüğüne taahhüdümüzü bir kez daha onaylıyoruz. İnternet istikrarı ve güvenliğini sağlamak bilişim suçuyla savaşmak, istenmeyen e - postalarla mücadele etmek için alınan önlemlerin Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ve Cenevre İlkeler Bildirgesi'nin ilgili bölümlerde yer alan mahremiyet ve ifade özgürlüğüne ilişkin hükümleri koruması ve onlara saygı göstermesi gerektiğini onaylıyoruz (42. Madde).
- İnternetin güvenliğinin sürekliliğini ve istikrarın önemini, internetin ve diğer ENİT ağlarının tehditlere ve saldırılara maruz kalmaktan korunması ve gereksiniminin altını çiziyoruz (45. Madde).
- Hükümet ve diğer paydaşları gerektiğinde ortaklıklar aracılığıyla, ENİT'i eğitimle bütünleştirme ve işgücünü geliştirmek için ulusal stratejiler kurarak ve uygun kaynaklar ayırarak gelişmekte olan

ülkelerde ENİT eğitim ve öğretimini geliştirmeyi teşvik ediyoruz (51. Madde).

- İnternet yönetişimi, hizmetin satın alınabilirliği, güvenilirliği ve kalitesini içeren sosyal, ekonomik ve teknik konuları kapsadığının farkındayız (59. Madde).
- Bir internet yönetişimi yaklaşımının kapsayıcı ve yanıt verici olması gerektiğini yenilik rekabet ve yatırıma olanak veren bir çevreyi geliştirmeyi sürdürmesi gerektiğini vurguluyoruz (62. Madde).
- WSIS sonuçlarının bölgesel ve uluslararası düzeylerde uygulanmasında görüş alışverişin ve etkili uygulamaların ve kaynakların paylaşımının zorunlu olduğunu ifade ediyoruz (87. Madde).
- ENİT'in ekonomik büyüme ve kalkınmadaki rolünü kabul ederek herkes için enformasyona ve bilgiye adil erişim sağlamayı bir kez daha taahhüt ediyoruz (90. Madde).
- Felaketlerin azaltılması, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması arasındaki içsel ilişkinin ve felaketlerin çok kısa bir sürede yatırıma ciddi zarar verdiğinin sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına büyük engel oluşturduğunun bilincindeyiz (91. Madde).
- Herkesin enformasyon toplumunun sunduğu potansiyelden yararlanması gerektiğini kabul ediyoruz (94. Madde).
- Uluslararası ve hükümetler arası örgütleri onaylanan kaynaklar dâhilinde kendi politika analizini ve kapasite oluşturma programlarını geliştirmeye çağırıyoruz. (95. Madde).
- Kamu, özel ortaklıkları dahil ulusal, bölgesel ve uluslararası çoklu-paydaş ortaklıkların ilerletilmesi, ulusal ve bölgesel çoklu-paydaş tematik platformların ilerletilmesi aracılığıyla gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere ENİT sektöründeki kalkınma ortaklıklarıyla ve aktörleriyle ortak bir çaba ve diyalog içinde; Cenevre ve Tunus sonuçlarının etkili uygulanmasını sağlamak için paydaşlar içinde ve

arasında güçlendirilmiş ve sürekli işbirliğini teşvik ediyoruz (98. Madde).

- ENİT göstergelerin gelişmesi ve sayısal eşitsizliğin ölçülmesinde önemlidir (114. Madde).
- İnterneti halk tarafından tam olarak ulaşılabilir küresel bir olanak haline getirmek için internetin farkındalığını artırma gereksinimi vardır (115. Madde).

EK:6 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (DTP) PROJELERİ

- SD-1 -Okullarda Bilgi Teknolojileri (BT) Altyapısı
- SD-2 -Kamu İnternet Erişim Merkezleri (KİEM)
- SD-3 -Bilgisayar ve İnternet Kampanyası
- SD-4 -Okullarda Temel BİT Eğitimi
- SD-5 -Yetişkinlere Temel Seviye BİT Kursları
- SD-6 -BİT Eğitimi Sertifikasyonu
- SD-7 -KİEM'ler için İnsan Kaynağı Geliştirilmesi
- SD-8 -Askerlik Hizmetinde Temel Seviye BİT Kursları
- SD-9 -Kamu Çalışanlarına Temel Seviye BİT Kursları
- SD-10 -İnternet Güvenliği
- SD-11 -BİT ile Desteklenen Örgün Eğitim
- SD-12 -BİT ile Desteklenen Yaygın Eğitim
- SD-13 –Türkiye Kültür Portalı
- SD-14 -Türkçe Çeviri Arayüzü
- BİN-15 -Çevrimiçi Çevre İzinleri
- BİN-16 -Çevrimiçi Şirket İşlemleri
- BİN-17 –Dış Ticarete e-Belge Kullanımı
- BİN-18 -Tek Nokta Bilgilendirme Portalı
- BİN-19 –Yabancı Yatırımcı Odaklı Promosyon Portalı

- BİN-20 -İmalat Dışı Sektörler için Destek Hizmetleri Verecek Kurum Geliştirilmesi
- BİN-21 -Sektörel Mesleki Eğitimler
- BİN-22 -Türkiye Turizm Portalı
- BİN-23 -BİT Altyapı ve Yetkinlik Geliştirme Destekleri
- BİN-24 -İş Süreçlerinin Elektronik Ortama Entegrasyonu
- BİN-25 -Kırsal Kalkınmada BİT Kullanımı
- BİN-26 -e-Ticaret Güvenlik Altyapısı
- VOHD-27 -Kamu İnternet Siteleri Standardizasyonu ve Barındırma Hizmeti
- VOHD-28 -Vatandaş Odaklı Hizmet Sunumu Uygulamaları
- VOHD-29 -Kamu Hizmetleri Envanteri
- VOHD-30 -Hizmet Dönüşümü Fizibilite Çalışması
- VOHD-31 -İletişim ve Kanal Yönetimi Yetkinliği
- VOHD-32 -Sağlık Bilgi Sisteminin Kurulması
- VOHD-33 -Kan Bankaları Veri Paylaşımı
- VOHD-34 -Çevrimiçi Sağlık Hizmetleri
- VOHD-35 -Teletıp Sistemleri
- VOHD-36 -Elektronik Yükseköğretim Kayıtları
- VOHD-37 -Elektronik Burs, Kredi ve Yurt Başvuruları
- VOHD-38 -Entegre e-Kütüphane Sistemi

- VOHD-39 -Eğitim Portalı ve Bilgi Sistemi
- VOHD-40 -E-Sınav Uygulamaları
- VOHD-41 -Elektronik Araç Trafik Tescil ve Ehliyet İşlemleri
- VOHD-42 –Gümrük Denetimlerinin Etkinleştirilmesi
- VOHD-43 -Ulusal Yargı Ağının Geliştirilmesi ve Adalet Hizmetlerine Erişim
- VOHD-44 -Çevrimiçi Emniyet Rapor ve Sorgu İşlemleri
- VOHD-45 -Sosyal Güvenlik Sistemleri Entegrasyonu
- VOHD-46 -Vatandaşlık Kartı; Pilot Uygulaması ve Yaygınlaştırılması
- VOHD-47 -Entegre İş Platformu
- VOHD-48 -Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri
- VOHD-49 -Adres Kayıt Sistemi
- VOHD-50 -Çevrimiçi Emlak ve İnşaat İzinleri
- VOHD-51 -E-Askerlik ve e-Seferberlik Hizmetleri
- VOHD-52 -E-Vatandaşlık Hizmetleri
- VOHD-53 -Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi
- VOHD-54 -E-Noter Hizmetleri
- VOHD-55 -Tarım Bilgi Sisteminin Geliştirilmesi
- VOHD-56 –Merkezi Tüzel Kişilik Bilgi Sistemi
- VOHD-57 –Şirketler Bilgi Sistemi
- VOHD-58 -Tüketici Bilgi Ağı

- VOHD-59 -Ulusal Ulaştırma Portalı
- VOHD-60 -Sınır Kapısında Vatandaşlara Yönelik Tek Pencere Uygulaması
- VOHD-61 -Ulaştırma Talep Yönetimi Sistemi
- VOHD-62 -Ulaştırma Sistemlerinde e-Ödeme Standartları
- VOHD-63 -Veriye Dayalı Gelir Yönetimi Sistemleri
- VOHD-64 –Elektronik Fatura ve Defter Uygulaması
- VOHD-65 -Yerel Yönetimlerde Performans Ölçümlemesi
- VOHD-66 –Yerel Hizmetlerde e-Dönüşüm
- VOHD-67 -Yerel e-Demokrasi Programı
- KYM-68 –Kurumsal Yapının Güçlendirilmesi
- KYM-69 -Kurumsal Karne Uygulaması
- KYM-70 -Kamu Güvenli Ağı
- KYM-71 -e-Devlet Kapısı Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması
- KYM-72 -Ortak Çağrı Merkezi
- KYM-73 -Ortak Hizmetlerin Oluşturulması
- KYM-74 –Kamuda Açık Kaynak Kodlu Yazılım Kullanımı
- KYM-75 -CBS Altyapısı Kurulumu
- KYM-76 –Bilgi Sistemleri Olağanüstü Durum Yönetim Merkezi
- KYM-77 –Elektronik Kamu Satın Alma Sistemi
- KYM-78 -Birlikte Çalışabilirlik Standartları ve Veri Paylaşımı Altyapısı

- KYM-79 -TÜİK'e Bildirim Standartları ve Elektronik Paylaşım
- KYM-80 -İl Envanteri Sisteminin Geliştirilmesi ve Karar Destek Sistemi
- KYM-81 –Kamudaki Sayısal Bilginin Paylaşımı ve Tekrar Kullanımına Yönelik Esasların Belirlenmesi
- KYM-82 –Sayısal Haklar Yönetimine İlişkin Yasal Düzenleme
- KYM-83 –e-İmza Kullanımının Artırılması
- KYM-84 –Kamu Personel Mevzuatının Bilgi Toplumu Stratejisi Hedefleri Doğrultusunda Revizyonu
- KYM-85 –Proje ve Yetkinlik Envanteri
- KYM-86 –Kamuda BİT Projeleri Uygulama ve Geliştirme Yetkinliği
- KYM-87 –Bilgi Güvenliği ile İlgili Yasal Düzenlemeler
- KYM-88 -Ulusal Bilgi Sistemleri Güvenlik Programı
- RBS-89 -Nitelikli İnsan Gücü Yetiştirme
- RBS-90 -Öğretim Üyesi Yetiştirme
- RBS-91 –Bilgi Teknolojileri Eğitim Müfredatının Geliştirilmesi
- RBS-92 -Ara Eleman Yetiştirme
- RBS-93 -Girişimcilik Eğitimleri
- RBS-94 -Sektör Mesleki Tanımları
- RBS-95 -BİT Sektör Birliğinin Oluşturulması
- RBS-96 –Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde İhtisaslaşma
- RBS-97 -Bilişim Vadisi

- RBS-98 -Sektör İş Yetkinliklerinin Geliştirilmesi
- RBS-99 -Yazılım Kalite Sertifikasyonu Yaygınlaştırma
- RBS-100 -Dışa Açılımın Desteklenmesi
- RBS-101 –Kamu BİT Alımlarında Etkinlik Sağlayıcı Düzenlemeler
- RİS-102 -Hizmetlerde Rekabetin Tesisi
- RİS-103 -Altyapıda Rekabetin Tesisi
- RİS-104 -Yerleşik İşletmecinin Toptan ve Perakende Hizmetlerinin Ayrılması ile İlgili Fizibilite Çalışması
- RİS-105 –Veri ve İnternet Hizmetlerinde Vergi İndirimi
- RİS-106 -Ortak Yeni Nesil Telekomünikasyon Altyapılarının Teşviki
- RİS-107 –Toplulaştırılmış Kamu Genişbant Alımı
- RİS-108 -Frekans Tahsisi
- AY-109 -Üniversite -Kamu -Sanayi Araştırma İşbirliği
- AY-110 -BİT Alanında Yenilikçiliğin Desteklenmesi
- AY-111 –Akademik Kariyer Kriterlerinin Ar-Ge ile İlişkilendirilmesi

EK:7 TÜRK CEZA KANUNU'NDA BİLİŞİM SUÇLARINA YÖNELİK VERİLEN CEZALARIN HÜKÜMLERİ

Madde 132- (1) Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlali haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın alenen ifşa eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

(4) Kişiler arasındaki haberleşmelerin içeriğinin basın ve yayın yolu ile yayınlanması halinde, ceza yarı oranında artırılır.

Madde 133- (1) Kişiler arasındaki aleni olmayan konuşmaları, taraflardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinleyen veya bunları bir ses alma cihazı ile kaydeden kişi, iki aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Katıldığı aleni olmayan bir söyleşiyi, diğer konuşanların rızası olmadan ses alma cihazı ile kayda alan kişi, altı aya kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

(3) Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiillerden biri işlenerek elde edildiği bilinen bilgilerden yarar sağlayan veya bunları başkalarına veren veya diğer kişilerin bilgi edinmelerini temin eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu konuşmaların basın ve yayın yoluyla yayınlanması halinde de, aynı cezaya hükmolunur.

Madde 134- (1) Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(2) Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Fiilin basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde, ceza yarı oranında artırılır.

Madde 135- (1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Kişilerin siyasi, felsefi veya dini görüşlerine, ırki kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme

Madde 136- (1) Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Madde 137- (1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların;

a) Kamu görevlisi tarafından ve görevinin verdiği yetki kötüye kullanılmak suretiyle,

b) Belli bir meslek ve sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle, işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Verileri yok etmeme

Madde 138- (1) Kanunların belirlediği sürelerin geçmiş olmasına karşın verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanlara görevlerini yerine getirmediklerinde altı aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.

Madde 139- (1) Kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme ve verileri yok etmeme hariç, bu bölümde yer alan suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlıdır.

Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanması

Madde 140- (1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Madde 243 - (1) Bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak giren ve orada kalmaya devam eden kimseye bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası verilir.

(2) Yukarıdaki fıkrada tanımlanan fiillerin bedeli karşılığı yararlanılabilen sistemler hakkında işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranına kadar indirilir.

(3) Bu fiil nedeniyle sistemin içerdiği veriler yok olur veya değişirse, altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Madde 244- (1) Bir bilişim sisteminin işleyişini engelleyen veya bozan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Bir bilişim sistemindeki verileri bozan, yok eden, değiştiren veya erişilmez kılan, sisteme veri yerleştiren, var olan verileri başka bir yere gönderen kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Bu fiillerin bir banka veya kredi kurumuna ya da bir kamu kurum veya kuruluşuna ait bilişim sistemi üzerinde işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan fiillerin işlenmesi suretiyle kişinin kendisinin veya başkasının yararına haksız bir çıkar sağlamasının başka bir suç oluşturmaması halinde, iki yıldan altı yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur.

Madde 245 – (Değişik: 29/6/2005 – 5377/27 md.) (1) Başkasına ait bir banka veya kredi kartını, her ne suretle olursa olsun ele geçiren veya elinde bulunduran kimse, kart sahibinin veya kartın kendisine verilmesi gereken kişinin rızası olmaksızın bunu kullanarak veya kullandırtarak kendisine veya başkasına yarar sağlarsa, üç yıldan altı yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Başkalarına ait banka hesaplarıyla ilişkilendirilerek sahte banka veya kredi kartı üreten, satan, devreden, satın alan veya kabul eden kişi üç yıldan yedi yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(3) Sahte oluşturulan veya üzerinde sahtecilik yapılan bir banka veya kredi kartını kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlayan kişi, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(4) Birinci fıkrada yer alan suçun;

a) Haklarında ayrılık kararı verilmemiş eşlerden birinin,

b) Üstsoy veya altsoyunun veya bu derecede kayın hısımlarından birinin veya evlat edinen veya evlâtlığın,

c) Aynı konutta beraber yaşayan kardeşlerden birinin,

Zararına olarak işlenmesi hâlinde, ilgili akraba hakkında cezaya hükmolunmaz.

(5) **(Ek: 6/12/2006 – 5560/11 md.)** Birinci fıkra kapsamına giren fiillerle ilgili olarak bu Kanunun malvarlığına karşı suçlara ilişkin etkin pişmanlık hükümleri uygulanır.

Madde 246- (1) Bu bölümde yer alan suçların işlenmesi suretiyle yararına haksız menfaat sağlanan tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

ÖZET

ÇAKIR Hatice, Uluslararası İletişim Sistemindeki Dengesizlikler ve UNESCO'nun Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çözüm Arayışları: Herkes İçin İletişim Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

Günlük yaşam deneyimlerini aktarma ihtiyacı ile ortaya çıkan iletişim ilk günden bugüne kadar büyük değişimler göstermiştir. İnsan sesi ile başlayan, yazının icadı ile önemli bir aşama kaydeden iletişim, uydu teknolojisi ile başka bir boyuta taşınmıştır. Sanayi sonrasında teknolojik gelişmelerle zenginleşen iletişim, gelişmiş ülkelerin sömürge haline getirdikleri ülkelerde varlığını ve meşruiyetini devam ettiren bir yardımcı kuvvet olmuştur. 20. yüzyılda iletişime telgraf yön verirken 21. yüzyılda kablolarının yerini uydular almıştır. 1970'li yıllarda medya ve bilişim teknolojisinin birlikte kullanılması iletişimde sınırları kaldırmış ve küreselleşmeyi tetiklemiştir. Ulusal ve uluslararası siyasi yapıların değiştiği, kültürlerin kaynaştığı, tüketime dayalı toplumun ortaya çıkması küreselleşmenin etkilerinden sadece birkaçıdır.

Küreselleşmenin etkisi ile devletlerarasında mal ve hizmet dolaşımı kolaylaşırken; gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir adaletsizliği ortaya çıkmıştır. Bu dengesizliklerin giderilmesi amacıyla 1970'li yıllarda Bağlantısızlar Hareketi ile başlayan girişimler bu dönemde büyük yankı yaratmıştır. Bu girişimlerin sonucunda MacBride raporu ortaya çıkmış böylece yeni iletişim düzeni istekleri kuramsal bir çerçeveye oturtulmuştur. 1990'lı yıllarda komünizmin yıkılması ile oluşan yeni dünya sistemine uygun olarak iletişim alanında "Herkes İçin İletişim ve İletişimin Geliştirilmesi" programları oluşturulmuş; bu programlar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır

Anahtar Sözcük:

1. Uluslararası iletişim
2. Herkes için İletişim Programı
3. MacBride Raporu

ABSTRACT

ÇAKIR Hatice, Alienation in International Communication Systems and UNESCO's Solution Efforts in The Third World: Information for all Programme, Master Thesis, Ankara 2012

Communication which results from the need of transferring the daily life experiences has shown great changes so far. It starts with the human voice, has made an important step with the invention of writing and has been moved to another dimension with the satellite technology. Communication enriched with technological developments after the industry, has been the helping force that sustain its existence and legitimacy in colonial countries . Telegraph cables laid on the bottom of the ocean in the 21st century has been replaced by the satellites. The use of media and information technology together in 1970s has removed the limits in communication and trigger the globalization. Change of national and international political structures, blend of cultures, emergence of the community based on the consumption are one of just a few impacts of globalization.

With the impact of globalization, circulation of goods and services among the countries becomes easier. However, inequalities have emerged in the distribution of income among the less developed/developing countries. In order to remedy these imbalances in the 1970s, initiatives beginning with the Non-Aligned Movement in this period, has created great echo. As a result of these initiatives MacBride report has occurred, so that new dialog layout requests have a theoretical frame. With the demolition of communism in the 1990s, "Communication for development and Information for all" programs have been created in accordance with communication that occurs in the new world system. These programs are applied in less developed and developing countries.

Keyword:

1. International communication
2. Information for All Programme.
3. MacBride Report